

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

A.M. VAN DEN BOSSCHE, Decentrale toepassing van het Europese mededingingsrecht: is wit altijd schoon? 145

Rechtspraak

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – **Sociale zekerheid werknemers** – Werkgeversverplichtingen – Administratieve boete – 1. Verzachtende omstandigheden – 2. Arbeidsrechtbank – Rechtsmacht
Arbitragehof 7 december 1999 157

1. Straf – Motivering – Toepassingsgebied – **2. Wegverkeer** – a) Proces-verbaal – Bewijswaarde – Niet-toezending van afschrift binnen de door de wet bepaalde termijn – Gevolg – b) Betalend parkeren – Parkeren zonder te betalen op plaatsen met parkeermeters – Tijdstip waarop de parkeer-overtreding wordt begaan – **3. Samenloop in strafzaken** – Opzettelijke misdrijven – Eén straf – Vereiste van eenzelfde opzet
Cass. 18 mei 1999 159

Beslag en executie – Beslag onder derden – Overtreding van afgifteverbod door derde-beslagene – Sanctie – Gewoon schuldenaar voor de oorzaken van het beslag – Beoordelingsbevoegdheid van de beslagrechter – Veroordeling tot de oorzaken en de kosten van het beslag
Cass. 18 juni 1999 (met noot van G. Van Haegenborgh, «De taak van de beslagrechter bij het toepassen van de sanctie opgelegd door art. 1540, eerste lid, Ger. W.») 161

Sociale zekerheid werknemers – Bijdragen – Invordering – Ambtshalve veroordeling door strafrechter – Aard – Gezag van gewijsde
Cass. 21 februari 2000 (met noot van J.R. Rauws) 165

1. Raad van State – Rechtspleging – Onontvankelijk geformuleerde middelen – Onmogelijkheid tot rechtzetting achteraf – **2. Milieu** – Bermbesluit – Rechtsgrond – Wet op het natuurbehoud – **3. Gemeenschap en Gewest** – Bevoegdheid – Gewest – Polders en Wateringen – Wijzigingen van de belangen die Polders en Wateringen dienen te behartigen – Geen schending van het proportionaliteitsbeginsel
R.v.St. 29 april 1999 165

Minnelijke schikking – Betaling buiten termijn – Strafvordering – Ontvankelijkheid
Hof Antwerpen, 2 december 1999 (met noot van A. Vandeplas, «Over de minnelijke schikking») 167

Onrechtmatige overheidsdaad – Informatieverstrekking – Arbeidsvoorziening – Arbeidsbemiddeling – Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding – Werknemer die niet aan de gestelde eisen voldoet – Niet inlichten van werkgever – Fout – Schade
Arbh. Gent 27 december 1999 168

Pacht – Opzegging voor eigen exploitatie – Werkelijke en persoonlijke exploitatie – Bewijs – Begrip
Rb. Brugge 27 juni 1997 169

Faillissement – Voorwaarden – Vennootschap in vereffening – Staking van betaling
Kh. Tongeren 21 december 1999 172

Lening – Woeker – Misdrijf – Gewoonte maken van het misbruiken van de behoeften van de lener – Bewijs – Sanctie – Nietigheid van de overeenkomst
Vred. Kortrijk 30 juni 1998 175

Wetgeving in kort bestek

Lijkbezorging – Laatste wilsbeschikking 176
Procedure lokale belastingen – Overgangsrecht 176
Jaarrekening ondernemingen 177
Magistratuur – Vrijstelling van standplaatsverplichting 177
Wijzigingen Nieuwe Gemeentewet 177
Uitzenden van televisiesignalen – Normen 178
Magistratuur – Standaardprofielen voor korpschefs 178
Wijziging meststoffendecreet 178
Startbaanovereenkomsten – Uitvoeringsbesluiten 178

Kanttekening

J. Verbruggen, Inspectie en de Wet Franchimont: enkele richtingaanwijzers 179

Boeken

R. Declercq, Beginselen van Strafrechtspleging (door L. Huybrechts) 181
F.C.M.A. Michiels, Hoofdzaken van het Bestuursrecht (door A. Wirtgen) 181
R.I.V.F. Bertrams en F.J.A. Van der Velden, Overeenkomsten in het internationaal privaatrecht en het Weens Koopverdrag (door K. Jansegers) 182
J. Velaers, De Grondwet en de Raad van State Afdeling Wetgeving (door J. Ghysels en P. Flamey) 182
W.H. Van Boom, M.E. Franke, I.S.J. Hoube, L. Reurich en M.H. Wissink (red.), Civiele constructies (door V. Sagaert) 183

Mededelingen

Vacature wetenschappelijk medewerker U.I.A. 184
Studiedagen: Update informatica- en telecommunicatierecht 184
Internationaal colloquium: Sociale, economische en culturele rechten 184

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Opgericht in 1931, verschijnt iedere week van september tot juni.

Hoofdredacteuren: René Victor (1931-1984), Edgar Boonen (1984-1993), Camiel Caenepeel (1993-1998)

Redactie: A. Van Oevelen (hoofdredacteur), E. Dirix, J. Laenens, J.R. Rauws, M. van Damme, A. Vandeplas

Redactiesecretaris: Mevr. C. Meeusen

Vaste medewerkers:

A. Alen, F. Aps, R. Boes, A. Carette, G. Debersaques, Gh. Dhaeyer, J. Erauw, M. Gelders, P. Humblet, W. Lambrechts, R. Leysen, J. Meeusen, H. Nys, I. Opdebeek, W. Pintens, P. Popelier, W. Rauws, D. Simoens, G. Suetens-Bourgeois, H. Vanhees, S. Van Overbeke, C. Van Schoubroeck, J. Wouters

Redactieadres: V.Z.W. Rechtskundig Weekblad
Mechelsesteenweg 210 bus 6
2018 Antwerpen
(redactiesecretariaat bereikbaar van 9 tot 12 uur)
Tel. 03/248.49.84
Fax 03/248.08.70

Abonnementen, advertenties: N.V. INTERSENTIA, Churchilllaan 108, 2900 Schoten
tel.: 03/680.15.50 - fax: 03/658.71.21
Abonnementsprijs: 4.950 f., Advocaten-stagiair: 4.650 f., Studenten: 2.950 f.

Richtlijnen voor de auteurs:

De teksten van hoofdartikelen en annotaties worden, samen met een diskette (WP of Word) toegezonden aan het redactiesecretariaat. Getypt op anderhalve interlinie bedraagt een hoofdartikel bij voorkeur niet meer dan 25 bladzijden, een annotatie niet meer dan 6 bladzijden. De redactie dankt bij voorbaat alle auteurs voor het in acht nemen van deze richtlijnen.

SCHOUPS, VAN BOSSTRAETEN & Co

Advocaten
Britselei 48 te 2000 Antwerpen
zoekt een

ADVOCaat-MEDEWERKER (m/v)

met ervaring in bouwrecht en handelsrecht

Kandidaten worden verzocht hun CV over te maken
t.a.v. Marco Schoups per telefax (03/226.82.67)
of per E-mail (marco.schoups@pi.be)

DECENTRALE TOEPASSING VAN HET EUROPESE MEDEDINGINGSRECHT : IS WIT ALTIJD SCHOON?¹

Inleiding: situering en achtergrond

1. Het jarenlang streven van de Europese Commissie naar een meer doorgedreven decentrale toepassing van het Europees mededingingsrecht heeft in april 1999 een voorlopig hoogtepunt bereikt met de voorstelling van het Witboek betreffende de modernisering van de regelen inzake de toepassing van de artikelen 81 en 82² van het EG-Verdrag.³

2. Dit streven nam een aanvang in de jaren tachtig. Van bij de aanvang was de uiteindelijke bedoeling dat de «Commissie zich niet langer zou moeten bezighouden met gevallen die geen bijzonder ingewikkeld of nieuw juridisch of economisch probleem opleveren, zodat de bevoegde diensten armslag zouden krijgen om ingewikkelde zaken sneller en doeltreffender te behandelen».⁴ De Commissie heeft dan ook «herhaaldelijk verklaard dat zij graag zou zien dat het communautaire mededingingsrecht op ruimere schaal decentraal wordt toegepast, zowel door de administratieve overheden als door de rechterlijke instanties».⁵

3. Het meer recent geëxpliciteerde pleidooi van de Europese Commissie om bij de tenuitvoerlegging van het Europees mededingingsrecht prioriteiten te mogen stellen, ligt helemaal in dezelfde lijn. Het gaat hierbij in wezen om de uiting van een oprechte efficiëntiebekommernis, met als uitgangspunt dat een optimale allocatie van zaken op basis

¹ Deze bijdrage is geschreven in persoonlijke naam en kan geen van de instellingen verbinden waar de auteur werkzaam is. Afsluiting manuscript: 28 maart 2000.

² Overeenkomstig art. 12 en de bijlage van het Verdrag van Amsterdam zijn de artikelen, titels en afdelingen van het Verdrag betreffende de Europese Unie en van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap hernummerd. Deze nieuwe nummering is van toepassing sinds 1 mei 1999, datum van inwerkingtreding van het Verdrag van Amsterdam. De mededingingsartikelen 85 en 86 EG-Verdrag zijn nu art. 81 en 82 EG.

³ Programma van de Commissie, nr. 99/027, 28 april 1999, *PB* 1999 C 132. Hierna: Witboek. Ook beschikbaar op het www-thuisadres van de Commissie (<http://europa.eu.int/comm/dg04/entente/other.htm#dgiv-pfd-wb-modernisation>). De verdere planning is de uitwerking van een voorstel van verordening (de nieuwe Verordening 17) tegen oktober 2000. De uiteindelijke invoering van de nieuwe regelen wordt niet voorzien voor 2003.

⁴ *Vijftiende Mededingingsverslag (1985)*, punt 39. Volkomen in dezelfde lijn, *Veertiende Mededingingsverslag (1984)*, punt 47.

⁵ Witboek, Corpus, punt 36.

⁶ Zie voor een vroege formulering, H.v.J., 18 oktober 1979, *Gema*, 125/78, *Jur.*, 1979, 3173, rechtsoverweging 18. Zie hiervoor ook *Zeventiende Mededingingsverslag (1987)*, punt 9, en voor de nadere uitwerking van het prioriteitenrecht in de rechtspraak van het Gerecht, m.n. Ger., 18 september 1992, *Automec II*, T-24/90, *Jur.*, 1992, II-2250; Ger., 18 mei 1994, *BEUC*, T-37/92, *Jur.*, 1994, II-289; Ger., 17 juli 1994, *Parker Pen*, T-77/92, *Jur.*, 1994, II-552; Ger., 24 januari 1995, *Ladbroke*, T-74/92, *Jur.*, 1995, II-115; Ger., 24 januari 1995, *BEMIM*, T-114/92, *Jur.*, 1995, II-147; Ger., 24 januari 1995, *Tremblay*, T-5/93, *Jur.*, 1995, II-188; Ger., 27 juni 1995, *Guérin*, T-186/94, *Jur.*, 1995, II-1753; Ger., 15 januari 1997, *SFEI*, T-77/95, *Jur.*, 1997, II-4; Ger., 22 oktober 1997, *Kraanhuurbedrijf*, T-213/95 en T-18/96, *Jur.*, 1997, II-1739.

van o.m. concepten als het communautaire belang,⁶ leidt tot een optimale allocatie van zowel Europese als nationale middelen.⁷ Voor zover het gaat om klachten, komt het prioriteitenrecht er erg vereenvoudigend op neer, dat de Commissie voorrang geeft aan die klachten die voor de Gemeenschap van bijzonder politiek, economisch of juridisch belang zijn. Alle overige klachten moeten in deze optiek in beginsel hun beslag krijgen bij de nationale autoriteiten of de nationale rechterlijke instanties.

4. Deze tussenkomst van nationale actoren bij de toepassing van het verdragsrechtelijk mededingingsrecht vindt haar oorsprong in de omstandigheid dat voor art. 81 en 82 EG weliswaar eenheid in wetgeving, maar verscheidenheid in toepassing geldt. Zo is op dit ogenblik geen enkele instantie volledig uitsluitend bevoegd. In de eerste plaats geldt een gedeeltelijke samenloop van bevoegdheden van de Commissie en de nationale mededingingsoverheden. Daarnaast putten de nationale rechterlijke instanties een eigen, deels exclusieve, deels gedeelde, bevoegdheid uit de directe werking uit art. 81 en 82 EG.

5. Deze toepassingsverscheidenheid komt het sterkst tot uiting bij art. 81 EG. Zo zijn zowel de Commissie, de nationale mededingingsoverheden⁸ als de nationale rechters bevoegd art. 81, eerste lid, EG toe te passen. De zaken liggen duidelijk anders voor de overige leden van art. 81 EG. Zo kan enkel de Commissie een ontheffing van het kartelverbod verlenen ex art. 81, eerste lid, EG (op individuele basis, dan wel via de uitvaardiging van groepsvrijstellingen), en kan de nietigheid van art. 81, tweede lid, EG, enkel door de nationale rechter worden uitgesproken.

6. De situatie is beduidend minder complex voor het misbruiktoezicht van art. 82 EG. Hierbij geldt immers geen enkele werkelijk exclusieve bevoegdheid. Het misbruik van machtspositie kan dus worden vastgesteld door zowel Commissie, nationale mededingingsoverheden,⁹ als nationale rechters.

7. Ook op het vlak van de concrete uitoefening van de onderscheiden bevoegdheden bestaat verscheidenheid. Zo moet de Commissie zich bij de uitoefening van haar taak baseren op de procedurevoorschriften van Verordening 17,¹⁰ terwijl de nationale mededingingsoverheden en nationale rechters handelen op grond van het nationale (proces)recht.

⁷ Zo ook A. SCHAUB en R. DOHMS, «Das Weissbuch der Europäischen Kommission über die Modernisierung der Vorschriften zur Anwendung der Artikel 81 und 82 EG-Vertrag. Die Reform der Verordnung Nr. 17», *WuW*, 11/1999, 1055-1070, sub II.

⁸ De Europese bevoegdheid van de nationale mededingingsoverheden is evenwel slechts voorwaardelijk van aard, in die zin dat zij enkel kunnen optreden zolang de Commissie geen procedure heeft ingeleid.

⁹ Zij het onder dezelfde voorwaarde van niet-inleiding van een procedure door de Commissie.

¹⁰ Verordening (EEG) nr. 17/62 van de Raad van 6 februari 1962. Eerste verordening over de toepassing van de artikelen 85 en 86 van het Verdrag, *PB* 1962 p. 204.

I. DECENTRALE TOEPASSING: DE REGELEN DE LEGE LATA

8. De precieze taak- en bevoegdheidsverdeling tussen de Commissie en de nationale actoren groeide geleidelijk en vloeit rechtstreeks voort uit een (juridische) wisselwerking tussen Commissie, Hof van Justitie en Gerecht. Gesterkt door de decentralisatiebevestiging en -stimulans die uitging van de arresten van Hof¹¹ en Gerecht,¹² vaardigde de Commissie na verloop van tijd twee bekendmakingen uit, waarin zij de basisregelen voor de taakverdeling tussen haarzelf en nationale rechters¹³ resp. mededingingsoverheden¹⁴ op overzichtelijke wijze samenbracht.

9. Nationale rechters zijn bij uitstek goed geplaatst voor de toepassing van art. 81 en 82 van het Verdrag. De directe werking¹⁵ van deze bepalingen maakt dat men zich zonder meer daarop kan beroepen in een procedure voor een nationale rechter, die tot taak heeft de subjectieve rechten van particulieren in hun wederzijdse betrekkingen te handhaven. In de huidige stand van zaken kan deze art. 81, eerste lid, toepassen en de daaraan verbonden nietigheid van het tweede lid, uitspreken, zoals hij ook een misbruik van machtspositie in de zin van art. 82 EG kan vaststellen en hieraan de nodige gevolgen kan verbinden.

10. Particulieren en het bedrijfsleven kunnen volgens de Commissie dan ook concreet voordeel hebben bij een toe-

¹¹ Zie m.n. de mijlpaalarresten H.v.J., 6 februari 1973, *Haecht II*, 48/72, *Jur.*, 1973, 77 en H.v.J., 28 februari 1991, *Delimitis t/ Henninger Brau*, C-234/89, *Jur.*, 1991, I-935.

¹² Zie hiervoor opnieuw de arresten i.v.m. het prioriteitenrecht van de Europese Commissie.

¹³ Bekendmaking betreffende de samenwerking tussen de Commissie en de nationale rechterlijke instanties voor de toepassing van art. 8(1) en 8(2) van het EEG-Verdrag, *PB* 1993 C 39/6. Hierna: de 1993-Bekendmaking.

¹⁴ Bekendmaking betreffende de samenwerking tussen de Commissie en de mededingingsoverheden van de lidstaten bij de behandeling van onder art. 8(1) en 8(2) van het EG-Verdrag vallende zaken, *PB* 1997 C 313/3. Hierna: de 1997-Bekendmaking.

¹⁵ Zie over deze directe werking, o.m. H.v.J., 6 april 1962, *Bosch t/ Van Rijn*, 13/61, *Jur.*, 1962, 91; H.v.J., 30 januari 1974, *BRT t/ Sabam*, 127/73, *Jur.*, 1974, 51, rechtsoverweging 16; H.v.J., 11 april 1989, *Ahmed Saeed t/ Zentrale*, 66/86, *Jur.*, 1989, 848, rechts-overweging 32.

¹⁶ 1993-Bekendmaking, punt 16.

¹⁷ De «plaats waar recht wordt gedaan (wordt) dicht bij de justitiabelen gebracht» *Dertiende Mededingingsverslag (1983)*, punt 217; de «nationale rechter (staat) zowel fysiek als psychologisch dicht bij de burger», *Vijftiende Mededingingsverslag (1985)*, punt 39.

¹⁸ 1993-Bekendmaking, punt 16. Zo kan «de Commissie geen vergoeding toekennen voor verliezen die het gevolg zijn van inbreuken die het gevolg zijn van schendingen van art. (81 en 82). Daartoe zijn uitsluitend de nationale rechterlijke instanties bevoegd. Bovendien zullen ondernemingen er waarschijnlijk meer acht op slaan om geen overtredingen van de communautaire mededingingsregels te begaan, wanneer zij het risico lopen aan de slachtoffers van die overtredingen schadevergoeding te moeten betalen». Daarnaast kan «de nationale rechter over het algemeen sneller dan de Commissie voorlopige maatregelen nemen en gelasten de schending te beëindigen». Voorts kunnen «voor een nationale rechter vorderingen op grond van het Gemeenschapsrecht en vorderingen op grond van het nationale recht worden gecombineerd, wat niet mogelijk is in een procedure die bij de Commissie is aangebracht».

passing van het gemeenschapsrecht door de nationale rechterlijke instanties.¹⁶ Deze voordelen zijn zowel van psychologische,¹⁷ juridisch/praktische¹⁸ als geldelijke aard.¹⁹

11. Niettegenstaande deze voordelen, houdt de decentrale toepassing van de verdragsbepalingen door nationale rechters ook een inherent gevaar van incoherentie in. Hoewel reëel, mag aan dit gevaar volgens de Commissie niet meer gewicht worden toegekend dan nodig. Met name de omstandigheid dat «de hoogste rechterlijke instanties van de lidstaten tot taak (hebben) de eenheid en samenhang van de op bedoelde bepalingen betrekking hebbende rechtspraak te verzekeren, zo nodig door het Hof krachtens art. 177 EG-Verdrag om een prejudiciële beslissing te verzoeken»,²⁰ werkt duidelijk risicobeperkend. Daarnaast wordt het risico op tegenstrijdige rechterlijke beslissingen (in de huidige stand van zaken) tot op zeer grote hoogte ook ingeperkt door de exclusieve ontheffingsbevoegdheid van de Commissie.²¹

12. Zo is het conflictrisico met name volstrekt afwezig wanneer partijen zich in een procedure voor de nationale rechter beroepen op art. 81 EG, en de Commissie voor de betrokken overeenkomst een *formele ontheffingsbeschikking* heeft uitgevaardigd. Zulke ontheffing heeft immers «tot gevolg, dat art. 8(1), eerste lid, voor de vrijgestelde overeenkomst niet meer geldt»,²² zodat de nationale rechter in zo'n geval niet kan/mag besluiten tot de nietigheid van rechtswege van de voor hem betwiste overeenkomst.²³

13. Formele ontheffingsbeschikkingen zijn evenwel erg zeldzaam.²⁴ Om het hoofd te kunnen bieden aan de massa aanmeldingen met het oog op ontheffing,²⁵ machtigde de Raad de Commissie vrij snel om regelen uit te vaardigen voor bepaalde groepen overeenkomsten, waarvoor de in art. 81, derde lid, EG, gestelde voorwaarden in de regel vervuld kunnen worden geacht.

¹⁹ 1993-Bekendmaking, punt 16. Zo kan «in sommige lidstaten de nationale rechter, wanneer de eiser in het gelijk wordt gesteld, het honorarium van diens advocaat, respectievelijk advocaten, ten laste van de wederpartij leggen, wat in een administratieve procedure die bij de Commissie is aangebracht, nimmer mogelijk is».

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Luidens art. 9, eerste lid, Verordening 17, is «Onverminderd het toezicht van het Hof van Justitie/(Gerecht) op de betreffende beschikking, uitsluitend de Commissie bevoegd om de bepalingen van art. 8(1), eerste lid, van het Verdrag, overeenkomstig art. 8(1), derde lid, buiten toepassing te verklaren». Zie hierover evenwel ook, *infra* randnummer 72 *et seq.*

²² Conclusie H. Kirschner van 21 februari 1990 in zaak T-51/89 (Tetra Pak), *Jur.*, 1990, II-312, punt 104.

²³ 1993-Samenwerkingsbekendmaking, punt 25, sub a).

²⁴ In het algemeen wordt «gemiddeld nog slechts 6% van alle zaken met een formele (ontheffings - dan wel verbods)beschikking» afgesloten (Witboek, Corpus, punt 44). In dezelfde lijn: SCHAUB en DOHMS (1999) sub VI, D. 2.1. «Mehr als 95% der Freistellungsanmeldungen werden ohne förmliche Entscheidung abgeschlossen».

²⁵ Reeds in 1967 stond de Commissie «voor een berg van 37.450 zaken», opgestapeld sinds inwerkingtreding van Verordening 17 vier jaar voordien (Witboek, Corpus, punt 25). Over de periode 1988-1989 waren 58% van de nieuwe zaken het gevolg van aanmeldingen bij de Commissie (Witboek, Corpus, punt 44).

14. De Commissie gebruikte de in Verordening 19/65 gegeven machtiging voor de uitvaardiging van de *groepsvrijstellingen* alleenverkoop,²⁶ exclusieve afname,²⁷ octrooicenties,²⁸ selectieve distributie in de automobielsector,²⁹ franchising³⁰ en know-howlicenties.³¹ Het nut van groepsvrijstellingen werd zo duidelijk dat bijkomende machtigingsverordeningen volgden in 1971³² en 1991,³³ die de basis vormden voor de groepsvrijstellingen specialisatie,³⁴ onderzoek en ontwikkeling³⁵ en verzekeringen.³⁶ De meest recente groepsvrijstelling stelt alle verticale overeenkomsten waarin geen zgn. zwarte clau-

²⁶ Verordening (EEG) nr. 1983/83 van de Commissie van 22 juni 1983 betreffende de toepassing van art. 8(1), derde lid, van het Verdrag op groepen alleenverkoopovereenkomsten, *PB* 1983 L 173/1, gewijzigd bij Verordening (EG) nr. 1582/97 van 30 juni 1997, *PB* 1997 L 214/27 (verlenging geldigheidsduur tot 31 december 1999).

²⁷ Verordening (EEG) nr. 1984/83 van de Commissie van 22 juni 1983 betreffende de toepassing van art. 8(1), derde lid, van het Verdrag op groepen exclusieve afnameovereenkomsten, *PB* 1983 L 173/5, gerectificeerd in *PB* 1983 L 281/24 en 25 en *PB* 1984 L 79/38, gewijzigd bij Verordening (EG) nr. 1582/97 van 30 juni 1997, *PB* 1997 L 214/27 (verlenging geldigheidsduur tot 31 december 1999).

²⁸ Verordening (EEG) nr. 2349/84 van de Commissie van 23 juli 1984 inzake de toepassing van art. 8(1), derde lid, van het Verdrag op groepen octrooicentieovereenkomsten, *PB* 1984 L 219/15, gerectificeerd in *PB* 1985 L 113/34 en 35 en *PB* 1985 L 280/32. Herhaaldelijk verlengd, en uiteindelijk met ingang van 1 april 1996 vervangen door Verordening (EG) nr. 240/96 van de Commissie van 31 januari 1996 inzake de toepassing van art. 8(1), derde lid van het Verdrag op groepen overeenkomsten betreffende technologieoverdracht, *PB* 1996 L 31/2.

²⁹ Verordening (EEG) nr. 123/85 van de Commissie van 12 december 1984 inzake de toepassing van artikel 8(1), derde lid, van het Verdrag op groepen afzet- en klantenserviceovereenkomsten inzake motorvoertuigen, *PB* 1985 L 15/16. In 1995 vervangen door Verordening (EG) nr. 1475/95 van de Commissie van 28 juni 1995 betreffende de toepassing van artikel 8(1), derde lid, van het Verdrag op groepen afzet- en klantenserviceovereenkomsten inzake motorvoertuigen, *PB* 1995 L 145/22.

³⁰ Verordening (EEG) nr. 4087/88 van de Commissie van 30 november 1988 inzake de toepassing van artikel 8(1), derde lid, van het Verdrag op groepen franchiseovereenkomsten, *PB* 1988 L 359/46.

³¹ Verordening (EEG) nr. 556/89 van de Commissie van 30 november 1988 inzake de toepassing van art. 8(1), derde lid, van het Verdrag op groepen know-howlicentieovereenkomsten, *PB* 1989 L 61/1. Herhaaldelijk verlengd, en uiteindelijk met ingang van 1 april 1996 vervangen door Verordening (EG) nr. 240/96 van de Commissie van 31 januari 1996 inzake de toepassing van art. 8(1), derde lid van het Verdrag op groepen overeenkomsten betreffende technologieoverdracht, *PB* 1996 L 31/2.

³² Verordening (EEG) nr. 2821/71 van de Raad van 20 december 1971 betreffende de toepassing van art. 8(1), derde lid, van het Verdrag op groepen overeenkomsten, besluiten en onderling afgestemde feitelijke gedragingen, *PB* 1971 L 285/46.

³³ Verordening (EEG) nr. 1534/91 van de Raad van 31 mei 1991 betreffende de toepassing van art. 8(1), derde lid, van het Verdrag op groepen overeenkomsten, besluiten en onderling afgestemde feitelijke gedragingen in de verzekeringssector, *PB* 1991 L 143/1.

³⁴ Verordening (EEG) nr. 417/85 van de Commissie van 19 december 1984 inzake de toepassing van art. 8(1), derde lid, van het Verdrag op groepen specialisatieovereenkomsten, *PB* 1985 L 53/1, laatst gewijzigd bij Verordening (EG) nr. 2236/97 van de Commissie van 10 november 1997, *PB* 1997 L 306/12.

sules³⁷ voorkomen beneden een marktaandeeldrempel van 30%, vrij van het kartelverbod van art. 81, eerste lid, EG.³⁸

15. Het voordeel van het vallen onder een groepsvrijstelling is dat wanneer de overeenkomst voldoet aan alle in de betrokken verordening gestelde voorwaarden, deze automatisch is vrijgesteld van het kartelverbod, zodat aanmelding overbodig is. Een groepsvrijstelling heeft met andere woorden onder meer tot doel de ondernemingen in staat te stellen overeenkomsten te sluiten en uit te voeren zonder de Commissie te moeten raadplegen.³⁹

16. Dat bepalingen van een groepsvrijstelling directe werking hebben, staat buiten kijf.⁴⁰ Wanneer partijen zich beroepen op een van de groepsvrijstellingen, moet de nationale rechter dus nagaan of hun overeenkomst voldoet aan alle in de ingeroepen verordening gestelde voorwaarden. Hij is hierbij duidelijk gebonden door deze voorwaarden en kan met name de draagwijdte van de groepsvrijstellingen niet uitbreiden tot overeenkomsten die niet uitdrukkelijk aan de in de verordening gestelde voorwaarden voor vrijstelling voldoen. Hierdoor zou hij immers «in de wetgevende bevoegdheid van de Commissie (treden)».⁴¹

17. De vaststelling, al dan niet na het stellen van de prejudiciële vraag aan het Hof van Justitie, dat de betwiste overeenkomst inderdaad binnen een groepsvrijstelling valt, leidt tegelijk tot de onbevoegdheid van de rechter art. 81, eerste lid, EG, toe te passen. Indien, omgekeerd, de termen van de groepsvrijstelling overschreden zijn, treden andere

³⁵ Verordening (EEG) nr. 418/85 van de Commissie van 19 december 1984 inzake de toepassing van art. 8(1), derde lid, van het Verdrag op groepen onderzoek- en ontwikkelingsovereenkomsten, *PB* 1985 L 53/5, laatst gewijzigd bij Verordening (EG) nr. 2236/97 van de Commissie van 10 november 1997, *PB* 1997 L 306/12.

³⁶ Verordening (EEG) nr. 3932/92 van de Commissie van 21 december 1992 inzake de toepassing van art. 8(1), derde lid, van het Verdrag op groepen overeenkomsten in de verzekeringssector, *PB* 1992 L 398/7.

³⁷ Deze zwarte clausules zijn terug te vinden in art. 4, Verordening 2790/1999. Het gaat hierbij om beperkingen die *nooit* onmisbaar zijn voor het bereiken van de positieve effecten van verticale afspraken. Overeenkomsten waarin dergelijke sterk mededingingsversturende beperkingen voorkomen als de oplegging van minimumverkooprijzen of vaste wederverkooprijzen of bepaalde vormen van gebiedsbescherming, moeten dan ook «ongeacht het marktaandeel van de betrokken verordeningen van het voordeel van de groepsvrijstelling worden uitgesloten» (Verordening 2790/1999, overweging 10).

³⁸ Verordening (EG) nr. 2790/1999 van de Commissie van 22 december 1999 betreffende de toepassing van art. 81, derde lid, van het Verdrag op groepen verticale overeenkomsten en onderling afgestemde feitelijke gedragingen, *PB* 1999 L 336/21.

³⁹ Ger., 10 juli 1990, *Tetra Pak*, T-51/89, *Jur.*, 1990, II-309, rechtsoverweging 34.

⁴⁰ Zie hiervoor o.m. H.v.J., 3 februari 1976, *Fonderies de Roubaix*, 63/75, *Jur.*, 1976, 111; H.v.J., 28 februari 1991, *Delimitis*, C-234/89, *Jur.*, 1991, I-936, rechtsoverweging 46. Zie ook 1993-Bekendmaking, punt 8.

⁴¹ H.v.J., 28 februari 1991, *Delimitis*, C-234/89, *Jur.*, 1991, I-935, rechtsoverweging 46. In dezelfde zin, H.v.J., 24 oktober 1995, *BMW t/ Aldi*, C-70/93, *Jur.*, 1995, I-3439, rechtsoverweging 28 en H.v.J., 24 oktober 1995, *VW en VAG Leasing*, C-266/93, *Jur.*, 1995, I-3477, rechtsoverweging 33.

toepassingsmodaliteiten in werking. Voor zover het om aanmeldingsplichtige⁴² overeenkomsten gaat, beschikt de rechter in geval van niet-aanmelding zonder meer over een volheid van bevoegdheid en kan hij zijn oordeel aangaande de al dan niet strijdigheid met art. 81, eerste lid, EG volkomen autonoom bepalen en hieraan alle nodige gevolgen verbinden.

18. Naast dit wetgevend optreden via de uitvaardiging van groepsvrijstellingen ontwikkelde de Commissie in de loop der jaren ook een minder formele techniek om het onderzoek na aanmelding te beëindigen. Zeer veel zaken worden dan ook beëindigd door het versturen van een zgn. troostbrief.⁴³ Dit is met name het geval wanneer de Commissie partijen schriftelijk laat weten dat zij de zaak sepoeneert, omdat zij van oordeel is dat «op grond van de informatie waarover zij beschikt voor haar geen aanleiding bestaat tegen het betrokken kartel op te treden».⁴⁴ Sinds de zgn. Parfumarresten van het Hof staat vast dat nationale rechterlijke instanties niet gebonden zijn door zo'n troostbrief en dat deze enkel een feitelijke gegeven vormt waarmee zij rekening kunnen houden, wanneer in een voor hen hangend geschil een beroep wordt gedaan op de direct werkende bepalingen van art. 81 EG.⁴⁵ In theorie kan de nationale rechter met andere woorden tot de nietigheid van de betrokken overeenkomst besluiten. In de praktijk gebeurt dit evenwel niet, zodat het risico van tegenstrijdige beslissingen dan ook bijna onbestaande is.

19. Dit is ook zo wanneer partijen zich in een procedure voor de nationale rechter beroepen op art. 81 EG, de betrokken overeenkomst is aangemeld bij de Commissie met het oog op een individuele ontheffing, deze haar procedure nog niet heeft beëindigd en de rechter initieel van oordeel is dat een ontheffing niet geheel is uit te sluiten. In zo'n geval leidt zijn *positieve prognose* over de ontheffbaarheid automatisch tot een zelfbeperking art. 81, eerste lid, EG toe te passen, en moet hij met andere woorden de behandeling van de zaak schorsen tot de Commissie een beslissing (formele beschikking dan wel troostbrief van het ontheffingstype) heeft genomen.

20. De nationale rechter kan op verschillende manieren komen tot zo'n positieve prognose. In de eerste plaats door een persoonlijke kennis van het Europese mededingingsrecht, de beschikkingenpraktijk van de Commissie en de rechtspraak van Hof en Gerecht. Daarnaast kan hij een van

volgende wegen bewandelen : ofwel stelt hij een prejudiciële vraag aan het Hof van Justitie (al dan niet mede in de veronderstelling/verwachting dat de Commissie in de procedure voor het Hof tussenkomt om haar ontheffingsstandpunt kenbaar te maken); ofwel schorst hij de procedure om partijen in de gelegenheid te stellen het oordeel van de Commissie in te winnen; ofwel gebruikt hij de bijstands-mogelijkheden geboden in de 1993-Bekendmaking. In het laatste geval richt hij zich «binnen de grenzen van zijn nationale procedureregels tot de Commissie⁴⁶ om (bepaalde) inlichtingen te vragen».⁴⁷

21. Voorts kon tot voor kort met vrij grote zekerheid worden gesteld dat het risico op tegenstrijdige nationale rechterlijke uitspraken vrijwel onbestaande was ingeval de betwiste overeenkomst niet onder een van de groepsvrijstellingen viel en niet was aangemeld bij de Commissie met het oog op een individuele ontheffing. Zo'n aanmelding is (in de huidige stand van zaken) immers in de regel een constitutieve formele voorwaarde voor ontheffing van het kartelverbod van art. 81, eerste lid, EG.⁴⁸

22. Weliswaar voorzagt art. 4, tweede lid, Verordening 17 van bij de aanvang in een reeks zgn. *niet-aanmeldingsplichtige overeenkomsten*, waarvoor aanmelding niet als formele voorwaarde voor ontheffing gold.⁴⁹ Hoe reëel de impact van deze niet-aanmeldingsplicht is (geweest), is bijzonder moeilijk na te gaan of in te schatten. Hierin zou evenwel snel verandering kunnen komen. In het raam van de recente koerswijziging ten aanzien van verticale overeen-

⁴⁶ In het bijzonder tot het Directoraat-Generaal Concurrentie.

⁴⁷ 1993-Bekendmaking, punt 37. Het kan hierbij gaan om drie verschillende soorten inlichtingen. In de eerste plaats inlichtingen van procedurele aard, om te weten «of een bepaalde zaak door de Commissie wordt behandeld, of een zaak is aangemeld, of de Commissie officieel een procedure heeft ingeleid en of zij zich reeds bij officiële beschikking of een administratieve (troost)brief van haar diensten over een zaak heeft uitgesproken. Indien nodig kan de nationale rechter de Commissie vragen hoeveel tijd zij denkt nodig te hebben om na de aanmelding van een overeenkomst of gedraging over de verlening of de weigering van een individuele ontheffing te beslissen, zodat hij kan beoordelen of hij de behandeling van de zaak moet schorsen dan wel voorlopige maatregelen moet nemen. Van haar kant zal de Commissie zich inspannen om de zaken waarvoor bij de nationale rechter een procedure loopt waarvan de behandeling is opgeschort, bij voorrang te behandelen, met name wanneer de afloop van een burgerrechtelijk geding daarvan afhangt», 1993-Bekendmaking, punt 37. In de tweede plaats kan de nationale rechter ingeval hij werkelijk twijfelt, de Commissie een voorlopig advies vragen over de waarschijnlijkheid van ontheffing. Ingeval hij, omgekeerd, dienaangaande tot een negatieve prognose komt, is zo'n verzoek overbodig en kan hij «ervan afzien de behandeling van de zaak te schorsen en alsnog over de geldigheid van de mededingingsregeling uitspraak doen» (1993-Bekendmaking, punt 38). Een derde mogelijkheid is het inwinnen van inlichtingen van feitelijke aard, als statistieken, marktstudies en economische analyses, op grond waarvan de nationale rechter zijn uiteindelijke prognose kan vormen (1993-Bekendmaking, punt 40).

⁴⁸ Luidens art. 4, eerste lid, Verordening 17, kan «...[Z]olang deze aanmelding niet heeft plaatsgevonden, de beschikking, bedoeld in art. 81, derde lid, niet gegeven worden».

⁴⁹ Met name voor «nationale» overeenkomsten; voor overeenkomsten tussen slechts twee ondernemingen, waarbij niet erg vergaande beperkingen werden opgelegd, en voor bepaalde overeenkomsten aangaande standaardisatie, onderzoek en ontwikkeling en specialisatie.

⁴² Zie over de niet-aanmeldingsplichtige overeenkomsten, *infra*, randnummers 22 en volgende.

⁴³ Het gebruik van zulke brieven heeft zich zeer snel uitgebreid. Vandaag de dag wordt bij meer dan 90% van de aanmeldingen de zaak op informele wijze afgesloten (met een administratieve brief of zonder eigenlijke beslissing) (Witboek, Corpus, punt 34).

⁴⁴ *Tiende Mededingingsverslag (1980)*, punt 50. Zie over de troostbrief ook *Dertiende Mededingingsverslag (1983)*, punt 71.

⁴⁵ H.v.J., 10 juli 1980, *Giry en Guerlain*, 253/78 en 1-3/79, *Jur.*, 1980, 2327; H.v.J., 10 juli 1980, *Anne Mary t/ Estée Lauder*, 37/79, *Jur.*, 1980, 2481; H.v.J., 10 juli 1980, *Lancôme t/ Etos*, 99/79, *Jur.*, 1980, 2511 en H.v.J., 11 december 1980, *L'Oréal t/ De Nieuwe Amck*, 31/80, *Jur.*, 1980, 3775. Zie voor hernemingen van deze basisregel o.m., Ger., 8 juni 1995, *Langnese*, T-7/93, *Jur.*, 1995, II-1533, rechtsoverwegingen 36-40; Ger., 8 juni 1995, *Schöller*, T-9/93, *Jur.*, 1995, II-1611, rechtsoverwegingen 110-114; Besch.H.v.J., 16 september 1997, *Koelman*, C-59/96P, *Jur.*, 1997, I-4809, rechtsoverweging 44.

komsten, breidde Raadsverordening Vo 1216/99 de niet-aanmeldingsplicht van art. 4, tweede lid, Verordening 17 immers uit tot alle verticale overeenkomsten.⁵⁰ Sinds 18 juni 1999,⁵¹ is de aanmeldingsplicht met andere woorden (ook) afgeschaft voor verticale overeenkomsten die buiten de (nieuwe) groepsvrijstelling vallen⁵² en in aanmerking (kunnen) komen voor een individuele ontheffing.

23. De niet-aanmeldingsplicht maakt dat de Commissie een ontheffing kan verlenen zonder dat ooit werd aange meld. Wanneer de Commissie zulke overeenkomst op het spoor zou komen naar aanleiding van een – in de huidige stand van zake al bij al weinig frequent voorkomende – door haar op eigen initiatief ingeleide procedure, moet zij met andere woorden «ambtshalve nagaan of aan de voorwaarden van art. 8(1), derde lid, is voldaan».⁵³ Bijkomend kan de normale regel dat een ontheffing nooit kan terugwerken tot vóór de datum van de aanmelding uiteraard niet spelen, en kan de Commissie hieraan met andere woorden onbeperkt terugwerkende kracht toekennen.

24. Zolang de niet-ontheffbaarheid niet is vastgesteld door de Commissie, sorteert zo'n overeenkomst dan ook volledig rechtsgevolg. In afwachting daarvan blijft het risico op tegenstrijdige rechterlijke beslissingen dan ook onverminderd voortbestaan. Wanneer de nationale rechter een overeenkomst als niet-aanmeldingsplichtig identificeert en hij tot een positieve prognose omtrent haar ontheffbaarheid komt, kan hij (binnen het huidige rechtskader) net zo veel of weinig als wanneer het om een aangemelde overeenkomst gaat.⁵⁴

25. Zoals hierboven reeds kort werd vermeld, zijn ook de nationale mededingingsoverheden in bepaalde gevallen en binnen bepaalde grenzen bevoegd de Europese mededingingsregels toe te passen. Het gaat hierbij concreet zowel om eigenlijke – als in administratieve – mededingingsoverheden, als om die «rechterlijke instanties welke in sommige lidstaten inzonderheid zijn belast met de toepassing van het nationale mededingingsrecht of de controle op de wettigheid daarvan door de administratieve overheid».⁵⁵

26. Voor 13 maart 1962⁵⁶ konden zij zonder meer beslissen «over de toelaatbaarheid van mededingingsregelingen en over het misbruik maken van een machtspositie op de gemeenschappelijke markt, in overeenstemming met ... de in art. 8(1), met name derde lid, en in art. 8(2) neergelegde bepalingen».⁵⁷ Op dat ogenblik beschikten zij met andere

woorden over een volheid van bevoegdheid, waaronder ook de ontheffingsmogelijkheid van art. 81, derde lid. Tegelijk was van meet af aan duidelijk dat deze volheid van bevoegdheid een tijdelijke aangelegenheid was en zou verdwijnen van zodra «voorschriften op grond van art. 8(3) vastgesteld» in werking zouden treden.

27. Met de inwerkingtreding van Verordening 17/62, is de Europese bevoegdheid van de nationale mededingingsoverheden dan ook voorwaardelijk geworden. Luidens art. 9, Verordening 17, blijven «de overheden van de lidstaten overeenkomstig art. 8(4) van het Verdrag bevoegd art. 8(1), eerste lid en art. 8(2) toe te passen, zolang de Commissie geen procedure heeft ingeleid krachtens de artikelen 2, 3 en 6».⁵⁸

28. De tijdelijke bevoegdheid ex art. 84 EG *juncto* art. 9 Verordening 17, houdt in dat nationale mededingingsoverheden «bepaalde overeenkomsten en besluiten verboden [kunnen] verklaren met toepassing van art. 8(1), eerste lid», hetgeen ook «de nietigheid van rechtswege bepaald in art. 8(1), tweede lid, (doet) intreden».⁵⁹ De bevoegdheid tot «toepassing van art. 8(1), eerste lid, (impliceert immers) noodzakelijkerwijze die tot toepassing van het tweede lid van datzelfde artikel».⁶⁰ Anderzijds kunnen nationale mededingingsoverheden in de huidige stand van zaken art. 81, derde lid, *niet* toepassen. Net als nationale rechterlijke instanties *moeten* zij dan ook «de beschikkingen en de verordeningen die de Commissie krachtens art. 81, derde lid, heeft vastgesteld, in acht nemen (en) *kunnen* zij andere door de Commissie in die gevallen genomen maatregelen, met name administratieve brieven, als feitelijke gegevens in aanmerking nemen».⁶¹

29. De nationale toepassing van de Europese regelen wordt volgens de Commissie aanzienlijk vergemakkelijkt, doordat «in de voorbije dertig jaar op een steeds groter aantal vragen uit het communautaire mededingingsrecht een duidelijk antwoord (is) gegeven door de rechtspraak van het Hof van Justitie en het Gerecht van eerste aanleg, alsmede door beschikkingen of vrijstellingsverordeningen van de Commissie».⁶²

30. Volgens de Commissie «zal een verruiming van de rol van de nationale mededingingsoverheden de doeltreffendheid van art. 8(1) en 8(2) doen toenemen en, in het algemeen, de toepassing van de communautaire mededingingsregels in de gehele Gemeenschap bevorderen».⁶³ Ondernemingen worden dan ook uitgenodigd «zich vaker tot de mededingingsoverheden van de lidstaten te wenden».⁶⁴ De omstandigheid dat deze «de te controleren activiteiten en ondernemingen van nabij kennen», maakt im-

⁵⁰ Verordening 1216/99 van de Raad van 10 juni 1999 tot wijziging van Verordening nr. 17, PB 1999 L 148/5. Tegelijk viel de hierboven vermelde derde categorie weg.

⁵¹ Datum van inwerkingtreding van Verordening 1216/1999.

⁵² Bv. wegens een marktaandeel van meer dan 30%.

⁵³ H.v.J., 10 december 1985, *SSI t/ Commissie*, 240-242, 261, 262, 268 en 269/82, *Jur.*, 1985, 3831, rechtsoverweging 75.

⁵⁴ De uitbreiding van de niet-aanmeldingsplicht zou dan ook volgens SCHAUB en DOHMS (1999) sub III.A.3 «die nationale Gerichte noch mehr von der Anwendung des Art. 81 Abs.1 abschrecken dürfen».

⁵⁵ H.v.J., 30 januari 1974, *BRT t/ Sabam*, 127/73, *Jur.*, 1974, 51, rechtsoverweging 19; H.v.J., 30 april 1986, *Lucas Asjes*, 209-213/84, *Jur.*, 1986, 1457, rechtsoverweging 55. Voor België, Dienst en Raad voor de Mededinging.

⁵⁶ Datum van inwerkingtreding van Verordening 17/62.

⁵⁷ Art. 84 EG.

⁵⁸ Procedures met het oog op resp. negatieve verklaringen, verbodsbeschikkingen en ontheffingsbeschikkingen.

⁵⁹ H.v.J., 6 april 1962, *De Geus t/ Bosch en Van Rijn*, 13/61, *Jur.*, 1962, 91, III, sub b. In dezelfde lijn, H.v.J., 30 april 1986, *Lucas Asjes*, 209-213/84, *Jur.*, 1986, 1457, rechtsoverweging 65.

⁶⁰ H.v.J., 18 maart 1970, *Bilger t/ Jehle*, 43/69, *Jur.*, 1970, 127, rechtsoverweging 9.

⁶¹ 1997-Bekendmaking, punt 5.

⁶² 1997-Bekendmaking, punt 14.

⁶³ 1997-Bekendmaking, punt 6.

⁶⁴ 1997-Bekendmaking, punt 8.

mers dat zij «vaak beter dan de Commissie in staat (zijn) om de mededinging te beschermen».⁶⁵

31. Dit is bijna zeker het geval wanneer het gaat om zaken die onder het Europese mededingingsrecht vallen, maar waarvan de gevolgen zich in hoofdzaak op een nationaal grondgebied voordoen. Daarbij geldt als weerlegbaar vermoeden dat de gevolgen van een mededingingsregeling nationaal zijn, wanneer «de relevante geografische markt is beperkt tot het grondgebied van een lidstaat en de mededingingsregeling of het feitelijk gedrag enkel in deze staat wordt uitgevoerd».⁶⁶ Deze nationale behandelingsregel is ingegeven door efficiëntie-overwegingen. De beslissingen «van een nationale instantie kunnen (immers) in de praktijk slechts (op dit soort zaken) op een doelmatige wijze worden toegepast». Vanaf het ogenblik dat een «nationale instantie een onderzoek (zou moeten instellen) buiten haar landsgrenzen, met name wanneer daarbij verificaties in bedrijven noodzakelijk zijn, alsmede bij de extra-territoriale tenuitvoerlegging van (haar) beslissingen, doen zich immers grote juridische moeilijkheden voor».⁶⁷

32. De toepassing van de materiële bepalingen van de art. 81, eerste lid, en 82 EG, gebeurt volgens de nationale regelen.⁶⁸ De door de nationale overheden «gevolgde procedure verschilt (dan ook) van de door de Commissie gevolgde procedure».⁶⁹ Zo gelden voor «het verzamelen van bewijsmateriaal door de (nationale) overheden, onverminderd de naleving van het gemeenschapsrecht, nationale rechtsregels».⁷⁰

33. De concrete modaliteiten voor samenwerking tussen de Commissie en de nationale mededingingsoverheden nemen in feite de vorm aan van verwijzingsregels.

34. Ingeval van *neerwaartse verwijzing* (van Commissie naar nationale mededingingsoverheid) geldt als basisregel dat de Commissie enkel kan verwijzen ingeval van werkelijk gedeelde bevoegdheid. Hieruit volgt onmiddellijk dat aanmeldingen met het oog op een ontheffing van het kartelverbod⁷¹ en klachten «waarvan het voorwerp (eveneens) tot de uitsluitende bevoegdheid van de Commissie behoort, zoals de intrekking van een vrijstelling»,⁷² niet verwijzbaar

zijn. Voor alle overige klachten kan verwijzing volgen wanneer na een eerste onderzoek⁷³ blijkt dat zij een onvoldoende communautair belang vertonen.⁷⁴

35. Dit is bijna in de regel zo wanneer «de gevolgen van de in de klacht gestelde overtredingen zich hoofdzakelijk op het grondgebied van slechts een lidstaat doen gevoelen»⁷⁵ en bijkomend vaststaat dat «de rechten van de klager op (volledig) afdoende wijze kunnen worden beschermd (en gewaarborgd)»⁷⁶ op het nationale niveau, wat het geval is wanneer de nationale overheid «de mogelijkheid heeft om, indien nodig, voorlopige maatregelen vast te stellen, onverminderd de in het recht van sommige lidstaten verankerde mogelijkheid dat dergelijke maatregelen met de vereiste doeltreffendheid door een rechterlijke instantie worden genomen».⁷⁷

36. Een concrete doorverwijzing van Commissie naar nationale mededingingsoverheid komt er enkel wanneer de betrokken overheid ermee instemt de klacht te onderzoeken en dienaangaande een beslissing te nemen,⁷⁸ en gaat gepaard met de overdracht van «de in haar bezit zijnde relevante bescheiden».⁷⁹ Aan het gebruik van de hierin vervatte informatie zijn (in de huidige stand van het recht⁸⁰) evenwel duidelijk grenzen gesteld.⁸¹

37. Naast deze neerwaartse verwijzingen, kunnen ook *opwaartse verwijzingen* voorkomen, wanneer nationale mededingingsoverheden bevoegdheid afwijzen ten gunste van de Commissie. Dit zal met name gebeuren wanneer de nationale overheid, al dan niet na raadpleging van de Commissie,⁸² tot

⁷³ 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 44, onder verwijzing naar Ger., 18 september 1992, *Automec II*, T-24/90, *Jur.*, 1992, II-2250, rechtsoverwegingen 82 en 85.

⁷⁴ Hierbij dient de Commissie «in het bijzonder een afweging te maken tussen het belang van de begane overtreding voor de werking van de gemeenschappelijke markt, de waarschijnlijkheid dat zij het bestaan ervan kan aantonen en de reikwijdte van de onderzoeksmaatregelen die nodig zijn om onder optimale voorwaarden haar toezicht op de naleving van de art. 8(1) en 8(2) uit te oefenen» (1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 45, onder verwijzing naar Ger., 18 september 1992, *Automec II*, T-24/90, *Jur.*, 1992, II-2250, rechtsoverweging 86 en Ger., 24 januari 1995, *BEMIM*, T-114/92, *Jur.*, 1995, II-147, rechtsoverweging 80).

⁷⁵ 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 45, onder verwijzing naar BEMIM, rechtsoverweging 86.

⁷⁶ 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 45.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 46.

⁷⁹ 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 46, *in fine*.

⁸⁰ In haar Witboek stelt de Commissie voor deze grenzen weg te halen (Cfr. Witboek, Corpus, punten 96-98).

⁸¹ Zo mogen de nationale mededingingsoverheden «de niet bekendgemaakte inlichtingen in de antwoorden op de krachtens art. 11 van Verordening nr. 17 tot de ondernemingen gerichte verzoeken om inlichtingen en de bij verificaties op grond van art. 14 van Verordening nr. 17, (door de Commissie) verkregen inlichtingen (in het raam van de nationale toepassing van de communautaire mededingingsregels) niet als bewijsmiddel gebruiken. Niettemin vormen deze inlichtingen aanwijzingen die in voorkomend geval in aanmerking kunnen worden genomen om de inleiding van een nationale procedure te rechtvaardigen» (1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 47, onder verwijzing naar H.v.J., 16 juli 1992, *Spaanse Banken*, C-67/91, *Jur.*, 1992, I-4785).

⁸² 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 52, onder verwijzing naar Delimitis, *Jur.*, 1991, I-935, rechtsvordering 53.

⁶⁵ 1997-Bekendmaking, punt 6. Zo ook reeds *Vijftiendagste Mededingingsverslag* (1995), punt 94. Deze veronderstelling berust volgens MOK «op illusionisme» (M.R. MOK, «Naar modernisering van het Europees kartelrecht. Witboek Europese Commissie mei 1999», *S.E.W.*, 1999, (314), 320).

⁶⁶ 1997-Bekendmaking, punt 27.

⁶⁷ Zaken waarbij «ondernemingen betrokken zijn, waarvan de relevante activiteiten in verschillende lidstaten worden uitgeoefend», worden in de regel dan ook door de Commissie behandeld (1997-Bekendmaking, punt 24). In dezelfde lijn, Witboek, Corpus, punt 60: «De beschikkingen van de nationale overheden zijn ... uitsluitend op hun eigen grondgebied uitvoerbaar en bieden dus geen uitkomst in zaken waarbij verscheidene landen betrokken zijn.»

⁶⁸ 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 51.

⁶⁹ H.v.J., 16 juni 1992, *Spaanse Banken*, C-67/91, *Jur.*, 1992, I-4785, rechtsoverweging 32.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 38, onder verwijzing naar Ger., 12 juni 1991, *Peugot*, T-23/90, *Jur.*, 1991, II-653, rechtsoverweging 47.

⁷² 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 39, onder verwijzing naar Ger., 18 september 1992, *Automec II*, T-24/90, *Jur.*, 1992, II-2250, rechtsoverweging 75.

het besluit komt dat een concrete zaak behoort tot de «zaken met een bijzonder belang voor de Gemeenschap». Geheel binnen de taakverdelingslogica, en om te vermijden dat in het raam van de nationale toepassing van de Europese mededingingsregels beslissingen worden genomen die onverenigbaar zijn met het Gemeenschapsrecht,⁸³ behoudt de Commissie zich het recht voor zulke zaken zelf te behandelen.⁸⁴

38. Dit evocatierecht/recht op verwijzing slaat in de eerste plaats op «zaken die een nieuw juridisch vraagstuk aan de orde stellen, waarover nog in geen beschikking van de Commissie of arrest van het Hof of het Gerecht uitspraak is gedaan».⁸⁵ Daarnaast behoudt de Commissie zich ook het recht voor art. 86 (ex art. 90) EG toe te passen. Van mededingingsbeperkende gedragingen «waarvan een van de volgende soorten ondernemingen worden verdacht: een openbaar bedrijf, een onderneming waaraan een lidstaat bijzondere of uitsluitende rechten heeft verleend in de zin van art. (86), tweede lid, van het Verdrag», stelt de Commissie immers uitdrukkelijk dat zij «een bijzonder belang voor de Gemeenschap kunnen hebben».⁸⁶

39. De omstandigheid dat een mededingingsregeling is aangemeld bij de Europese Commissie, oefent als zodanig geen invloed uit op de Europese bevoegdheid van de nationale mededingingsoverheden. Een aanmelding beoogt weliswaar «te bereiken dat de Commissie een procedure inleidt overeenkomstig art. 2, art. 3 of art. 6 van Verordening nr. 17⁸⁷ en aldus krachtens art. 9, derde lid, van deze verordening de overheden van de lidstaten de bevoegdheid ontnemt art. 8(1), eerste lid, toe te passen»,⁸⁸ maar zolang zo'n inleiding van de procedure achterwege blijft, speelt art. 9, derde lid, niet.

40. Voor het specifieke geval van een aanmelding met het oog op ontheffing gelden door de exclusieve bevoegdheid van de Commissie wel bijzondere regelen. Wanneer zowel de Commissie als de betrokken nationale overheid⁸⁹ van oordeel zijn dat de ontheffingsaanmelding tot «hoofddoel heeft, de nationale procedure te blokkeren door een beroep op (de) uitsluitende bevoegdheden (van de Commissie) inzake ontheffingen», zal deze bij de Commissie geen voorrang krijgen.⁹⁰ Wanneer de aanmelding geen enkele kans op slagen heeft, kan de nationale mededingingsoverheid op grond van deze negatieve prognose⁹¹ haar procedure zonder meer verderzetten. In zo'n geval is het risico van tegenstrijdige beslissingen immers volstrekt uitgesloten.

⁸³ 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 50.

⁸⁴ 1997-Bekendmaking, punt 34.

⁸⁵ 1997-Bekendmaking, punt 34.

⁸⁶ 1997-Bekendmaking, punt 36.

⁸⁷ Procedures met het oog op resp. negatieve verklaringen, verbodsbeschikkingen en ontheffingsbeschikkingen.

⁸⁸ 1997-Bekendmaking, punt 55.

⁸⁹ 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 55.

⁹⁰ 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 57. Zie over zulke blokkerende aanmeldingen ook *Vierentwintigste Mededingingsverslag* (1994), punt 41.

⁹¹ Aan de hand van de criteria die in de rechtspraak van het Hof van Justitie en in die van het Gerecht van eerste aanleg alsmede in de verordeningen- en beschikkingenpraktijk van de Commissie besloten liggen (1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 58).

41. Ingeval van twijfel over de waarschijnlijkheid van ontheffing van de betrokken regeling, geldt als algemene regel dat de nationale overheid die de zaak onderzoekt, de Commissie om haar voorlopig oordeel vraagt.⁹² Wanneer uit het eerste onderzoek van de Commissie blijkt dat de betrokken overeenkomst waarschijnlijk niet in aanmerking komt voor een ontheffing en dat de gevolgen zich in hoofdzaak in een lidstaat doen gevoelen, laat de Commissie dit zo spoedig mogelijk weten. In haar brief zal zij met andere woorden medelen dat de behandeling van de betrokken aanmelding voor de Commissie geen voorrang heeft⁹³ en dat het zeer onwaarschijnlijk is dat zij over de bij haar aangemelde mededingingsregeling een uitspraak doet *voordat* de aangezochte nationale overheid dienaangaande een eindbeslissing heeft gegeven.⁹⁴

42. Na zo'n brief kan de nationale mededingingsoverheid haar eigen procedure gewoon verderzetten en afronden met een verbodsbeschikking. Wanneer zij in de loop van haar onderzoek evenwel tot andere inzichten komt omtrent de toepassing van art. 81 EG, en bv. tot de «bevinding zou komen dat de betrokken overeenkomst niet behoort te worden verboden op grond van art. 8(1), eerste lid», ontstaat opnieuw een risico op tegenstrijdige beslissingen. In zo'n geval moet zij dan ook onmiddellijk contact opnemen met de Commissie⁹⁵ en de eigen procedure tijdelijk stilleggen.

43. Enigszins in dezelfde lijn kan de Commissie in uitzonderlijke gevallen een lopende nationale procedure afbreken/stopzetten door zelf een procedure in te leiden. Dit kan evenwel enkel wanneer de nationale overheid «tegen de verwachting in tot de conclusie zou komen dat geen schending van art. 8(1), (of) art. 8(2) (...) is begaan, of wanneer de nationale procedure onnodig lang aansleept»,⁹⁶ en na overleg over de feitelijke en juridische achtergrond daarvan.⁹⁷

II. DECENTRALISATIE IN DE PRAKTIJK : TOT NOG TOE NIET ECHT EEN SUCCES

44. Tot nog toe bleven de verhoopte decentralisatieresultaten grotendeels uit. Het aantal gevallen van concrete decentrale toepassing van het Europese mededingingsrecht bleef vrij (teleurstellend) beperkt. Hiervoor zijn – niet-uitputtend⁹⁸ – een aantal redenen aan te wijzen.

45. Slachtoffers «van vermeende schendingen van het gemeenschapsrecht aarzelen nog steeds op zich als klager tot de nationale rechterlijke instanties of de nationale mede-

⁹² 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 58. Zie hierover ook *Vierentwintigste Mededingingsverslag* (1994) punt 42.

⁹³ 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 59.

⁹⁴ 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 60.

⁹⁵ 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 61.

⁹⁶ 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 62.

⁹⁷ 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 63.

⁹⁸ Het Europese Parlement roept de Commissie in dit verband op «na te gaan welke factoren de toepassing van het communautaire mededingingsrecht door de rechterlijke instanties van de lidstaten hebben bemoeilijkt en verzoekt haar de nodige maatregelen te nemen om de bestaande moeilijkheden uit de weg te ruimen» (Resolutie A5-0069/1999, punt 23, aangenomen tijdens de vergadering van 18 januari 2000).

dingingsoverheden te wenden».⁹⁹ Een mogelijke reden daarvoor is de vrees/verwachting dat de «tegenpartij»¹⁰⁰ reageert met een aanmelding bij de Commissie, waardoor de behandeling op het nationale vlak in feite gedwarsboemd wordt.¹⁰¹

46. In de tweede plaats valt niet helemaal uit te sluiten dat ook juridisch-psychologische overwegingen en elementen meespelen. Zo is met name niet in alle lidstaten even duidelijk hoe het verzoek om bijstand aan de Commissie in procestechnische termen moet worden geformuleerd. Bijkomend lijkt bij rechterlijke instanties toch enige terughoudendheid te bestaan om een administratief orgaan om juridisch¹⁰² advies te verzoeken. Een vergelijkbare terughoudendheid speelt wellicht ook voor nationale mededingingsoverheden.¹⁰³

47. Een derde mogelijke verklaring voor de quasi-afwezigheid van decentralisatie-praktijk is van juridisch-conceptuele aard en houdt rechtstreeks verband met de initiële keuze voor het gecentraliseerd machtigingssysteem in Verordening 17. Dit systeem, waarbij enkel de Commissie bevoegd werd gemaakt voor de ontheffing ex art. 81, derde lid, EG, heeft er immers met name toe geleid «dat de ondernemingen grote aantallen overeenkomsten in Brussel aanmelden. Omdat de nationale mededingingsoverheden en nationale rechterlijke instanties niet bevoegd zijn om art. 81, derde lid, toe te passen, hebben de ondernemingen dit gecentraliseerde systeem niet alleen gebruikt om rechtszekerheid te verkrijgen, maar ook om acties voor de nationale rechterlijke instanties en mededingingsoverheden te dwarsbomen. Hierdoor werden de inspanningen om de decentrale toepassing van de communautaire mededingingsregels te bevorderen, ondermijnd. Dit is niet bevorderlijk geweest voor een krachtadige toepassing van het mededingingsrecht en heeft de pogingen om tot een gedecentraliseerde toepassing van het Gemeenschapsrecht te komen, tegengewerkt».¹⁰⁴

III. HET WITBOEK : EEN NIEUW ELAN VOOR DECENTRALISATIE?

48. Het Witboek stelt een grondige herziening van het Europese mededingingsbeleid voorop en berust op drie pijlers : afschaffing van het systeem van machtiging en aan-

melding, gedecentraliseerde toepassing van de mededingingsregels en versterking van de controle achteraf (*a posteriori*).¹⁰⁵ De meest in het oog springende suggestie is ongetwijfeld de afschaffing van het ontheffingsmonopolie van de Commissie, dat als «obstakel dat een gedecentraliseerde toepassing van het Gemeenschapsrecht in de weg staat ... uit de weg (moet) worden geruimd, zodat het Gemeenschapsrecht kan worden toegepast door die instantie die het best in staat is om dat op doeltreffende wijze te doen».¹⁰⁶

49. Het fundamentele uitgangspunt voor de hervorming van het Europese mededingingsbeleid is de vervanging van het machtigingssysteem (verboden, tenzij toegestaan na aanmelding bij de Commissie) door een systeem van wettelijke uitzondering (*exception légale*/Legalausnahme zum Verbotstatbestand) met controle achteraf (toegestaan zolang niet verboden).

50. De overgang naar een dergelijk systeem kan gebeuren door een Verordening van de Raad, gebaseerd op art. 83 EG,¹⁰⁷ die zou bepalen dat elke administratieve overheid en elke rechterlijke instantie die de bepalingen van art. 81, eerste lid van het Verdrag moet toepassen, terzelfder tijd de bepalingen van art. 81, derde lid, toepast. Hierdoor zou «art. 81 een norm worden die een eenheid vormt en die bestaat uit een regel waarin het verbod als beginsel wordt gesteld, en een uitzondering die tot doel heeft de strengheid van dat beginsel te milderen. Art. 81 zou dus, in zijn geheel, een rechtstreeks toepasselijke bepaling worden, waarop particulieren zich voor de nationale rechter en voor elke daartoe bevoegde overheid kunnen beroepen».¹⁰⁸

51. Dit heeft tot erg concreet gevolg «dat mededingingsbeperkende afspraken die op grond van art. 81, eerste lid, verboden zijn, maar aan de voorwaarden van art. 81, derde lid, voldoen, wettig zijn vanaf het ogenblik waarop ze zijn totstandgekomen en zonder dat een voorafgaande beschikking, (laat staan aanmelding), vereist is».¹⁰⁹ Anderzijds zouden «concurrentiebeperkende afspraken (slechts) onwettig worden zodra ze niet meer aan de voorwaarden van art. 81, derde lid, voldoen».¹¹⁰

52. Het staat buiten kijf dat de decentrale toepassing van de Europese mededingingsregels hierdoor een nieuwe impuls kan krijgen. Binnen het voorgestelde systeem zou immers elke «administratieve overheid met de nodige bevoegdheid is bekleed»¹¹¹ en elke rechterlijke instantie een complete analyse

⁹⁹ Witboek, Corpus, punt 39.

¹⁰⁰ Hiermee wordt zowel bedoeld op de echte tegenpartij in een procedure voor de nationale rechter, als de onderneming tegen wie een procedure loopt voor de nationale mededingingsoverheid.

¹⁰¹ Zoals ook hierboven reeds aangegeven, wordt de zaak immers «zodra de Commissie een procedure inleidt, automatisch aan de bevoegdheid van de nationale mededingingsoverheid onttrokken, (terwijl) de nationale rechter (in vele gevallen) de behandeling van de zaak (zal) schorsen in afwachting van de beslissing van de Commissie» (Witboek, Corpus, punt 39).

¹⁰² Zulke al dan niet door *trias politica*-overwegingen ingegeven schroom bestaat wellicht in mindere mate voor de verzoeken om inlichtingen van procedurele of feitelijke aard.

¹⁰³ Bijkomend zou ook de «leeftijd/ouderdom» van deze overheden enige rol kunnen spelen. Net of vrij recent opgerichte organen hebben wellicht minder moeilijke prestige problemen te overwinnen dan andere, vooraleer de Commissie om advies en bijstand te verzoeken.

¹⁰⁴ Witboek, Samenvatting, punt 8.

¹⁰⁵ Witboek, Corpus, punt 76.

¹⁰⁶ Witboek, Corpus, punt 47. Veeleer kritisch, PEJS, tijdens het debat over het Witboek in het Europees Parlement (18 januari 2000): «Het vertrouwen van de Commissie dat in alle windstreken de interpretatie van wetgeving bijna vanzelfsprekend gelijk zal zijn, is wat wij in katholieke kringen «vermetel vertrouwen» noemen en dat is verboden. Aan uniformiteit moet worden gewerkt».

¹⁰⁷ En dus zonder dat hiervoor een verdragswijziging noodzakelijk is.

¹⁰⁸ Witboek, Corpus, punt 69. Zoals hierboven aangegeven, wordt het voorstel van de Commissie voor deze nieuwe «Verordening 17» verwacht tegen oktober 2000.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ In zeven lidstaten, namelijk Zweden, Luxemburg, Denemarken, Oostenrijk, Finland, Ierland en Groot-Brittannië, zijn de mededingingsoverheden op dit ogenblik nog niet bevoegd om het gemeenschapsrecht toe te passen, (Witboek, Corpus, punt 94).

kunnen verrichten van de mededingingsbeperkende afspraken die (haar) ter beoordeling worden voorgelegd, door zowel de concurrentiebeperkende effecten ervan aan art. 81, eerste lid, en de eventuele economische voordelen ervan aan art. 81, derde lid, te toetsen».¹¹² Daaruit volgt dan ook dat «art. 81 op dezelfde wijze (zal) worden toegepast als art. 82, dat de Commissie, de nationale administratieve overheden en de rechterlijke instanties nu reeds naast elkaar en tegelijk toepassen».¹¹³

53. Nationale rechters en mededingingsoverheden kunnen (ook) in de vooropgestelde constellatie gebruik blijven maken van de hierboven besproken bijstandregeling van de bekendmakingen. Nationale rechters blijven bijkomend over de mogelijkheid beschikken prejudiciële vragen te stellen aan het Hof van Justitie. Deze mogelijkheid bestaat voor nationale mededingingsoverheden zelf (natuurlijk) niet. Wanneer tegen hun beslissingen, zoals in België hoger beroep openstaat bij de (gewone) rechter,¹¹⁴ blijft een prejudiciële verwijzing door deze rechterlijke instanties uiteraard wel mogelijk. In zulke gevallen zou het Hof met andere woorden toch (onrechtstreeks) zijn bijdrage kunnen leveren aan de toepassing van de mededingingsregels door mededingingsoverheden.¹¹⁵

54. Voorts sluit de Commissie een tussenkomst in de prejudiciële procedures voor het Hof niet uit. Met name wanneer «een nationale overheid een besluit neemt of een nationale rechterlijke instantie een vonnis velt waarin een negatief standpunt ten aanzien van een mededingingsbeperkende afspraak wordt ingenomen», lijkt zo'n tussenkomst, bijkomend, de enig aangewezen manier om tussenbeide te komen.¹¹⁶

55. Doorheen het Witboek blijkt een grote bekommernis van de Commissie voor het waarborgen van de coherentie bij de toepassing van het communautaire mededingingsrecht.¹¹⁷

¹¹² Witboek, Corpus, punt 72.

¹¹³ Witboek, Corpus, punt 73.

¹¹⁴ Namelijk bij het Brussels Hof van Beroep.

¹¹⁵ In dezelfde lijn: J. TEMPLE LANG, «Decentralised enforcement of Community competition law», Conference on competition enforcement, Dublin, November 11, 1999 (<http://europa.eu.int/comm/dg04/speech/en/sp1999456.pdf>), punt 4: «Adoption of the Commission's proposals will put pressure on national governments to make improvements in these respects: ... effective and timely judicial review of all decisions of national authorities at the request of all interested parties (this means that the court with jurisdiction must allow review so that EC law issues can be referred to Luxembourg under Article 234 EC)».

¹¹⁶ Witboek, Corpus, punt 102, sub 3).

¹¹⁷ Zo bv. Witboek, Samenvatting, punt 15. In een systeem «waarin de Commissie, de nationale administratieve overheden en de nationale rechterlijke instanties parallelle bevoegdheden bezitten, (is) het noodzakelijk bepaalde maatregelen in stand te houden die het de Commissie mogelijk maken een coherente toepassing van de regelen in de hele Gemeenschap in stand te houden». Volledig in dezelfde lijn, M. THYSSEN tijdens debat over het Witboek in het Europees Parlement, «... heb ik vragen. In de eerste plaats over de coherentie van de toepassing van het beleid. In het algemeen ben ik een groot voorstander van culturele diversiteit, maar niet op het vlak van de mededingingscultuur in de interne markt. De interne markt heeft een uniform mededingingsbeleid nodig, niet alleen qua concept maar ook qua toepassing...».

56. In de eerste plaats beklemtoont zij dat «het mededingingsbeleid ook in de toekomst op het niveau van de Gemeenschap (moet) worden vastgelegd, zowel door middel van regelgeving als door middel van individuele beschikkingen».¹¹⁸ Omdat de Commissie «als instelling die ermee belast is over de verdragen en over de belangen van de Gemeenschap te waken, dit onder het toezicht van het Hof van Justitie, een bijzondere rol te spelen bij de tenuitvoerlegging van het Gemeenschapsrecht en bij het waarborgen van een coherente toepassing van de mededingingsregels»,¹¹⁹ wil zij dan ook in het nieuwe systeem een «een leidende rol blijven spelen in het uitwerken van het communautaire mededingingsbeleid. Zij zou (met name) verordeningen blijven vaststellen en mededelingen aannemen waarin de belangrijkste regelen inzake de interpretatie van art. 81 en 82 worden uiteengezet. De Commissie zou ook verbodsbeschikkingen en positieve beschikkingen blijven nemen, die als richtsnoer dienen voor de toepassing van deze bepalingen».¹²⁰

57. In een «systeem van wettelijke uitzondering is de regelgeving inderdaad van primordiaal belang. De toepassing van de regelen moet [dan ook] voldoende voorzienbaar en coherent zijn om de marktdeelnemers in staat te stellen de wettigheid van hun mededingingsregelingen te beoordelen».¹²¹

58. Met name groepsvrijstellingen nemen in deze regelgeving een belangrijke plaats in. Volgens de Commissie vereist «in het nieuwe systeem van een wettelijke uitzondering, de rechtszekerheid van de ondernemingen, gezien het belang van de regelgeving, dat een vrijgestelde overeenkomst niet in strijd met het nationale recht kan worden gehouden. Daartoe zou gebruik moeten worden gemaakt van de mogelijkheid van art. 83, tweede lid, e), en zou bij verordening moeten worden bepaald dat de nationale wetgevingen overeenkomsten die op grond van een communautaire verordening zijn vrijgesteld, niet kunnen verbieden, noch de gevolgen ervan kunnen wijzigen».¹²² Wellicht in afwachting van zo'n verordening, bevat Verordening 2790/1999, de meest recente groepsvrijstelling, de erg uitdrukkelijke overweging dat «(I)n overeenstemming met het beginsel van voorrang van het Gemeenschapsrecht, geen op nationaal mededingingsrecht gebaseerde maatregel schade mag toebrengen aan de eenvormige toepassing van de communautaire mededingingsregels in de gehele gemeenschappelijke markt, noch aan de volle werking van ter uitvoering van deze regelen genomen maatregelen, met inbegrip van deze verordening».¹²³

59. Tegelijk wil de Commissie de nationale mededingingsoverheden een grotere rol toekennen bij de concrete toepassing van de groepsvrijstellingen. Volgens de Commissie is immers «nu de communautaire mededingingsregels 35 jaar lang zijn toegepast, de tijd aangebroken om de

¹¹⁸ Witboek, Corpus, punt 83.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ Witboek, Samenvatting, punt 14.

¹²¹ Witboek, Corpus, punt 84.

¹²² Witboek, Corpus, punt 85. Zo'n beginsel geldt overigens op dit ogenblik reeds in België, Denemarken, Spanje en Groot-Brittannië.

¹²³ Verordening 2790/1999, overweging 17.

complementariteit van de nationale overheden en de Commissie beter tot haar recht te laten komen en om de weg vrij te maken voor de toepassing van de mededingingsregels door een netwerk van overheden die zich in een geest van nauwe samenwerking door gemeenschappelijke regelen laten leiden».¹²⁴

60. Volgens de Commissie impliceert de afschaffing van haar vrijstellingsmonopolie dan ook niet alleen dat nationale mededingingsoverheden art. 81, derde lid, kunnen toepassen, maar «logischerwijs (ook) dat (zij) de mogelijkheid moeten krijgen om de krachtens een groepsvrijstellingsverordening geldende vrijstelling op hun nationale markt in te trekken, indien die markt of een deel daarvan een onderscheiden markt vormt. De mededingingsoverheden van de lidstaten zijn immers bijzonder goed geplaatst om te beoordelen, op hun nationaal grondgebied, of, in een bepaald geval voorzien in de groepsvrijstellingsverordening, de overeenkomsten die onder de groepsvrijstelling vallen toch niet aan de voorwaarden van art. 81, derde lid, voldoen en bijgevolg niet voor de krachtens die verordening geldende groepsvrijstelling in aanmerking kunnen komen».¹²⁵

61. Helemaal nieuw zou zo'n nationale intrekkingmogelijkheid overigens niet zijn. Hoewel uitgevaardigd binnen het tot op heden geldende machtigingssysteem, bepaalt art. 7, Verordening 2790/1999 nu reeds dat «wanneer in een individueel geval verticale overeenkomsten waarop de in art. 2 bepaalde vrijstelling van toepassing is, op het grondgebied van een lidstaat, of op een deel daarvan, dat alle kenmerken vertoont, met de voorwaarden van art. 81, derde lid, onverenigbare gevolgen hebben, de bevoegde overheid van deze lidstaat het voordeel van de toepassing van deze verordening met betrekking tot dit gebied (kan) intrekken, onder dezelfde voorwaarden» als de Commissie tot intrekking van het voordeel van de groepsvrijstelling kan overgaan.¹²⁶ Weliswaar dienen de lidstaten «er zorg voor te dragen dat de uitoefening van deze bevoegdheid tot intrekking geen afbreuk doet aan de eenvormige toepassing van de communautaire mededingingsregels in de hele gemeenschappelijke markt, noch aan de volle werking van de ter uitvoering van deze regelen genomen maatregelen»,¹²⁷ maar in afwachting van de eerste concrete toepassingen blijft het

twijfelachtig of zo'n bevoegdheid de coherentie werkelijk ten goede komt.¹²⁸

62. Voorts wil de Commissie ook werken met zgn. pro-actieve positieve beschikkingen: individuele beschikkingen die geen verbodsbeschikkingen zijn, zonder – uiteraard – ontheffingsbeschikkingen te zijn. Zulke beschikkingen zouden vrij uitzonderlijk zijn en enkel worden gegeven wanneer het algemeen belang het vereist, met name «wanneer naar aanleiding van een operatie nieuwe vragen rijzen (en het) nodig (lijkt) dat de Commissie ten behoeve van de markt-deelnemers de richting van haar beleid ten aanzien van bepaalde concurrentiebeperkingen aangeeft».¹²⁹

63. De vooropgestelde coherentie moet volgens de Commissie evenwel ook in concrete gevallen kunnen worden gewaarborgd. Zo zou de Commissie met name de macht behouden om een zaak aan de bevoegdheid van de nationale mededingingsoverheden te onttrekken en zelf te behandelen, indien er gevaar bestaat voor uiteenlopende beleidslijnen.¹³⁰

64. Voorts zou het volgens de Commissie een goede zaak zijn, wanneer zij, «met de instemming van de rechter bij wie de zaak aanhangig is, [zou] kunnen interveniëren in de procedures waarvan zij dankzij de informering door de rechterlijke instanties op de hoogte is. Met een dergelijke interventie als *amicus curiae* zou [immers] een nuttige bijdrage kunnen worden geleverd tot het behoud van de samenhang bij de toepassing van de rechtsregels».¹³¹ Of zo'n systeem van de *amicus curiae* mogelijk is zonder voorafgaande, al dan niet spontane, harmonisatie van het nationale procesrecht binnen de Gemeenschap, is maar zeer de vraag.¹³²

65. Een laatste reeks coherentiematregelen zou de Commissie de mogelijkheid geven in te grijpen op een later ogenblik in de nationale procedure. Zo zou de Commissie «wanneer een nationale overheid een positief besluit heeft genomen dat definitief is geworden of wanneer een nationale rechterlijke instantie (bijvoorbeeld door de vordering af te

¹²⁴ Witboek, Corpus, punt 91.

¹²⁵ Witboek, Corpus, punt 95.

¹²⁶ Dit is luidens art. 6, Verordening 2790/1999, met name het geval «wanneer de toegang tot de relevante markt of de mededinging op deze markt door de cumulatieve werking van naast elkaar bestaande netwerken van soortgelijke, door concurrerende leveranciers of afnemers uitgevoerde, verticale beperkingen aanmerkelijk wordt beperkt».

¹²⁷ Verordening 2790/1999, overweging 14.

¹²⁸ Zo ook F. MONTAG, «The case for a reform of regulation 17/62: problems and possible solutions from a practitioner's view», *Fordham International Law Journal*, March 1999, (819), 841, weliswaar over het voorstel-groepsvrijstelling, maar *mutatis mutandis* relevant voor Verordening 2790/1999, die opmerkt dat deze intrekkingbevoegdheid «may lead to a situation where an agreement still benefits from the block exemption in some Member States while in other Member States the benefit of the exemption has been withdrawn by the local competition authority. The consequence would, therefore, be discrepancies in the legality of one and same agreement in separate national legal orders and a significant degree of legal uncertainty».

¹²⁹ Witboek, Corpus, punt 88. Volgens SCHAUB en DOHMS (1999) sub IV, B.1.2., zullen zulke «Positiventscheidungen die Kommission nicht in ihre alte reaktive Rolle zurückdrängen, sondern ein von ihr gesteuertes und dosiertes Instrument einer pro-aktiven Wettbewerbspolitik sein».

¹³⁰ Witboek, Corpus, punt 105. Volgens MONTAG (1999) 841, is «disparity in the interpretation of the criteria for exemption under Article 81(3) almost certainly be the result. Whereas some national authorities might tend to interpret the conditions for exemptions strictly, others might be tempted to apply them more leniently. It is not unlikely that forum shopping for the most lenient national authority would be the result». In dezelfde lijn, UNICE, *Financial Times*, December 13, 1999. SCHAUB en DOHMS (1999) sub IV, A.2. lijken daarentegen de mening toegedaan dat door de afschaffing van het aanmeldings- en ontheffingssysteem «die Gefahr einer laxen Anwendung des Art. 81, Abs. 3 durch nationale Wettbewerbsbehörden (automatisch) verschwindet».

¹³¹ Witboek, Corpus, punt 107. Intussen lijkt de Commissie niet langer vast te houden aan deze formule, zodat niet helemaal zeker is of zij zal voorkomen in de nieuwe «Verordening 17».

¹³² Zie hierover, «Hervorming van het mededingingsbeleid. Opmerkingen van de Belgische Vereniging voor Europees Recht over het Witboek van de Commissie», *S.E.W.*, 2000, 16-20, randnummers 26, 27 en 37. In vergelijkbaar kritische lijn: M.G. WEZENBEEK-GEUKE, «Het Witboek inzake de modernisering van de regels met betrekking tot de toepassing van de artikelen 81 en 82 EG-Verdrag», *N.J.B.*, 1999, (169), 178.

wijzen op grond dat de mededingingsregeling aan de voorwaarden van art. 81, derde lid, voldoet) een positief vonnis heeft gevelde dat definitief is geworden, steeds kunnen tussenkomen en de overeenkomst verbieden, onder voorbehoud van het principe van het gezag van gewijsde (*res iudicata*) van een rechterlijke eindbeslissing met betrekking tot een geschil tussen de partijen». ¹³³ Enigszins in dezelfde lijn behoudt de Commissie zich, wanneer «een besluit van een nationale overheid of een vonnis van een nationale rechterlijke instantie niet definitief is geworden», het recht voor «op elk moment een beschikking in tegengestelde zin te geven. In dat geval rust de verplichting om conflicterende beslissingen te vermijden op de instantie die uitspraak doet in hoger beroep». ¹³⁴

66. Tijdens de bespreking van het Witboek in het Europese Parlement voegde het Parlement aan deze coherentievoorstellen een eigen voorstel toe. Immers, «aan uniformiteit moet worden gewerkt». ¹³⁵ In zijn Resolutie dringt het Parlement «er (meer bepaald) met het oog op een coherente toepassing van de rechtsregels in mededingingszaken op aan dat in alle EU-lidstaten gespecialiseerde rechtbanken worden aangewezen, teneinde de rechtszekerheid te waarborgen». ¹³⁶ Een groot nadeel van deze formule is evenwel dat Europees mededingingsrecht dan «speciaal» recht blijft, dat buiten het bereik van «gewone» rechters moet worden gehouden, en dat de onder nationale rechters (nog steeds) vrij ruim voorkomende opvatting dat Europees recht «buitenaards» is en géén deel uitmaakt van de «gewone» (lees: nationale) rechtsregels, zonder meer overeind blijft. Hierdoor blijft Europees recht met andere woorden van Mars komen, en nationaal recht van Venus. Daarnaast verliest deze suggestie uit het oog dat het Europese mededingingsrecht, wegens zijn ruim toepassingsgebied *ratione personae materiaeque*, in alle soorten nationale procedures en rechtbanken kan «opduiken», dikwijls in nauwe samenhang met andere wetbepalingen, zodat het zelden om een volledige doorverwijzing zal kunnen gaan.

IV. DE IMPLICATIES VAN HET WITBOEK VOOR HOF EN GERECHT

67. Deze bijdrage wil tot slot ook kort stilstaan bij de mogelijke implicaties van het Witboek voor het Hof van Justitie en het Gerecht van Eerste Aanleg. De rol die Hof en Gerecht tot op heden spelen bij de uitbouw en ontwikkeling van het Europese mededingingsrecht kan niet voldoende worden beklemtoond. Wanneer de ondernemingen vandaag in vrij bevredigende mate rechtszekerheid genieten, is dit

¹³³ Witboek, Corpus, punt 102, sub 2). Volgens SCHAUB en DOHMS (1999) sub VI, B.3.2. betekent dit het volgende : «Wenn das Urteil des nationalen Gerichts schon rechtskräftig geworden ist, so gilt das Prinzip der res iudicata nur für die Parteien dieses Rechtsstreits, ansonsten gilt die Kommissionsentscheidung».

¹³⁴ Witboek, Corpus, punt 102, sub 4)

¹³⁵ Debat tijdens de vergadering van 18 januari 2000, stelling van lid PEELS.

¹³⁶ Resolutie van het Europese Parlement over het Witboek van de Commissie betreffende de modernisering van de regelen inzake de toepassing van de artikelen 81 en 82 van het EG-Verdrag, A5-0069/1999, punt 18. Zo ook SCHAUB en DOHMS (1999) sub IV, B.4.

niet in het minst te danken aan «het bestaan van een geheel van duidelijke regelen, die over een tijdspanne van meer dan dertig jaar verder uitgewerkt en verhelderd zijn in de beschikkingenpraktijk van de Commissie en de *jurisprudentie van het Hof van Justitie* en door een groot aantal teksten met algemeen toepassingsbereik, welke ook hun vorm zij (groepsvrijstellingsverordeningen, mededelingen, richtsnoeren)». ¹³⁷

68. Zeker in de beginjaren vervulde het Hof van Justitie ten volle zijn rol; «of het nu een beschikking bekrachtigde of vernietigde, steeds leverde het zijn bijdrage tot een beter begrip van de mededingingsregels, die deel gingen uitmaken van het leven van de consumenten en van de ondernemingen in de gemeenschappelijke markt in wording». ¹³⁸ Deze wettigheidscontrole van het beleid gevoerd door de Commissie ¹³⁹ behoort intussen, en van bij zijn oprichting, tot de opdracht van het Gerecht van eerste aanleg. Het gaat hierbij in de eerste plaats om beroepen tegen verbods- en boetesbeschikkingen. ¹⁴⁰ Daarnaast heeft het Gerecht een essentiële bijdrage geleverd tot de ontwikkeling van geheel nieuwe leerstukken van het Europees mededingingsrecht. Het volstaat hiervoor bij wijze van voorbeeld te verwijzen naar het leerstuk van de rechten van de klager, de toegang tot het dossier of nog, het concept (on)voldoende communautair belang.

69. Het Hof van zijn kant is gedurende al die jaren prejudiciële rechter gebleven en heeft op die wijze onmiskenbaar een belangrijke bijdrage geleverd tot de uniforme interpretatie en de eenvormige toepassing van de mededingingsregels door de rechterlijke instanties van de lidstaten. Daarnaast neemt het intussen kennis van hogere voorzieningen tegen de mededingingsarresten van het Gerecht en voert het nog steeds een wettigheidscontrole uit op beschikkingen van de Commissie wanneer de lidstaten daar- tegen een annulatieberoep instellen.

70. De vraag is dan ook in welke mate de voorgestelde hervorming ingrijpende wijzigingen laat voorzien in de taak en de opdracht van het Hof en het Gerecht. Mede in het licht van de vooropgestelde inwerkingtreding in 2003, is de enig mogelijke prognose op dit ogenblik dat de werklast van zowel Gerecht als Hof zal toenemen.

71. Zo zal het Gerecht nog steeds beroepen horen tegen beschikkingen van de Commissie. Dit is zeker het geval met de beschikkingen waarin de Commissie haar eigen mededelingen en richtsnoeren zal bevestigen. De Commissie rekent immers bijna op zulke beroepen, door in haar Witboek te stellen dat de regelen «deel (gaan) uitmaken van de oorspronkelijke regelen die door de nationale rechters moeten worden toegepast, in zoverre (haar bevestigende be-

¹³⁷ Witboek, Corpus, punt 51, cursivering toegevoegd.

¹³⁸ Witboek, Corpus, punt 2.

¹³⁹ JALABERT-DOURY wijst hierbij op een belangrijk neveneffect van deze controle: «... through the impetus given by the requirement of motivation and the jurisdictional control, the decisions (of the Commission) are increasingly long and detailed», N. JALABERT-DOURY, «The White paper on modernisation of the rules implementing Articles 81 and 82 : Which future for EC competition law?», *International Business Law Journal*, 1999, (497), 501.

¹⁴⁰ De ervaring wijst uit dat «Only a small number of the Commission's decisions in infringement procedures have remained unchallenged, whereas the large majority have been challenged by the parties before the European courts» (MONTAG (1999) 826).

schikkingen) door het Hof van Justitie.¹⁴¹ worden bekrachtigd»¹⁴²

72. Daarnaast zal het Gerecht zich, in stijgende mate, te buigen hebben over verbodsbeschikkingen, die immers zullen blijven voorkomen. In het nieuwe systeem hebben zulke beschikkingen volgens de Commissie niet enkel «een zeer grote precedentwaarde», omdat de Commissie «zich vooral zal toelagen op de strijd tegen de ergste concurrentiebeperkingen, (en dus) mag worden verwacht dat het aantal individuele verbodsbepalingen aanzienlijk zal toenemen».¹⁴³ Bijkomend zullen deze wellicht (nog) complexer zijn, want «met een bijzonder belang voor de Gemeenschap».¹⁴⁴ Het gaat hierbij met name om zaken die een nieuw juridisch probleem aan de orde stellen, art. 86-zaken (liberalisatie van de tot nog toe gemonopoliseerde markten), grensoverschrijdende kartels van het ergste soort, en meer in het algemeen de beoordeling van het resultaat van ambtshalve procedures telkens wanneer door een kartel of door misbruik van machtspositie de mededinging in erge mate wordt beperkt en de marktintegratie wordt bedreigd.¹⁴⁵

73. Het aandeel beroepen bij het Gerecht tegen afwijzingen van klachten zal naar alle waarschijnlijkheid niet afnemen, wel integendeel. Om haar strijd tegen de ergste mededingingsbeperkingen ten volle te kunnen voeren, zal de Commissie immers, nog meer dan nu het geval is,¹⁴⁶ klachten nodig hebben om schendingen van de mededingingsregels te kunnen opsporen. In die optiek moet het dan ook «voor elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die kennis krijgt van een concurrentiepraktijk die op het eerste gezicht onder toepassing van art. 81 of 82 van het verdrag kan vallen, en die van een rechtmatig belang doet blijken, (niet alleen) mogelijk blijven om bij de Commissie klacht in te dienen»,¹⁴⁷ in het nieuwe systeem «moet het indienen van klachten (ook) worden vergemakkelijkt».¹⁴⁸

74. De Commissie denkt hiervoor onder meer aan de publicatie van een verklarende bekendmaking over klachten, aan het invoeren van termijnen voor de behandeling van klachten, aan de vereenvoudiging van de procedure voor de verwerping van klachten en aan de uitwerking van nieuwe bepalingen over voorlopige maatregelen.¹⁴⁹

75. In dit klachtenverband valt vooral het voornemen op zichzelf streeftermijnen op te leggen voor de afhandeling van klachten. De Commissie stelt hierbij als regel voorop dat zij «verplicht zou zijn de klager binnen een termijn van vier maanden mee te delen welk gevolg zij voornemens is aan zijn klacht te geven. Indien de Commissie niet voornemens is naar aanleiding van de klacht een onderzoek in te stellen, zou zij de klager er met een

met redenen omklede brief van in kennis stellen dat de zaak wordt afgesloten. Tegen die brief zou bij het Gerecht van eerste aanleg beroep kunnen worden ingesteld. Indien de Commissie onderzoeksmaatregelen nodig acht, zou zij de klager daarvan eveneens binnen vier maanden van op de hoogte brengen, zonder dat dit in enigerlei zin bepalend is voor het verdere verloop van de procedure. Indien de Commissie na een grondiger onderzoek, dat binnen een redelijke termijn dient te gebeuren, tot de conclusie komt dat aan de klacht geen verder gevolg kan worden gegeven, zou zij de klager daar eveneens bij een met redenen omklede brief van in kennis stellen, en tegen deze brief zou eveneens beroep kunnen worden ingesteld bij het Gerecht van eerste aanleg».¹⁵⁰

76. Deze zelfdwang heeft onmiskenbare voordelen. Niet alleen zou daardoor een einde worden gemaakt aan de huidige omslachtige en logge procedure voor de afhandeling van klachten, de al bij al beperkte termijn maakt dat klachten inderdaad zullen blijven binnenkomen, mede omdat (*bona fide*) klagers nu de bijna zekerheid hebben dat er met hun klacht wel degelijk iets zal gebeuren, wat in het verleden toch niet steeds het geval was. Hier staat omgekeerd tegenover dat het aantal klachtgerelateerde beroepen bij het Gerecht aanzienlijk zou kunnen toenemen.

77. Ten slotte zal het Gerecht in de toekomst ook kennis nemen van een totaal nieuw soort beroepen. De Commissie stelt immers in het Witboek voor ondernemingen de mogelijkheid te bieden verbodsbeschikkingen te kunnen vermijden door het aangaan van verbintenissen en het onderschrijven van voorwaarden,¹⁵¹ met als onmiddellijke consequentie, de mogelijkheid van een geheel nieuw soort van geschillen ingeval van niet-naleving.

78. De implicaties van het Witboek voor de activiteiten van het Hof lijken op het eerste gezicht minder verre gaand, in de zin dat geen volkomen nieuwe «geschillenbronnen» aan zijn werklast worden toegevoegd. Dit neemt niet weg dat de werklast wel degelijk zal toenemen.

79. Zo zullen er nog steeds prejudiciële vragen komen over de interpretatie van art. 81 en 82 EG. Wat art. 81 betreft, zal de uitbreiding van de directe werking daarenboven wellicht leiden tot een duidelijke stijging van het aantal prejudiciële vragen. Naast de bestaande «rechtstreekse» vragen, uitgaande van nationale rechters die zelf art. 81, met inbegrip van derde lid, zullen kunnen toepassen, kan ook een stijgend aantal «onrechtstreekse» prejudiciële vragen worden verwacht.¹⁵² Dit zijn prejudiciële vragen, uitgaande van die nationale rechterlijke instanties die kennisnemen van beroepen tegen de beslissingen van de nationale mededingingsoverheid,¹⁵³ bv. wanneer deze oordeelde dat de voorwaarden van art. 81, derde lid, EG, niet vervuld zijn.

¹⁴¹ Sic. Deze verwijzing naar «Hof van Justitie» in plaats van naar Gerecht is op zijn minst bizar te noemen.

¹⁴² Witboek, Corpus, punt 86.

¹⁴³ Witboek, Corpus, punt 87.

¹⁴⁴ 1997-Samenwerkingsbekendmaking, punt 50.

¹⁴⁵ Witboek, Samenvatting, punten 10 en 13; Corpus, punt 45.

¹⁴⁶ Op dit ogenblik beginnen «bijna 30% van de nieuwe zaken die bij de Commissie aanhangig worden gemaakt met een formele klacht», (Witboek, Corpus, punt 117).

¹⁴⁷ Witboek, Corpus, punt 117.

¹⁴⁸ Witboek, Corpus, punt 118.

¹⁴⁹ Witboek, Corpus, punt 119.

¹⁵⁰ Witboek, Corpus, punt 120.

¹⁵¹ Witboek, Corpus, punt 90. Zo'n mogelijkheid bestaat van bij de aanvang in de zgn. tweede fase van Verordening 4064-onderzoeken en werd met de wijziging van de concentratieverordening in 1997 ook formeel voorzien voor fase een-beslissingen.

¹⁵² Ook vermeld door SCHAUB en DOHMS (1999) sub VI, C.3.2.

¹⁵³ Zo in België, het Hof van Beroep te Brussel, voor beroepen ingesteld tegen beslissingen van de Raad voor de Mededinging.

80. Daarnaast zal het Hof blijven kennisnemen van hogere voorzieningen tegen mededingingsarresten van het Gerecht. In die zin zal de uitbreiding van het aantal be-

roepen voor het Gerecht dus ook in de werklast van het Hof doorwerking vinden.

Dr. A.M. VAN DEN BOSSCHE
Referendaris Hof van Justitie
Docent Universiteit Antwerpen (UIA)
Postdoctoraal Onderzoeker FWO-Vlaanderen

RECHTSPRAAK

ARBITRAGEHOF

7 DECEMBER 1999

Voorzitter: de h. Melchior

Rapporteurs: de hh. Henneuse en Bossuyt

Advocaten: mrs. Strongylos en Hankard loco Hody

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – Sociale zekerheid werknemers – Werkgeversverplichtingen – Administratieve boete – 1. Verzachtende omstandigheden – 2. Arbeidsrechtbank – Rechtsmacht

1. Art. 30ter, § 6, A. en B., R.S.Z.-wet schendt de art. 10 en 11 G.W., in zoverre aan de persoon die voor de arbeidsrechtbank verschijnt wegens schending van art. 30ter, §§ 4 en 5, geen administratieve boete kan worden opgelegd die kleiner is dan het wettelijk minimum, terwijl degene die voor een overtreding van dezelfde bepalingen voor de correctionele rechtbank verschijnt, met toepassing van verzachtende omstandigheden, een straf kan worden opgelegd lichter dan het wettelijk minimum.

2. Art. 30ter R.S.Z.-wet, zo geïnterpreteerd dat het de arbeidsrechtbank geen volledige toetsingsmacht toekent t.a.v. alles wat onder de beoordeling van de administratie valt bij het opleggen van de op dat artikel gebaseerde geldboeten, schendt het grondwettelijk gelijkheids- en niet-discriminatiebeginsel.

Arrest nr. 128/99

(...)

IV. In rechte

B.1.1. Het Hof heeft de prejudiciële vragen als volgt geherformuleerd:

«Schendt art. 30ter van de wet van 27 juni 1969 de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, gelezen in samenhang met art. 6 E.V.R.M. en met de algemene rechtsbeginselen, in zoverre de personen die, wegens de niet-inachtneming van de paragrafen 4 en 5 van die bepaling, de in paragraaf 6, A en B, daarvan bedoelde boetes verschuldigd zijn, verstoken zijn van een daadwerkelijke jurisdictionele toetsing die het de rechter, ten aanzien van die boetes, mogelijk maakt,

enerzijds, verzachtende omstandigheden in aanmerking te nemen en, anderzijds, het bedrag ervan evenredig te maken naar gelang van de ernst van de gepleegde wetsschending?»

B.1.2. De aan het Hof voorgelegde prejudiciële vragen hebben betrekking op art. 30ter van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders; uit de motieven van die vragen alsmede uit hun onderwerp volgt echter dat enkel de paragrafen 4, 5, 6, A en B, ervan in het geding zijn.

...

B.2. Aan het Hof wordt gevraagd of het niet discriminerend is dat de personen die, wegens de niet-inachtneming van de paragrafen 4 en 5 van art. 30ter, de in paragraaf 6, A en B, van die bepaling bedoelde geldboeten verschuldigd zijn, in tegenstelling tot de daders van andere overtredingen, verstoken zijn van een jurisdictionele toetsing die de rechter ertoe in staat stelt, enerzijds, rekening te houden met verzachtende omstandigheden en, anderzijds, het bedrag van die geldboeten te moduleren naar gelang van de ernst van de gepleegde wetsschending.

B.3. De grondwettelijke regels van de gelijkheid van de niet-discriminatie sluiten niet uit dat een verschil in behandeling tussen categorieën van personen wordt ingesteld, voor zover dat verschil op een objectief criterium berust en het redelijk verantwoord is.

Of een dergelijke verantwoording bestaat, moet worden beoordeeld, rekening houdende met het doel en de gevolgen van de betwiste maatregel en met de aard van de terzake geldende beginselen; het gelijkheidsbeginsel is geschonden wanneer vaststaat dat er geen redelijk verband van evenredigheid bestaat tussen de aangewende middelen en het beoogde doel.

B.4. Art. 30ter is ingevoegd in de wet van 27 juni 1969 bij art. 18 van de wet van 22 januari 1985 houdende sociale bepalingen, dat de enige bepaling vormde van afdeling 3 van hoofdstuk III van die wet, een afdeling met als opschrift «Maatregelen tot bestrijding van de koppelbazen»; art. 30ter is herhaaldelijk gewijzigd en, in het bijzonder, wat de in het geding zijnde paragrafen betreft, door de wetten van 20 juli 1991 en 6 augustus 1993.

Art. 30ter, § 4, legt elke hoofdaannemer de verplichting op om op elke bouwplaats een dagboek bij te houden waarin alle werknemers worden vermeld die er zijn tewerkgesteld;

paragraaf 6, A, van hetzelfde artikel bestraft de niet-inachtneming van die verplichting, alsmede het onjuiste of onvolledige bijhouden van het dagboek, met een geldboete die gelijk is aan het drievoud van de ontdoken bijdragen, die wordt vermenigvuldigd met het aantal in het geding zijnde werknemers of vermeldingen.

Art. 30ter, § 5, legt elke hoofdaannemer, de verplichting op om aan de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (R.S.Z.), vóór het opstarten van elke bouwplaats, de inlichtingen te verstrekken die nodig zijn om de belangrijkheid van de bouwplaats te ramen en, in voorkomend geval, de onderaannemers ervan te identificeren; paragraaf 6, B, van hetzelfde artikel bestraft de niet-inachtneming van die verplichting met een geldboete die gaat van 5 % van het totale bedrag van de niet-aangegeven werkzaamheden (minimum geldboete) tot 5 % van het totale bedrag van de werkzaamheden die hem zijn toevertrouwd op de in het geding zijnde bouwplaats (maximumgeldboete).

B.5.1. Zoals het opschrift van de afdeling waarin het voorkomt aangeeft, strekt art. 30ter ertoe in te spelen op een situatie die, vooral in de bouwnijverheid, het de koppelbazen mogelijk maakt ongestraft de parafiscale lasten te omzeilen (*Parl. St.*, Senaat, 1984-85, nr. 757/1, p. 9). Zo ook wordt, wat de verplichting betreft om een dagboek bij te houden, opgemerkt (*Parl. St.*, Kamer, 1992-93, nr. 1040/1, p. 10) dat dit «ertoe (strekt de mogelijkheden van fraude te verminderen en) de doeltreffendheid van de controles te verbeteren».

B.5.2. Wat betreft geldboeten die worden verbonden aan de niet-inachtneming van de in de paragrafen 4 en 5 bedoelde verplichtingen, wilde de wetgever daaraan een ontrendend gevolg verlenen, waaraan in volgende bewoordingen is herinnerd tijdens de parlementaire voorbereiding van de wet van 6 augustus 1993 (*ibid.*, p. 11), waarbij de mogelijkheid tot het uitspreken van een eenvoudige waarschuwing is beperkt:

«Hetzelfde art. 30ter, § 6, wordt gewijzigd wat betreft de waarschuwingsprocedure, ingevoegd bij de wet van 21 juli 1991, teneinde, voor ambtenaren en agenten belast met het toezicht op het naleven van door deze wet opgelegde verplichtingen, de mogelijkheid te beperken tot het gebruik maken van deze procedure bij het vaststellen van niet-nakoming van de door de §§ 4 en 5 van art. 30ter opgelegde verplichtingen.

Er blijkt inderdaad dat te vaak van deze procedure gebruik wordt gemaakt om het opleggen van geldelijke sancties aan de hoofdaannemers die de door art. 30ter opgelegde verplichtingen niet naleven, te vermijden.

Het is echter duidelijk dat een dergelijke praktijk in aanzienlijke mate de doeltreffendheid van de strijd tegen de koppelbazen en de opbrengst van de geldelijke sancties aantasten.

De sancties moeten inderdaad een afschrikkend effect opleveren, welke op heden in grote mate wordt afgezwakt door het systematisch gebruik van de waarschuwingsprocedure.»

Wat de verzachtende omstandigheden betreft

B.6. Art. 30ter, § 6, van de wet van 27 juni 1969 bestraft met de verplichting de sommen te betalen die erin worden gepreciseerd de niet-inachtneming van de regelen bedoeld in de paragrafen 4 en 5 van hetzelfde artikel.

Bovendien bestraft art. 35, eerste lid, van dezelfde wet, onder andere, «de werkgever, zijn aangestelden of lasthebbers die zich niet schikken naar de bepalingen voorgeschreven door (deze) wet» met een gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en met een geldboete van 26 tot 500 frank, of met een van die straffen alleen; die straffen zijn bijgevolg van toepassing ingeval van niet-inachtneming van de in de paragrafen 4 en 5 van art. 30ter voorgeschreven verplichtingen.

Ten slotte verklaart art. 38 van dezelfde wet dat alle bepalingen van het Strafwetboek, met uitzondering van hoofdstuk V, maar met inbegrip van art. 85, van toepassing zijn op de in de wet bedoelde misdrijven.

B.7. Wanneer de wetgever oordeelt dat sommige tekortkomingen ten aanzien van wettelijke verplichtingen moeten worden bestraft, dan behoort het tot zijn beoordelingsbevoegdheid om voor strafsancities of voor administratieve sancties te opteren. De keuze van de ene of de andere categorie van sancties kan op zichzelf niet worden geacht een discriminatie in te voeren.

Wanneer echter eenzelfde tekortkoming ten aanzien van wettelijke verplichtingen het voorwerp uitmaakt, nu eens van strafsancities, dan weer van administratieve sancties, dan is het verschil in behandeling dat daaruit zou kunnen voortvloeien slechts toelaatbaar indien het in redelijkheid is verantwoord.

B.8. Terwijl de wet 27 juni 1969 feiten bestraft waarop strafsancities staan, voert zij een stelsel in dat twee vergelijkbare categorieën van personen verschillend behandelt.

De persoon die door de arbeidsauditeur voor de correctionele rechtbank wordt vervolgd wegens schending van art. 30ter, § 4 of § 5, van de wet van 27 juni 1969 kan, indien verzachtende omstandigheden voorhanden zijn, een straf worden opgelegd die lichter is dan het wettelijke minimum, aangezien art. 38 van dezelfde wet art. 85 Sw. toepasselijk maakt.

De persoon die een overtreding van dezelfde bepaling heeft begaan, wiens dossier door de arbeidsauditeur werd geseponeerd en aan wie een administratieve geldboete werd opgelegd, kan dezelfde maatregel niet genieten: de arbeidsrechtbank kan die persoon geen geldboete opleggen die lager is dan het wettelijke minimum, en dit terwijl, wegens de omstandigheden, het bedrag van de geldboete onevenredig zou lijken.

B.9. Uit vorenstaande volgt dat de prejudiciële vragen bevestigend dienen te worden beantwoord, in zoverre diegene die voor de arbeidsrechtbank verschijnt, wegens schending van art. 30ter, §§ 4 of 5, geen geldboete kan worden opgelegd die minder bedraagt dan het in artikel 30ter, § 6, A of B, bedoelde wettelijke minimum, terwijl, voor een overtreding van dezelfde bepaling, diegene die voor de correctionele rechtbank verschijnt, de toepassing van art. 85 Sw. kan genieten.

Wat het moduleren van het bedrag van de administratieve geldboeten betreft

B.10. In de prejudiciële vragen wordt in de tweede plaats de vraag opgeworpen naar de bestaanbaarheid met het gelijkheidsbeginsel doordat de arbeidsrechtbank, waarbij op art. 30ter, § 6, van de wet van 27 juni 1969 gebaseerde ad-

ministratieve geldboeten aanhangig zijn gemaakt, het bedrag daarvan niet kan aanpassen.

B.11. Art. 30ter, § 6, bestraft de niet-inachtneming van de paragrafen 4 en 5 van hetzelfde artikel met de verplichting sommen te betalen die respectievelijk zijn vastgesteld op het drievoud van de ontdoken bijdragen vermenigvuldigd met het aantal werknemers en op een percentage van het bedrag van de werkzaamheden, waarbij in dat laatste geval in een minimum en een maximum is voorzien. Bovendien voorziet paragraaf 6, C, van datzelfde artikel in de mogelijkheid voor de administratie om een waarschuwing te geven onder de voorwaarden die in het tweede lid nader zijn bepaald en die bij de wet van 9 augustus 1993 zijn beperkt.

B.12. Het staat de wetgever vrij aan de administratie de taak toe te vertrouwen om schendingen van de sociale wetgeving te vervolgen en te bestraffen. Hij mag ook bijzonder zware straffen opleggen in sectoren waarin de omvang en de frequentie van de fraude het algemeen belang ernstig aantasten. Hij kan tevens aan de ambtenaren de zorg overlaten, enerzijds, om de omstandigheden te beoordelen die het mogelijk maken zich te beperken tot een eenvoudige waarschuwing en, anderzijds, binnen de door de wet vastgestelde perken, het bedrag van de geldboeten vast te stellen in verhouding tot de vastgestelde wetsschending.

Er dient evenwel te worden nagegaan of de door de wetgever ingevoerde regeling niet ertoe leidt dat aan een categorie van personen, op een discriminerende manier, het recht wordt ontnomen op een daadwerkelijk juridictioneel toezicht op de beslissing van de administratie, gewaarborgd door de Grondwet en door het E.V.R.M.

B.13. Luidens art. 40 van de wet van 27 juni 1969 kan de R.S.Z. de bedragen die hem verschuldigd zijn invorderen – en met name de in art. 30ter van die wet bedoelde geldboeten – met name door dagvaarding voor de rechter. Overeenkomstig art. 580, 1°, Ger. W. neemt de arbeidsrechtbank kennis van geschillen betreffende de verplichtingen van de werkgevers en de personen die met hen hoofdelijk aansprakelijk zijn gesteld voor de betaling van de bijdragen, die met name bedoeld zijn in de wetgeving inzake sociale zekerheid, waaronder de wet van 27 juni 1969 valt. Art. 583, eerste lid, Ger.W. bepaalt zijnerzijds dat de arbeidsrechtbank kennis neemt van de toepassing der administratieve sancties bepaald bij de wetten en verordeningen bedoeld in de artikelen 578 tot 582 van dat wetboek en bij de wet betreffende de administratieve geldboeten toepasselijk in geval van overtreding van sommige sociale wetten.

Wanneer de arbeidsrechtbank uitspraak dient te doen over een administratieve geldboete die is gebaseerd op art. 30ter, § 6, van de wet van 27 juni 1969, moet zij nagaan of de feiten die aan die geldboete ten grondslag liggen, bewezen zijn en moet zij de wettigheid van de geldboete toetsen, maar kan zij, volgens de interpretatie die de verwijzende rechter aan die bepaling geeft en zoals laatstgenoemde zelf doet opmerken, niet verder gaan dan die toetsing en kan in het bijzonder op de in het geding zijnde administratieve beslissing geen volledig toezicht uitoefenen.

B.14. Het staat aan de wetgever te beoordelen of het aangewezen is de administratie en de rechter te dwingen tot gestrengheid wanneer een overtreding inzonderheid het algemeen belang schaadt, wat te dezen het geval is. Nu hij evenwel de administratie toestaat, in zekere mate, de omvang van de sanctie te moduleren of zich te beperken tot een

waarschuwing, mag niets van wat onder haar beoordeling valt aan de controle van de rechter kunnen ontsnappen.

Hieruit volgt dat, in de interpretatie volgens welke de arbeidsrechtbank geen dergelijke controle kan uitoefenen op de geldboeten gegrond op art. 30ter, § 6, A en B, de prejudiciële vragen, op dat punt, bevestigd dienen te worden beantwoord.

B.15. Het Hof merkt evenwel op dat de tekst van de aan zijn toetsing onderworpen bepalingen zich niet ertegen verzet dat de arbeidsrechtbank, waaraan een op art. 30ter, § 6, A en B, gebaseerde geldboete is voorgelegd, een beoordelingsbevoegdheid uitoefent gelijk aan die van de administratie. In die interpretatie is er geen discriminatie.

*Om die redenen,
het Hof
zegt voor recht:*

1. Artikel 30ter, § 6, A en B, van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders schendt de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, in zoverre aan degene die verschijnt voor de arbeidsrechtbank, wegens schending van artikel 30ter, §§ 4 en 5, van dezelfde wet, geen boete kan worden opgelegd die kleiner is dan het wettelijk minimum waarin artikel 30ter, § 6, A en B, voorziet, terwijl degene die, voor een overtreding van dezelfde bepaling, voor de correctionele rechtbank verschijnt, de toepassing kan genieten van artikel 85 van het Strafwetboek.

2. Artikel 30ter, § 6, A en B, van de wet van 27 juni 1969, zo geïnterpreteerd dat het de arbeidsrechtbank niet toestaat een volledige toetsing uit te oefenen op de op die bepalingen gebaseerde geldboeten, schendt de artikelen 10 en 11 van de Grondwet.

3. Artikel 30ter, § 6, A en B, van de wet van 27 juni 1969, zo geïnterpreteerd dat het de arbeidsrechtbank toestaat een volledige toetsing uit te oefenen op de op die bepalingen gebaseerde geldboeten, schendt de artikelen 10 en 11 van de Grondwet niet.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 18 MEI 1999

Voorzitter: de h. Holsters

Rapporteur: de h. Frère

Openbaar ministerie: de h. De Swaef

Advocaat: mr. Vandoren loco Buckens

1. Straf – Motivering – Toepassingsgebied – 2. Wegverkeer – a) Proces-verbaal – Bewijswaarde – Niet-toezending van afschrift binnen de door de wet bepaalde termijn – Gevolg – b) Betalend parkeren – Parkeren zonder te betalen op plaatsen met parkeermeters – Tijdstip waarop de parkeerovertreiding wordt begaan – 3. Samenloop in strafzaken – Opzettelijke misdrijven – Eén straf – Vereiste van eenzelfde opzet

1. De door art. 195, tweede lid, Sv. aan de rechtbank opgelegde verplichting om de uitgesproken straf of maatregel te motiveren, is niet van toepassing wanneer, zoals te dezen, de rechtbank uitspraak doet in hoger beroep en zij geen verval

van het recht tot het besturen van een voertuig, een luchtschip en het geleiden van een rijdier uitspreekt.

a) De bewijswaarde van de processen-verbaal houdende vaststelling van een overtreding van de Wegverkeerswet of van de verordeningen inzake wegverkeer wordt bepaald door art. 62 Wegverkeerswet en niet door art. 154, tweede lid, Sv. De omstandigheid dat een afschrift van een zodanig proces-verbaal niet binnen de termijn van acht dagen te rekenen van de datum van de vaststelling van de overtreding aan de overtreder is gezonden, heeft enkel tot gevolg dat dit proces-verbaal geen bewijswaarde heeft tot bewijs van het tegendeel. De rechter beoordeelt vrij de bewijswaarde ervan, mits hij het recht van verdediging eerbiedigt.

b) De parkeerovertreding die erin bestaat op plaatsen met parkeermeters of parkeerautomaten te parkeren zonder te betalen overeenkomstig de modaliteiten bepaald bij art. 27.3.3. Wegverkeersreglement, wordt gepleegd op het ogenblik van het parkeren, maar is slechts voltooid nadat de termijn om de retributie te betalen is verstreken.

3. De rechter in strafzaken oordeelt in feite onaantastbaar of verscheidene overtredingen met hetzelfde opzet zijn gepleegd, maar wanneer hij oordeelt dat aan een beklaagde die wegens verscheidene overtredingen is vervolgd, één straf dient te worden opgelegd, is hij ertoe gehouden dit ene opzet vast te stellen.

P. en Procureur-generaal bij het Hof van Cassatie t/ P.

Gelet op het bestreden vonnis nr. 1638, op 30 oktober 1997 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Tongeren;

...

I. Op de voorziening van Patrick P.:

...

Over het eerste, het twaalfde, het zestiende en het vierentwintigste middel:

Overwegende dat naar luid van art. 195, derde lid, Sv. het tweede lid van het vermelde artikel niet van toepassing is wanneer, zoals te dezen, de rechtbank uitspraak doet in hoger beroep en zij geen verval van het recht tot het besturen van een voertuig, een luchtschip en het geleiden van een rijdier uitspreekt;

Dat het eerste middel in zoverre faalt naar recht;

Overwegende dat de bewijswaarde van de processen-verbaal houdende vaststelling van een overtreding van de Wegverkeerswet of van verordeningen inzake wegverkeer wordt bepaald door art. 62 Wegverkeerswet en niet door art. 154, tweede lid, Sv.;

Dat het zestiende middel in zoverre faalt naar recht;

Overwegende, voor het overige, dat de omstandigheid dat een afschrift van een zodanig proces-verbaal niet binnen de termijn van acht dagen te rekenen van de datum van de vaststelling van de overtreding aan de overtreder is gezonden, enkel tot gevolg heeft dat dit proces-verbaal geen bewijswaarde heeft tot bewijs van het tegendeel; dat de rechter, mits hij het recht van verdediging eerbiedigt, vrij de bewijswaarde ervan beoordeelt;

Overwegende dat de appèlrechters in verband met de processen-verbaal van vaststellingen waarover eiser tegen-

spraak heeft kunnen voeren consideren dat «de verbalisante blijkens het strafdossier op 5 februari 1996, 1 maart 1996 en 5 maart 1996 heeft vastgesteld dat (eiser) zijn voertuig had geparkeerd te Genk, Weg naar As, respectievelijk nr. 25, CM 18 en CM 25 en geen gebruik had gemaakt van de op die plaats aanwezige parkeerautoomaat/-meter en er zich geen geldig parkeerticket achter de voorruit van het voertuig bevond; weliswaar werd een afschrift van het proces-verbaal niet binnen een termijn van acht dagen verzonden aan (eiser), maar slechts enkele weken nadien; deze enkele omstandigheid is evenwel niet van aard de rechtbank te doen twijfelen aan de juistheid van de gedane vaststellingen, omdat (eiser) geen ernstige elementen aanvoert om de vaststellingen in twijfel te trekken; (eiser) beperkt zich ertoe te ontkennen zonder meer; evenmin werden door het overschrijden van de termijn de rechten van de verdediging geschonden»;

Dat de rechters voorts consideren dat «de strafprocedure *in casu* klaarblijkelijk een correct en eerlijk verloop kende en de rechtbank niet de minste schending van de rechten van (eiser) vaststelt»;

Dat de rechters met hun motivering het strijdige of andere feitelijke verweer van eiser verwerpen, zodoende zijn conclusie beantwoorden, en de beslissing regelmatig met redenen omkleeden en naar recht verantwoorden;

Dat de middelen niet kunnen worden aangenomen;

Over het tweede, het derde, het vierde tot en met het negende, het dertiende, het vijftiende, het achttiende, het twintigste, het zevenentwintigste en het dertigste middel:

Overwegende dat de bepalingen van het K.B. van 10 juni 1985 betreffende de inning en de consignatie van een som bij de vaststelling van de overtredingen van het algemeen reglement op de politie over het wegverkeer, de bepalingen van art. 65 Wegverkeerswet betreffende het eventueel verval van de strafvordering tegen betaling van een som en art. 27.3.3. Wegverkeersreglement met betrekking tot het parkeren zonder te betalen overeenkomstig de modaliteiten die in dit artikel zijn bepaald, niets te maken hebben met de eventuele invordering langs gerechtelijke weg door de gemeentelijke overheid van de door de overtreder verschuldigde en niet-betaalde retributie;

Overwegende dat de appèlrechters considereren, onder meer, dat «het parkeersysteem onder de toepassing (valt) van art. 27.3.3. van de wegcode en de verbalisante heeft een strafrechtelijke overtreding hiervan door (eiser) vastgesteld; enkel voor deze overtreding is (eiser) vervolgd en niet voor het niet-betalen van de retributie; alle beschouwingen van (eiser) omtrent de beweerde ongeldigheid van het retributiereglement, de notificatie, enz. (...) zijn derhalve *in casu* niet relevant»;

Dat de rechters met hun motivering het strijdige of andere feitelijke verweer van eiser verwerpen, zodoende zijn conclusie beantwoorden, en de beslissing regelmatig met redenen omkleeden en naar recht verantwoorden;

Dat de middelen niet kunnen worden aangenomen;

Over het tiende, het elfde, het veertiende en het negentwintigste middel:

Overwegende (...) dat de parkeerovertreding die erin bestaat op plaatsen met parkeermeters of parkeerautomaten te

parkeren zonder te betalen overeenkomstig de modaliteiten bepaald bij art. 27.3.3. Wegverkeersreglement, wordt gepleegd op het ogenblik van het parkeren, maar slechts voortdurend is nadat de termijn om de retributie te betalen is verstreken;

Overwegende dat de appelrechters in feite, mitsdien onaanastbaar vaststellen «aan (eiser) werd klaarblijkelijk voldoende ter kennis gebracht onder welke modaliteiten ter plaatse kon worden geparkeerd»;

Dat de rechters met hun motivering het strijdige of andere feitelijke verweer van eiser verwerpen, zodoende zijn conclusie beantwoorden, en de beslissing regelmatig met redenen omkleeden en naar recht verantwoorden;

Dat de middelen niet kunnen worden aangenomen;

...

II. Op de voorziening van de Procureur-generaal:

Overwegende dat de Procureur-generaal ter terechtzitting van het Hof van 11 mei 1999 met toepassing van art. 442 Sv. de vernietiging in het belang van de wet heeft gevorderd van het vonnis nr. 1638, op 30 oktober 1997 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Tongeren, wegens schending van art. 65 Sv.

Over het middel:

Overwegende dat uit de inleidende akte blijkt dat Patrick P. is vervolgd wegens drie overtredingen van art. 27.3.3. Wegverkeersreglement, gepleegd te Genk op 5 februari 1996, 1 maart 1996 en 5 maart 1996;

Overwegende dat de eerste rechter «het ten laste gelegde feit bewezen (verklaart)» en eiser veroordeelt tot een geldboete van vijftien frank;

Overwegende dat de appelrechters consideren dat «de eerste rechter terecht (eiser) schuldig heeft verklaard aan de hem ten laste gelegde feiten» en voorts het beroepen vonnis bevestigen;

Overwegende dat de rechter in strafzaken onaanastbaar in feite oordeelt of verscheidene overtredingen met hetzelfde opzet zijn gepleegd; dat de rechter evenwel, wanneer hij oordeelt dat aan een beklaagde die wegens verscheidene overtredingen is vervolgd één straf dient te worden opgelegd, gehouden is het ene opzet vast te stellen;

Overwegende dat de appelrechters door de ten laste van eiser gelegde feiten bewezen te verklaren en, met bevestiging van het beroepen vonnis, aan de eiser één straf op te leggen, zonder vast te stellen dat de drie in de tijd verschillende overtredingen van het Wegverkeersreglement, voorwerp van de tenlastelegging, met hetzelfde opzet zijn gepleegd, de beslissing niet naar recht verantwoorden;

Dat het middel gegrond is.

HOF VAN CASSATIE

1ste KAMER – 18 JUNI 1999

Voorzitter: de h. Verougstraete

Rapporteur: mevr. Bourgeois

Openbaar ministerie: de h. De Swaef

Advocaat: mr. Geinger

Beslag en executie – Beslag onder derden – Overtreding van afgifteverbod door derde-beslagene – Sanctie – Gewoon schuldenaar voor de oorzaken van het beslag – Beoordelingsbevoegdheid van de beslagrechter – Veroordeling tot de oorzaken en de kosten van het beslag

Uit de bewoordingen van art. 1540, eerste lid, Ger.W. luidens welke de derde-beslagene, vanaf de ontvangst van de akte houdende derdenbeslag, de sommen of zaken die het voorwerp zijn van het beslag niet meer uit handen mag geven, op straffe van gewoon schuldenaar te worden verklaard voor de oorzaken van het beslag, onverminderd schadevergoeding ten aanzien van de partij, indien daartoe grond bestaat, volgt niet dat de beslagrechter geen beoordelingsbevoegdheid heeft om de derde-beslagene al of niet gewoon schuldenaar te verklaren voor de oorzaken van het beslag.

N.V. E.I. t/ V.

Gelet op het bestreden arrest, op 26 november 1996 gewezen door het Hof van Beroep te Brussel;

Over het middel, gesteld als volgt:

schending van art. 1540 Ger.W. en voor zoveel als nodig art. 1451 Ger.W.,

*doordat het bestreden arrest rechtdoende op verweersters hoger beroep, het vonnis a quo hervormt, eiseres schuldenaar verklaart op grond van art. 1540 Ger.W. van de oorzaken van het beslag en haar dientengevolge veroordeelt om aan verweerster de som van 1.425.564 frank, te vermeerderen met de gerechtelijke interesten vanaf 12 oktober 1994, te betalen op grond: «dat overeenkomstig art. 1540 Ger.W. vanaf de ontvangst van de akte houdende uitvoerend derdenbeslag, de derde-beslagene de sommen of zaken die het voorwerp zijn van het beslag niet meer uit hand mag geven, op straffe van gewoon schuldenaar te worden verklaard voor de oorzaken van het beslag, onverminderd schadevergoeding ten aanzien van de partij indien daartoe grond bestaat; dat in casu ingevolge de betekening van het beslag op 19 juli 1993 de schuldvordering van de heer M. op (eiseres) volledig onbeschikbaar is geworden; dat uit de verklaring van derde-beslagene van 3 augustus 1993 blijkt dat de bezoldiging van de beslagene wordt uitbetaald op het einde van de maand; dat (eiseres) derhalve na 19 juli 1993 niet meer vermocht de bezoldiging van de heer M. voor de maand juli 1993 aan deze laatste uit te betalen; dat, daar niet is betwist dat geen inhouding werd verricht op die bezoldiging, (eiseres) heeft gehandeld in strijd met art. 1540, eerste lid, Ger.W.; dat, in tegenstelling tot wat de eerste rechter meent, de sanctie bepaald in de art. 1451 en 1540 Ger.W. niet facultatief is en er evenmin ruimte is voor enige matigingsbevoegdheid van de rechter (Dirix, E. en Broeckx, K., *Beslag*, in *A.P.R.*, nr. 715; *contra*: Van Compernelle, J., «Examen de jurisprudence (1972 à 1986), Droit judiciaire privé. Saisies conservatoires et voies d'exécution», *R.C.J.B.*, 1987, 393 e.v., nr. 80); dat dit blijkt uit het feit dat in art. 1456 en 1542 Ger.W., die betrekking hebben op het geval dat de derde-beslagene geen of een onnauwkeurige verklaring doet, bepaald is dat de derde-beslagene «geheel of ten dele» (matigingsbevoegdheid) gewoon schuldenaar «kan» (facultatieve sanctie) worden verklaard, terwijl de verplichting bepaald in art. 1451 en 1540 Ger.W. aan de derde-beslagene zonder meer wordt opgelegd «op straffe*

van gewoon schuldenaar te worden verklaard»; dat het derhalve niet behoort te onderzoeken of er bedrog of opzet, dan wel louter nalatigheid is geweest van de derde-beslagene; dat de sanctie van art. 1540 Ger.W. meebrengt dat de derde-beslagene gewoon schuldenaar wordt verklaard van de bedragen waarvoor het beslag werd gelegd en dus niet slechts ten belope van het bedrag dat de derde-beslagene ten onrechte uit handen heeft gegeven; dat m.a.w. ten belope van die bedragen de derde-beslagene als schuldenaar wordt toegevoegd aan de beslagene, in dezelfde mate en in dezelfde rang (Dirix, E. en Broeckx, K., *loc. cit.*); dat nu het een uitvoerend beslag betreft, de derde-beslagene zonder meer kan veroordeeld worden tot betaling van de oorzaken van het beslag;

...
terwijl luidens art. 1540 Ger.W. de derde-beslagene vanaf de ontvangst van de akte houdende derdenbeslag de sommen of zaken die het voorwerp zijn van het beslag niet meer uit handen mag geven, op straffe van gewoon schuldenaar te worden verklaard voor de oorzaken van het beslag, onverminderd schadevergoeding ten aanzien van de partij, indien daartoe grond bestaat; uit voornoemde wetsbepaling, inzonderheid haar Franse versie, volgt dat de feitenrechter, in tegenstelling tot hetgeen door het bestreden arrest wordt beslist, over enige appreciatiebevoegdheid beschikt, zulks naar analogie met de sanctieregeling ingeval van afwezigheid van verklaring van derde-beslagene binnen de wettelijk voorgeschreven termijn, en derhalve vermag, rekening houdende met de feitelijke omstandigheden, de derde-beslagene al dan niet gewoon schuldenaar te verklaren voor de oorzaken van het beslag; te dezen eiseres aanvoerde wegens vakantie en onvoldoende kennis van de bepalingen van art. 1540 en 1542 Ger.W. na het derdenbeslag de bezoldiging voor de maand juli nog aan de heer M. te hebben uitgekeerd en door de gedelegeerd bestuurder bij zijn terugkeer uit vakantie onmiddellijk het nodige te hebben gedaan en dit volledig te goeder trouw, haar zodoende geen nalatigheid kan worden verweten, evenmin als kwade trouw of opzet,

zodat het bestreden arrest, dat oordeelt dat de sanctie, bepaald bij art. 1540 Ger.W., niet facultatief is en de rechter geen matigingsbevoegdheid terzake bezit en diensgevolge eiseres gewoon schuldenaar verklaart ten belope van 1.425.564 frank, zonder de feitelijke omstandigheden in acht te nemen, niet naar recht is verantwoord (schending van art. 1540 Ger.W. en voor zoveel als nodig van art. 1451 Ger.W.);

Overwegende dat krachtens art. 1540, eerste lid, Ger.W. de derde-beslagene, vanaf de ontvangst van de akte houdende derdenbeslag, de sommen of zaken die het voorwerp zijn van het beslag niet meer uit handen mag geven, op straffe van gewoon schuldenaar te worden verklaard voor de oorzaken van het beslag, onverminderd schadevergoeding ten aanzien van de partij, indien daartoe grond bestaat;

Dat uit de bewoordingen van dit artikel niet volgt dat de beslagrechter geen beoordelingsbevoegdheid heeft om de derde-beslagene al of niet tot gewoon schuldenaar te verklaren voor de oorzaken van het beslag;

Overwegende dat de appèlrechter oordeelt dat de sanctie van art. 1540 Ger.W. niet facultatief is en zonder meer wordt opgelegd; dat hij beslist eiseres schuldenaar te verklaren van de oorzaken van het beslag zonder te mogen

onderzoeken of er bedrog, opzet of nalatigheid van eiseres is geweest;

Dat hij zodoende art. 1540 Ger.W. schendt;

Dat het middel gegrond is;

NOOT – *De taak van de beslagrechter bij het toepassen van de sanctie opgelegd door art. 1540, eerste lid, Ger.W.*

1. In geval van een bewarend of uitvoerend beslag onder derden rust op de derde-beslagene een dubbele verplichting. Vanaf de ontvangst van de akte van derdenbeslag mag hij de sommen of zaken die het voorwerp van het beslag uitmaken niet meer uit handen geven op straffe van gewoon schuldenaar te worden verklaard voor de oorzaken van het beslag, onverminderd schadevergoeding ten aanzien van de beslagleggende partij, indien daartoe grond bestaat (art. 1451 Ger.W. en art. 1540, eerste lid Ger.W.). De derde-beslagene is er eveneens toe gehouden binnen vijftien dagen na het derdenbeslag een omstandige verklaring af te leggen van hetgeen hij aan de beslagene verschuldigd is (cfr. art. 1452 Ger.W., dat eveneens van toepassing is bij uitvoerend derdenbeslag krachtens art. 1539, vierde lid, Ger.W.). Indien hij zijn verklaring niet heeft afgelegd binnen vijftien dagen, of ze niet met nauwkeurigheid heeft gedaan, kan hij door de beslagrechter geheel of ten dele schuldenaar worden verklaard van de oorzaken en kosten van het beslag, onverminderd de kosten van de tegen hem ingestelde procedure, die in die gevallen te zijnen laste vallen (art. 1456, eerste lid, Ger.W. en art. 1542, eerste lid, Ger.W.). De strengheid van deze sanctie («de schuldenaarsverklaring») is verantwoord. De derde-beslagene die deze verplichtingen niet naleeft, doet immers de economie van het beslag onder derden teniet. Door het invoeren van een dergelijke sanctie wilde de wetgever daarenboven de beslaglegger beschermen tegen mogelijke collusie tussen zijn debiteur en de derde-beslagene (E. Dirix en K. Broeckx, «Overzicht van rechtspraak. Beslagrecht 1991-1996», *T.P.R.*, 1997, (1391), 1457).

2. Het is ongetwijfeld nuttig om de historische oorsprong van art. 1456 en 1542 Ger.W. even toe te lichten. Art. 577 van de *Code de Procédure civile* luidde in zijn originele versie als volgt: «Le tiers saisi qui ne fera pas sa déclaration ou qui ne fera pas les justifications ordonnées par les articles ci-dessus sera déclaré débiteur pur et simple des causes de la saisie». Deze bepaling, die de voorloper is van de huidige art. 1456, eerste lid, en 1542, eerste lid, Ger.W. werd door art. 27 K.B. nr. 300 van 30 maart 1936 gemilderd: het opleggen van de schuldenaarsverklaring was niet langer dwingend, de sanctie werd facultatief (G. De leval, *La saisie-arrêt*, Luik, 1976, p. 232-233). Het facultatieve karakter van de sanctie werd behouden in het Gerechtelijk Wetboek. Daarnaast werd aan de rechter ook de mogelijkheid toegekend om de sanctie te matigen (cfr. art. 1456, eerste lid, en 1542, eerste lid, Ger.W.).

Uit de rechtspraak van het Hof van Cassatie m.b.t. de toepassing van deze bepalingen blijkt duidelijk dat de feitenrechter terzake beschikt over een ruime appreciatiebevoegdheid en dat de beslagrechter in feite, en derhalve op onaantastbare wijze oordeelt of de sanctie dient te worden toegepast (Cass., 3 december 1990, *Arr. Cass.*, 1990-91, nr. 174, *Pas.*, 1991, I, 327; Cass., 11 april 1997, *Pas.*, 1997, I, 450; Zie reeds m.b.t. de toepassing van art. 577 Wetboek

van Burgerlijke Rechtsvordering: Cass., 21 februari 1969, *Arr. Cass.*, 1969, 587, *Pas.*, 1969, I, 559).

3. Terecht wordt aangenomen dat de schuldenaarsverklaring een privaatrechtelijke sanctie is die ertoe strekt de derde-beslagene een sanctie op te leggen voor zijn verzuim. De schuldenaarsverklaring ligt duidelijk niet in het verlengde van art. 1382 B.W. en heeft geen indemnitair karakter (E. Dirix, «De aard van de schuldenaarsverklaring bij derdenbeslag», *R.W.*, 1989-90, (1020), 1021 en de wijzigingen aldaar; Ch. Leurquin, *Code de la saisie-arrêt*, Brussel-Parijs, Larcier-Sirey, 1906, nr. 555 e.v.). De beslagleggende schuldeiser moet derhalve zijn schade niet bewijzen. De schuldenaarsverklaring leidt tot een solidaire gebondenheid van de derde-beslagene (E. Dirix, *l.c.*, 1022).

Het specifieke karakter van deze sanctie wordt echter meer dan eens uit het oog verloren. Een deel van de rechtspraak stelt zich immers bijna principieel op het standpunt dat de schuldenaarsverklaring beperkt dient te blijven tot het bedrag van de schuldvordering van de beslagen debiteur op de derde-beslagene d.w.z. het voorwerp van het beslag (Zie bv. Beslagr. Luik, 22 december 1993, *J.L.M.B.*, 1994, 870; Beslagr. Luik, 23 februari 1994, *J.L.M.B.*, 1994, 969). Deze opvatting kan niet worden onderschreven. De derde-beslagene kan op grond van art. 1456, eerste lid, en art. 1542, eerste lid, Ger.W. geheel of ten dele schuldenaar worden verklaard voor de oorzaken van het beslag. Het automatisch beperken van de schuldenaarsverklaring tot het bedrag van de schuldvordering van de beslagene op de derde-beslagene valt niet te rijmen met de tekst van de wet. (Vgl. N. Pirotte, «Sanction du tiers saisi: pénalité ou indemnité» (noot onder Beslagr. Brussel, 23 april 1998), *J.L.M.B.*, 1999, 408-409). Wel heeft de beslagrechter steeds de mogelijkheid om de sanctie te matigen, rekening houdende met de omstandigheden waarover hij dient te oordelen (zoals de verschoonbaarheid van het verzuim, de hoedanigheid van de partijen, de vertrouwdheid met de materie e.d.m.).

4. De artikelen 1451 en 1540, eerste lid Ger. W. gaan niet terug tot de periode vóór het Gerechtelijk Wetboek. Ten tijde van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering diende de beslaglegger een beroep te doen op art. 1242 B.W., dat een sanctie bevat tegen de derde-beslagene die, in weerwil van een beslag of een verzet, betaalt aan de beslagene. Elke betaling verricht aan een ander dan de beslagleggende schuldeiser kan deze laatste niet worden tegengeworpen. De beslaglegger kan de derde-beslagene bijgevolg verplichten een tweede maal te betalen in zijn handen.

De sanctie opgelegd door art. 1451 en art. 1540, eerste lid, Ger. W. is echter meer ingrijpend. Als de derde-beslagene zich niet houdt aan het bevel de beslagen goederen onder zich te houden, loopt hij het risico om op vordering van de beslaglegger te worden veroordeeld tot betaling van het bedrag waarvoor het beslag is gelegd («de oorzaken van het beslag») als ware hij daarvan zelf schuldenaar. Deze strenge sanctie is een welgekomen aanvulling op art. 1242 BW. Een derde-beslagene die de inbeslaggenomen sommen na een derdenbeslag uit handen geeft, ontnemt immers aan het derdenbeslag elk nuttig gevolg.

De wetgever deed er bijgevolg goed aan de derde-beslagene dezelfde sanctie op te leggen voor deze nalatigheid als voor de niet-naleving van de verplichting om tijdig een

omstandige verklaring van derde-beslagene af te leggen (D. Chabot-Léonard, *Saisies conservatoires et voies d'exécution*, Brussel, Bruylant, 1979, 275; G. De Leval, *La saisie-arrêt*, 192-193).

5. Met de redactie van de Franse en de Nederlandse tekst van art. 1451 en van art. 1540, eerste lid, Ger. W. is echter wat misgelopen. De sanctie bij een schending van de verplichting om de inbeslaggenomen goederen onder zich te houden, is in de Franse tekst van de wet duidelijk *facultatief* geformuleerd («à peine de pouvoir être déclaré débiteur pur et simple des causes de la saisie»). In de Nederlandse tekst van deze bepalingen wordt de sanctie op dwingende wijze geformuleerd («op straffe van gewoon schuldenaar te worden verklaard voor de oorzaken van het beslag»).

Dit gebrek aan overeenstemming tussen de Franse en de Nederlandse tekst leidde tot verschillende opvattingen in de rechtsleer. Volgens een eerste zienswijze is de sanctie wegens het uit handen geven van de sommen na een uitvoerend derdenbeslag dwingend en laat ze geen ruimte voor een beoordelingsbevoegdheid voor de beslagrechter (E. Dirix en K. Broeckx, *Beslag*, in *A.P.R.*, p. 366, nr. 715; N. Peeters, «De schuldenaarsverklaring en de betwisting van de schuld door de derde-beslagene» (noot onder Antwerpen, 21 december 1998), *R.W.*, 1999-2000, 301-303). Anderen trekken vanuit de Franse tekst van de wet en zetten het facultatieve karakter van de sanctie sterk in de verf (D. Chabot-Léonard, *o.c.*, 288; G. De Leval, «Saisies et droit commercial», in *Les créanciers et le droit de la faillite*, Brussel, Bruylant, 1983, 279; J.L. Ledoux, «Chronique de jurisprudence. Les saisies», *J.T.*, 1989, 647, nr. 141). De rechter wordt niet alleen een beoordelings-, maar ook een matigingsbevoegdheid toegekend. De omstandigheid dat in de tekst van art. 1451 en 1540 Ger. W. geen sprake is van het «gehele of ten dele» schuldenaar verklaren van de derde-beslagene, zou geen afbreuk doen aan de mogelijkheid voor de beslagrechter om de uitwerking van de sanctie te temperen. In het geval dat de derde-beslagene geen of een onnauwkeurige verklaring van derde-beslagene doet, beschikt de beslagrechter immers ook over een matigingsbevoegdheid. Het lijkt dan ook logisch om het sanctiemechanisme van enerzijds art. 1456 en 1542 Ger. W. gelijk te laten sporen met dat van art. 1451 en 1540 Ger. W.

6. In het bovenstaand arrest vernietigt het Hof van Cassatie het bestreden arrest, omdat de appèlrechter oordeelde dat de sanctie van art. 1540, eerste lid, Ger. W. niet facultatief was en zonder meer moest worden opgelegd. De appèlrechter had bijgevolg beslist de derde-beslagene schuldenaar te verklaren voor de oorzaken van het beslag, zonder te onderzoeken of er bedrog, opzet of nalatigheid van de derde-beslagene was geweest. Deze handelswijze maakt volgens het Hof van Cassatie een schending uit van deze wetsbepaling. Aangezien de beslagrechter op grond van art. 1540, eerste lid, Ger. W. een beoordelingsbevoegdheid heeft om de derde-beslagene al dan niet gewoon schuldenaar te verklaren voor de oorzaken van het beslag, mag hij de schuldenaarsverklaring niet opleggen zonder recht te doen aan de concrete omstandigheden van de zaak.

De Franse tekst van art. 1451 en art. 1540, eerste lid, Ger. W. geeft inderdaad best de bedoeling van de wetgever weer. Dit blijkt uit het Verslag van de Koninklijk Commissaris voor de Gerechtelijke Hervorming waarin volgende passage te lezen staat: «Ten aanzien van de beslaglegger is de

derde-beslagene in zodanige mate aansprakelijk, dat de derde die het verbod van vervreemding overtreedt, krachtens art. 1451 eenvoudig als schuldenaar kan worden veroordeeld» (Verslag van Reeophingen, Brussel, 1964, I, p. 541). Hoewel dit niet uit het arrest kan worden afgeleid, verdient het de voorkeur om de beslagrechter niet alleen een beoordelingsbevoegdheid, maar ook matigingsrecht toe te kennen. Het recht om de sanctie te temperen gaat immers hand in hand met de principiële erkenning van de beoordelingsbevoegdheid van de beslagrechter (G. De Leval, «Aspects actuels du droit des saisies», *J.T.*, 1980, (645), 647); P. Vanlersberghe, «De sanctie wegens het uit handen geven van sommen na uitvoerend derdenbeslag. Commentaar bij het arrest van het Hof van Cassatie gewezen op 18 juni 1999», *P. & B.*, 1999, (219), 221). Rekening houdende met de concrete omstandigheden van de zaak kan de beslagrechter dus de omvang van de schuldenaarsverklaring bij overtreding van het afgifteverbod beperken tot het voorwerp van het beslag. De strekking in de rechtspraak die principieel stelt dat de beslaglegger door de sanctie van art. 1540, eerste lid, Ger. W. niet meer kan verkrijgen dan het derdenbeslag hem dan had kunnen opleveren, holt evenwel ten onrechte de gestrengheid van deze sanctie uit (In die zin nochtans: Luik, 19 november 1993, *J.L.M.B.*, 1994, 965, met noot G. De Leval).

7. Naast een beroep op art. 1451 en 1540, eerste lid, Ger. W. kan de beslaglegger nog terugvallen op art. 1242 B.W. De «tandemwerking» tussen enerzijds het Gerechtelijk Wetboek en anderzijds het Burgerlijk Wetboek zal de beslagrechter aanzetten tot gestrengheid bij de beoordeling van de handelwijze van de derde-beslagene. Wil het derdenbeslag enige zin hebben, dan mag een betaling in weerwil van het beslag de rechten van de crediteur-beslaglegger niet aantasten.

De matigingsbevoegdheid die de beslagrechter ook bij de toepassing van art. 1540, eerste lid, Ger. W. toekomt, kan alleszins niet los worden gedacht van het voorschrift van art. 1242 B.W. De derde-beslagene is er door de wet toe verplicht om de inbeslaggenomen sommen voorlopig te «blokkeren» en mag niet betalen in handen van de beslagene. Bij overtreding van deze resultaatsverbintenis is de sanctie van art. 1242 B.W. aan de orde.

Wegens het bestaan van de art. 1451 en art. 1540, eerste lid, Ger. W. zal art. 1242 B.W. in de praktijk echter meestal niet of slechts *subsidiair* worden ingeroepen (voor een zeldzaam toepassingsgeval: Beslagr. Namen, 18 oktober 1985, *Rev. Rég. de Droit*, 1985, 193). Toch lijkt het nuttig om bij deze bepaling van het Burgerlijk Wetboek even stil te staan, omdat zij nog steeds de gemeenrechtelijke regeling uitmaakt en dus van toepassing is in andere gevallen, waarin een vordering ten behoeve van een derde wordt geblokkeerd.

8. Krachtens art. 1242 B.W. kan een in weerwil van een beslag of verzet gedane betaling niet tegen de beslaglegger worden ingeroepen. De beslaglegger kan dus de executie verderzetten alsof de inbeslaggenomen vordering nog onder de derde is. Hij kan, volgens zijn recht, de derde-beslagene verplichten een tweede maal te betalen in zijn handen, zulks natuurlijk slechts tot het bedrag van zijn vordering waarvoor beslag is gelegd. Het is echter niet onmiddellijk duidelijk of deze sanctie neerkomt op een verplichting voor de derde-beslagene tot *herhaalde betaling* of eerder aansluit bij art. 1382 B.W. en neerkomt op *vervangende schadevergoeding*.

Sommige auteurs leggen er de nadruk op dat een met miskenning van art. 1242 B.W. gedane betaling wel van waarde is in de verhouding tussen de derde-beslagene en de beslagene. De derde-beslagene wordt immers ten aanzien van zijn schuldeiser bevrijd, wat impliceert dat de schuldvordering van de beslagene is tenietgegaan. Wel heeft de derde-beslagene onrechtmatig gehandeld door te betalen in weerwil van het beslag, hij heeft aldus schade berokkend aan de beslagleggende schuldeiser en zal bij wijze van schadevergoeding gehouden zijn een tweede maal te betalen (Zie hierover: J. Issa-Sayegh, «Art. 1235 à 1248», in *Juris-Classeur Civil*, nr. 27 en de verwijzingen aldaar).

Art. 1242 B.W. spreekt echter niet in termen van aansprakelijkheid of schadevergoeding, maar beperkt zich ertoe een betaling in weerwil van een beslag als niet geldig te kwalificeren. Een dergelijke betaling is relatief nietig of beter niet-tegenwerpbaar aan de beslagleggende schuldeiser(s). De derde-beslagene is, ondanks de betaling aan de beslagene, ten aanzien van de beslaglegger gehouden tot *dezelfde* schuld. Daaruit wordt door de meerderheidsopvatting afgeleid dat de schuldvordering van de beslagene niet is uitgedoofd, maar voortleeft ten voordele van de beslaglegger, die de vordering kan uitoefenen met de eraan verbonden kenmerken, zoals het bevoorrecht karakter ervan (in die zin: H. De Page, *Traité*, III, nr. 439; vgl. H. Leurquin, *Code de la saisie-arrêt*, nr. 266). Het voortleven van de schuldvordering kan echter slechts worden gehanteerd als beeldspraak. Bij een betaling in weerwil van het beslag creëert art. 1242 B.W. een obligatoir verband tussen de beslagleggende schuldeiser en de derde-beslagene: deze laatste is ten aanzien van de beslagleggende schuldeiser op dezelfde wijze en voor dezelfde sommen gehouden zoals hij dit was ten aanzien van zijn oorspronkelijke schuldeiser.

9. Wat indien de beslagene (B) na het door zijn schuldeiser (A) onder C gelegd beslag en de daaropvolgende door C in strijd met art. 1242 B.W. gedane betaling, failliet wordt verklaard? Volgens art. 25 Faill. W. vervallen in beginsel door het faillissement alle gelegde beslagen. Treft dit nu ook het door het A gelegde derdenbeslag? Het antwoord kan niet anders dan ontkennend zijn, omdat de vordering van de beslagene op de derde-beslagene op het ogenblik van de faillietverklaring niet meer tot het vermogen van de gefailleerde behoorde. Ze was immers reeds door een betaling uitgaande van de derde-beslagene tenietgegaan. De omstandigheid dat de beslagleggende schuldeiser krachtens art. 1242 B.W. met deze betaling geen rekening hoeft te houden, kan hier uiteraard geen afbreuk aan doen. Aldus is duidelijk dat art. 1242 B.W. de beslagleggende schuldeiser een *separaat verhaalsrecht* toekent: hij kan de derde-beslagene, ondanks de samenloop op het vermogen van de beslagene, noodzaken een tweede maal aan hem te betalen (Asser-Hartkamp, *Verbintenissenrecht, Deel I, De verbintenis in het algemeen*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1992, nr. 202; Hoge Raad, 10 april 1964, *N.J.*, 1965, nr. 32 met conclusie van advocaat-generaal Van Oosten).

Het verhaalsrecht van de beslagleggende schuldeiser strekt zich evenwel niet steeds uit tot het voorwerp van het beslag, maar is beperkt «tot zijn recht». Indien de inbeslaggenomen sommen onvoldoende zijn om alle beslagleggende schuldeisers te voldoen (die vóór de betaling beslag onder derden hebben gelegd op de betrokken vordering) is de derde-beslagene slechts ertoe gehouden om de beslagleggers te be-

talen in verhouding tot hun recht d.w.z. volgens een pondspondsgewijze verdeling, tenzij een van de beslagleggers een recht van voorrang heeft (Asser-Hartkamp, *Verbintenissenrecht, Deel I, De verbintenis in het algemeen*, nr. 202; H. De Page, *Traité*, III, nr. 439; F. Laurent, *Principes de droit civil*, XVII, Brussel-Parijs, 1878, nr. 550). Een vordering op grond van art. 1242 B.W. leidt dus niet steeds tot een bevredigend resultaat voor een diligente beslaglegger.

G. Van Haegenborgh

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 21 FEBRUARI 2000

Voorzitter: de h. Verougstraete

Rapporteur: de h. Boes

Openbaar Ministerie: mevr. De Raeve

Advocaten: mrs. De Bruyn en Geinger

Sociale zekerheid werknemers – Bijdragen – Invordering – Ambtshalve veroordeling door strafrechter – Aard – Gezag van gewijsde

Art. 35, tweede lid, Socialezekerheidswet 1969, dat de strafrechter ertoe verplicht, benevens de straf, de beklaagde ambtshalve te veroordelen tot betaling van de niet gestorte bijdragen, bijslagen en interest, legt een bijzondere herstelwijze op in het algemeen belang van de financiering van de sociale zekerheid, die afwijkt van het gemene recht.

De door de strafrechter krachtens deze wetsbepaling uitgesproken ambtshalve veroordeling is geen straf, maar heeft een burgerlijk karakter. Zij heeft niet het gezag van gewijsde dat kleefte aan een strafrechtelijke veroordeling.

R.S.Z. t/ C.

Gelet op het bestreden arrest, op 16 januari 1998 op verwijzing gewezen door het Arbeidshof te Antwerpen;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat luidens art. 35, tweede lid, van de Socialezekerheidswet Werknemers 1969, de rechter die de straf uitspreekt ten laste van de werkgever, zijn aangestelden of lasthebbers, de werkgever ambtshalve veroordeelt tot betaling aan de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van de bijdragen, bijdrageopslagen en verwijlinterest die niet aan de Rijksdienst werden gestort;

Dat deze wetsbepaling een bijzondere herstelwijze oplegt in het algemeen belang van de financiering van de sociale zekerheid, die afwijkt van het gemene recht;

Dat de ambtshalve veroordeling bedoeld in het middel geen straf is, maar een burgerlijk karakter heeft en niet het gezag van het rechterlijk gewijsde heeft dat kleefte aan een strafrechtelijke veroordeling;

...

NOOT – Voor een goed begrip volgt hier een beknopt relaas van de rechtsgang die de cassatievoorziening van de R.S.Z. voorafging.

Bij arrest van 23 januari 1989 had het Hof van Beroep te Brussel, zitting houdende in strafzaken, verweerder C. een straf opgelegd wegens het niet betalen van verschuldigde R.S.Z.-bijdragen. Het hof had hem bovendien ambtshalve veroordeeld tot betaling van de som van 86.958 frank, bijdragen, bijslagen en interest, met toepassing van art. 35, tweede lid, R.S.Z.-wet. In een uitleggend arrest van 24 maart 1992 bevestigde het hof van beroep het voormelde bedrag.

Naderhand ging de R.S.Z. zelf over tot berekening van de verschuldigde bijdragen en opslagen. Het werd een bedrag van 1.050.637 frank, d.i. 936.679 frank meer dan het door het hof van beroep berekende bedrag.

C. betaalde de herberekende som «onder voorbehoud» en betwistte de hoegrootheid ervan voor de arbeidsrechtbank. Deze wees zijn terugvordering af.

Het Arbeidshof te Antwerpen willigde evenwel in hoger beroep de eis van C. in, op grond dat «het gezag van het strafrechtelijk gewijsde van de arresten van het Hof van Beroep te Brussel van openbare orde (is) en terzake integraal van toepassing, zodat de berekening van de verschuldigde bijdragen niet meer kan worden herzien»...

J.R. Rauws

RAAD VAN STATE

7e KAMER – 29 APRIL 1999

Voorzitter-rapporteur: mevr. Bracke

Staatsraden: de hh. Stevens en Moons

Auditoraat: de h. Lanckswert

Advocaten: mrs. Wynant loco Vandenberghe en Lindemans loco Mertens

1. Raad van State – Rechtspleging – Onontvankelijk geformuleerde middelen – Onmogelijkheid tot rechtzetting achteraf – 2. Milieu – Bermbesluit – Rechtsgrond – Wet op het natuurbehoud – 3. Gemeenschap en Gewest – Bevoegdheid – Gewest – Polders en Wateringen – Wijzigingen van de belangen die Polders en Wateringen dienen te behartigen – Geen schending van het proportionaliteitsbeginsel

1. De initiële onontvankelijkheid van het beroep wegens ontstentenis van ontvankelijk geformuleerde middelen kan niet worden goedge maakt door een uiteenzetting van die middelen in de memorie van wederantwoord of door het daarin inroepen van nieuwe middelen. Die onontvankelijkheid valt evenmin weg doordat in de andere beroepen, samengevoegd met het onontvankelijke beroep, wel middelen op ontvankelijke wijze zijn aangevoerd.

2. Art. 2 van het Besluit van de Vlaamse Executieve van 27 juni 1984 houdende maatregelen inzake natuurbehoud op de bermen beheerd door publiekrechtelijke rechtspersonen (Bermbesluit) vond zijn rechtsgrond in art. 38 van de wet van 12 juli 1973 op het natuurbehoud. Dit artikel werd, voor wat het natuurbehoud betreft, niet opgeheven door art. 65 decreet van 2 juli 1981 betreffende het beheer van afvalstoffen.

3. Ingevolge art. 6, § 1, III van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming van de instellingen is het

Vlaamse Gewest gevoegd voor enerzijds de natuurbescherming en het natuurbehoud, anderzijds voor de Polders en de Wateringen. Dit houdt in dat het Vlaamse Gewest bevoegd is om de belangen die de Polders en Wateringen behartigen te wijzigen, hetgeen in casu om redenen van natuurbescherming en natuurbehoud is gebeurd.

Het juridisch wijzigen van de belangen kan niet worden gelijkgesteld met een kennelijk onevenredige afweging door een of andere beslissing van de op het spel staande belangen, welke niet worden gewijzigd door die beslissing, zodat het proportionaliteitsbeginsel niet kan zijn geschonden.

Nieuwe Polder van Blankenberge e.a. t/ Vlaamse Gewest

Arrest nr. 80.017

...

2. Over de rechtspleging in de zaken A. 32.295 en A. 32.320

Overwegende dat bij een op 21 november 1984 ter post aangetekende brief de Nieuwe Polder Van Blankenberge de vernietiging vordert van het besluit van de Vlaamse Executieve van 27 juni 1984 houdende maatregelen inzake natuurbehoud op de bermen beheerd door publiekrechtelijke rechtspersonen;

...

4. Over de ontvankelijkheid van het beroep in de zaak A. 32.320

4.1. Overwegende dat de verzoekende partij als eerste middel aanvoert wat volgt: «De schending van artikelen 1, 2 en 40c van de wet van 3 juni 1957 betreffende de polders waarin wordt bepaald dat de polders belast zijn met de instandhouding, drooglegging en bevoeiing van de gronden gelegen binnen hun ambtsgebied en waarbij inzonderheid het polderbestuur wordt belast met het onderhoud en het instandhouden van de verdedigings-, droogleggings-, en bevoeiingswerken. Door het besluit van de Vlaamse Executieve van 27 juni 1984 worden de rechten van de Polder in dergelijke mate beperkt dat het voeren van een efficiënt beleid inzake waterbeheersing onmogelijk is»;

dat zij als tweede middel doet gelden: «De schending van artikelen 80, 81, 82, 83, 84 en 85 van de wet van 3 juni 1957 betreffende de polders, waarin de voorwaarden worden bepaald waaronder de Polders de werken mogen uitvoeren; beginselen waarmede de bepalingen vervat in artikelen 2, 3 en 4 volledig in strijd zijn»;

4.2. Overwegende dat de verzoekende partij in haar verzoekschrift nalaat een toelichtende argumentatie te verstrekken over de wijze waarop de door haar aangehaalde wetsbepalingen zouden zijn geschonden; dat zij met name nalaat aan te geven waarin de beperking van «de rechten van de polder» is gelegen (eerste middel) en waarom de regeling vervat in de artikelen 2, 3 en 4 van het bestreden besluit in strijd zouden zijn met de artikelen 80, 81, 82, 83, 84 en 85 van de wet van 3 juni 1957 betreffende de Polders (tweede middel); dat de verwerende partij terecht aanvoert dat de middelen onontvankelijk zijn en dat dientengevolge het beroep evenmin ontvankelijk is;

4.3. Overwegende dat in haar laatste memorie de verzoekende partij er evenwel op wijst dat de middelen uitvoerig werden besproken in de memorie van wederantwoord en dat in de samengevoegde beroepen telkens dezelfde middelen werden aangevoerd die vervolgens uitvoerig werden besproken in de memorie van wederantwoord, zodat de rechten van verdediging niet werden geschonden;

4.4. Overwegende dat het betoog van de verzoekende partij niet opgaat; dat, allereerst, haar argument dat in alle verzoekschriften telkens dezelfde middelen zouden zijn aangevoerd waardoor de rechten van verdediging niet zouden zijn geschonden, geenszins strookt met de feiten; dat het verzoekschrift van de Nieuwe Polder Van Blankenberge qua omvang, aantal middelen en uiteenzetting ervan geenszins te vergelijken is met de andere vier verzoekschriften; dat wel de memorie van wederantwoord in alle beroepen dezelfde is; dat, evenwel, de initiële onontvankelijkheid van het beroep wegens ontstentenis van ontvankelijk geformuleerde middelen niet kan worden goedge maakt door een uiteenzetting van die middelen in de memorie van wederantwoord of door het daarin invoeren van nieuwe middelen; dat die onontvankelijkheid evenmin wegvalt doordat in de andere beroepen, samengevoegd met het beroep van de Nieuwe Polder Van Blankenberge wel middelen op ontvankelijke wijze zijn aangevoerd; dat elk verzoekschrift immers moet voldoen aan de vereisten neergelegd in art. 2, § 1, van het Besluit van de Regent van 23 augustus 1948 tot regeling van de rechtspleging voor de afdeling administratie van de Raad van State, dat onder meer inhoudt dat het verzoekschrift een uiteenzetting van de feiten en middelen moet bevatten;

...

6. Over de gegrondheid van de beroepen in de zaken A. 32.316, A. 32.319, A. 32.323, A. 32.324

...

6.1.1. Overwegende dat de verzoekende partijen als eerste middel aanvoeren dat art. 2 van het bestreden besluit geen rechtsgrond heeft, daar art. 38 van de wet van 12 juli 1973 op het natuurbehoud werd opgeheven door art. 65 van het decreet van 2 juli 1981 betreffende het beheer van afvalstoffen (afvalstoffendecreet);

...

6.1.5.2. Overwegende dat in zijn advies L. 15680/8 van 22 maart 1989 bij het ontwerpbesluit dat thans het bestreden besluit is geworden en dat samen met het bestreden besluit in het Belgisch Staatsblad van respectievelijk 2 oktober 1984 en 26 februari 1985 (*erratum*) werd gepubliceerd, de afdeling wetgeving van de Raad van State op omstandig gemotiveerde wijze tot de conclusie is gekomen «dat op art. 38 van de wet van 12 juli 1973 op het natuurbehoud zinnig een beroep kan worden gedaan om als rechtsgrond van art. 2 van het ontwerp te dienen», daar art. 65 van het afvalstoffendecreet zo moet worden gelezen dat art. 38 van de wet op het natuurbehoud maar wordt opgeheven in de mate dat de erin vervatte materie wordt geregeld door het decreet en art. 38 dus als wettelijke grondslag zou blijven voortbestaan voor regelen die zoals in het ontwerpbesluit op het natuurbehoud zijn gericht; dat de afdeling wetgeving bij zijn interpretatie terecht het laatste lid van art. 65 heeft betrokken alsmede de toelichtingen uit de parlementaire voorbereiding bij het laatste lid, dat is totstandgekomen op een amende-

ment van een lid van de Vlaamse Raad, terwijl de verzoekende partijen in hun verzoekschrift en memorie van wederantwoord enkel oog hebben voor art. 65, eerste lid, 2; dat om dezelfde reden als verwoord in het advies van de afdeling wetgeving, de afdeling administratie van de Raad van State die opvatting onderschrijft; dat de interpretatie dat art. 38 door art. 65 niet integraal werd opgeheven wordt bevestigd door het feit dat dit artikel nogmaals werd opgeheven door art. 63 van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, en art. 2 van het bestreden besluit thans zijn rechtsgrond kan vinden in artikel 13 van dat decreet (...);

dat dientengevolge het eerste middel niet gegrond is;

...

6.4.1. Overwegende dat de verzoekende partijen in hun memorie van wederantwoord een derde middel ontleen aan de schending van de artikelen 83 van de wet van 3 juni 1957 betreffende de Polders en van de wet van 5 juli 1956 betreffende de Wateringen (eerste onderdeel), van artikel 6 van het K.B. van 30 januari 1958 houdende algemeen reglement van de Polders en van de Wateringen (tweede onderdeel), van art. 17 van de wet van 28 december 1968 op de onbevaarbare waterlopen (derde onderdeel) en van art. 37 van de wet van 12 juli 1973 op het natuurbehoud (vierde onderdeel);

...

6.4.6.1. Overwegende, wat het eerste onderdeel betreft, dat art. 3 van het bestreden besluit bepaalt dat begraasde bermen niet vóór 15 juni gemaaid mogen worden, dat een eventuele tweede maaibeurt slechts mag worden uitgevoerd na 15 september en dat het maaisel dient te worden verwijderd binnen tien dagen na het maaien; dat de artikelen 83 van voornoemde wet op de Polders en voornoemde wet op de Wateringen bepalen dat de Polders en Wateringen zonder voorafgaande toestemming alle werken mogen uitvoeren die niet zonder gevaar of schade kunnen worden uitgesteld, dit mits een aantal voorwaarden worden nageleefd; dat zo te zien het geïncrimineerde art. 3 formeel geen afwijking inhoudt van de genoemde artikelen 83; dat de verzoekende partijen niet de minste aanwijzing geven hoe *in concreto* er een schade zou kunnen ontstaan waarbij het noodzakelijk is om vóór 15 juni of vóór 15 september maaibeurten van begraasde bermen uit te voeren om gevaar of schade te voorkomen; dat, mocht een dergelijk geval zich toch voordoen, de Polders en de Wateringen uiteraard alsdan een beroep kunnen doen op meergenoemde artikelen 83 die primeren op art. 3 van het bestreden besluit; dat de uitzonderingssituatie van de artikelen 83, die de uitdrukking zijn van het algemeen beginsel «nood breekt wet» onverkort blijven gelden; dat met andere woorden art. 3 van het bestreden besluit niet de draagwijdte heeft die de verzoekende partijen er blijken aan toe te schrijven, namelijk dat de artikelen 83 van de wetgeving op de Polders en de wetgeving op de Wateringen onwerkzaam zouden worden; dat het eerste onderdeel niet gegrond is;

6.4.6.2. Overwegende, wat het tweede onderdeel betreft, dat de verzoekende partijen eraan voorbijgaan dat de Polders en de Wateringen ingevolge art. 6, § 1, III, 10°, tot de gewestelijke aangelegenheden behoren en dat aldus de Vlaamse Executieve bevoegd is het K.B. van 30 januari 1958 houdende Algemeen Politierglement van de Polders en van de Wateringen te wijzigen door een besluit van de Vlaamse Executieve, thans de Vlaamse regering; dat dientengevolge een

strijdigheid met het Algemeen Politierglement van de Polders en de Wateringen niet tot vernietiging van het bestreden besluit kan leiden; dat, daarenboven, er van enige tegenstrijdigheid geen sprake is; dat art. 6 van het K.B. van 30 januari 1958 de aangelanden en de gebruikers immers verplicht, enerzijds, doorgang te verlenen aan de leden van het bestuur en aan het personeel van de Polder en van de Watering, aan de door de Koning aangewezen Rijksambtenaren, alsmede aan de personen belast met de uitvoering van door de Polder of door de Watering bevolen werken en, anderzijds, bepaalde stoffen op hun grond te laten plaatsen, namelijk de stoffen die worden opgehaald uit de waterlopen en uit de droogleggings- en bevoeiingswerken en de materialen die daarvoor nodig zijn; dat de verzoekende partijen die bepaling ten onrechte interpreteren als dat «de feitelijke verplichting om *in casu* het maaisel te verwijderen (...) bij de aangelanden (berust)»; dat het tweede onderdeel niet gegrond is;

...

6.5.5.2. Overwegende dat art. 6, § 1, III, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen bepaalt dat, wat de landinrichting en het natuurbehoud betreft, de gewesten bevoegd zijn enerzijds voor de natuurbescherming en het natuurbehoud, anderzijds voor de Polders en Wateringen; dat dit inhoudt dat het Vlaamse Gewest, door decreten van de Vlaamse Raad en uitvoeringsbesluiten van de Vlaamse regering, de taken en bevoegdheden mag vastleggen van de Polders en Wateringen en ook maatregelen mag nemen voor de natuurbescherming en het natuurbehoud; dat er geen enkel juridisch letsel bestaat opdat die maatregelen een weerslag zouden hebben op de taken en bevoegdheden van de Polders en Wateringen en op de wijze waarop die taken en bevoegdheden dienen te worden vastgesteld; dat aldus het Vlaamse Gewest bevoegd is om de belangen die de Polders en Wateringen behartigen te wijzigen, hetgeen *in casu* om redenen van natuurbescherming en natuurbehoud is gebeurd; dat het juridisch wijzigen van de belangen niet kan worden gelijkgesteld met een kennelijk onevenredige afweging door een of andere beslissing van de op het spel staande belangen, welke belangen niet worden gewijzigd door die beslissing; dat dientengevolge het proportionaliteitsbeginsel niet kan zijn geschonden;

...

(Volgt: verwerping van de beroepen)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

7e KAMER – 2 DECEMBER 1999

Voorzitter: de h. Libert

Raadsheren: mevr. Transaux (rapporteur) en de h. Timmermans

Openbaar ministerie: de h. Schram

Advocaat: mr. Van Acker

Minnelijke schikking – Betaling buiten termijn – Strafvordering – Ontvankelijkheid

De betaling van de minnelijke schikking buiten de door de procureur des Konings overeenkomstig de wet bepaalde termijn, doet de strafvordering niet vervallen.

D.S.M. t/ O.M.

...
Overwegende dat art. 216bis Sv. de procureur des Konings de mogelijkheid geeft om, indien hij meent voor een misdrijf dat hetzij met geldboete, hetzij met gevangenisstraf van ten hoogste vijf jaar hetzij met die beide straffen strafbaar is, enkel een geldboete of een geldboete met veroordeling te moeten vorderen, aan de dader een voorstel te richten een bepaalde geldsom te storten aan de Administratie van de B.T.W. en de Registratie en Domeinen; dat de procureur des Konings tevens binnen de voorwaarden van de wet, de termijn bepaalt waarbinnen de betaling moet geschieden;

Overwegende dat hetzelfde artikel bepaalt dat de betaling de strafvordering doet vervallen, mits zij binnen de bepaalde termijn plaatsheeft;

Overwegende dat beklaagde het bedrag van de haar voorgestelde minnelijke schikking betaalde op 27 januari 1998, dit is na het verstrijken van de overeenkomstig de wet door de procureur des Konings bepaalde termijn, aangegeven in de minnelijke schikking en na de rechtstreekse dagvaarding waardoor de strafvordering aanhangig werd gemaakt voor de rechtbank;

Overwegende dat de betaling van de minnelijke schikking buiten de door de procureur overeenkomstig de wet bepaalde termijn, de strafvordering niet doet vervallen;

...

NOOT – Over de minnelijke schikking

1. De betaling buiten termijn kan de strafvordering niet doen vervallen (Cass., 31 oktober 1939, *Pas.*, 1939, I, 451; Cass., 4 april 1979, *R.W.*, 1979-80, 1027; A. Vandeplas, «Afdoning buiten gerecht», *R.W.*, 1972-73, 1063; R. Declercq, *Beginnelsen van strafrechtspleging*, 2e druk, p. 63, nr. 119). Niets belet echter het openbaar ministerie de zaak te seponeren, met behoud van de gedane betaling, ondanks de laattijdigheid.

2. Wat het hof van beroep vermeldt in verband met het reeds betaalde bedrag, moet worden beschouwd als een *obiter dictum*. Het vonnisgerecht zou zich schuldig maken aan machtsoverschrijding, mocht het de teruggave van het reeds gestorte bedrag bevelen (Cass., 27 februari 1973, *Arr.Cass.*, 1973, 639). Een hint is nog geen bevel, maar de suggesties van de strafrechter komen vlug over als bemoeizucht.

A. Vandeplas

ARBEIDSHOF TE GENT

6e KAMER – 27 DECEMBER 1999

Voorzitter: de h. Vilain

Raadsheren in sociale zaken: de h. Verhasselt en mevr. Vermeire

Openbaar ministerie: de h. Waterschoot

Advocaten: mrs. Van Hecke en Beuselinck

Onrechtmatige overheidsdaad – Informatieverstreking – Arbeidsvoorziening – Arbeidsbemiddeling – Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding – Werknemer die niet aan de gestelde vereisten voldoet – Niet inlichten van werkgever – Fout – Schade

De arbeidsbemiddelaar V.D.A.B. die de werkgever niet correct of onvolledig inlicht omtrent het voldoen van de voorgestelde werknemer aan de door de werkgever gestelde vereisten, begaat een fout die voor de werkgever oorzaak van schade is, bestaande in het niet verkrijgen van vermindering van de socialezekerheidsbijdragen.

V.D.A.B. t/ I.

...

In zijn conclusie van 17 november 1997 vorderde de geïntimeerde de appellant te veroordelen tot een schadevergoeding van 366.868 frank, te vermeerderen met de gerechtelijke rente vanaf 16 mei 1997.

De eerste rechters hebben de verminderde hoofdvordering ontvankelijk en gegrond verklaard. De geïntimeerde werd veroordeeld om aan de R.S.Z. te betalen de som van 49.741 frank, vermeerderd met de gerechtelijke intrest vanaf 9 juni 1997. De tegenvordering werd verjaard verklaard.

De vordering tot tussenkomst en vrijwaring werd toelaatbaar en gegrond verklaard. De appellant werd veroordeeld tot betaling aan geïntimeerde van een schadevergoeding van 279.847 frank, te vermeerderen met de gerechtelijke rente vanaf 16 mei 1997 tot de datum van de volledige en bevrijdende betaling en tot vrijwaring van het bedrag van 49.741 frank, meer de rechtskosten die hij dient te betalen aan de R.S.Z.

...

4.14. Aangezien het arbeidshof aanneemt dat de geïntimeerde een werknemer zocht voor een eerste tewerkstelling, waardoor hij de beoogde bijdragevermindering kon verkrijgen, en hij dit ook aan de V.D.A.B. mededeelde, beging deze laatste een fout door hem niet correct of onvolledig in te lichten. Zelf kon hij niet attesteren of de kandidaten uitkeringsgerechtigde volledig werklozen waren. Wel kon hij de geïntimeerde inlichten. Simona maakt het nochtans mogelijk de doorgezonden kandidaten te selecteren op hun uitkeringsgerechtigheid. Dhr. V.R. verklaarde trouwens dat hij het gegeven «nieuwe werkgever-eerste werknemer» in de functieomschrijving omschreef, maar dat dit blijkbaar niet werd overgenomen toen er buiten de regio Gent naar kandidaten diende te worden gezocht.

De geïntimeerde was immers niet op de hoogte van het verschil tussen een werkloze en een uitkeringsgerechtigde volledig werkloze. Hij mocht, als leek, erop vertrouwen, gelet op het zorgvuldigheids- en het vertrouwensbeginsel, dat de kandidaten die men hem door de V.D.A.B. toestuurde, beantwoordden aan de vereisten die hij deze dienst had kenbaar gemaakt. De V.D.A.B. was de enige dienst tot wie hij zich kon richten (tot het decreet van 31 maart van het Vlaamse Parlement). De onjuiste informatie m.b.t. de doorgezonden kandidaten brengt de aansprakelijkheid van de V.D.A.B. in het gedrang. Het onzorgvuldig handelen van de dienst weerstaat de toetsing aan de zorgvuldigheidsnorm niet. Het rechtmatig vertrouwen van de geïntimeerde in deze overheidsdienst – en het vertrouwensbeginsel wordt door de

rechtspraak zowel van het Hof van Cassatie, de Raad van State als het Arbitragehof erkend als een algemeen rechtsbeginsel, dat een aspect vormt van het rechtszekerheidsbeginsel (Popelier P., «De toepassing van het rechtszekerheids- en vertrouwensbeginsel en de aansprakelijkheid van de overheid voor foutieve informatie» (noot onder Arbrb. Brugge, 16 mei 1997), *A.J.T.*, 1998-99, 350) – werd in deze zaak geschonden, met het gevolg dat hij schade leed door de door de V.D.A.B. begane fout, die vaststaat, zowel als het causaal verband.

De schade dient te worden begroot op de gederfde vermindering van de R.S.Z.-bijdragen voor de aanwerving van een eerste werknemer door een nieuwe werkgever en heeft betrekking op het kwartaal van de aanwerving van mevrouw D.K. en de daarop volgende kwartalen, conform de wettelijke bepalingen. Art. 1382 e.v. B.W. zijn van toepassing op de overheid, *in casu* de V.D.A.B. (Cass., 20 juni 1997, *R.W.*, 1998-99, 1491, met noot A. Van Oevelen; Cass., 10 juni 1994, *R.W.*, 1994-95, 946). De begrenzing van de opdracht van de appelland (algemene arbeidsbemiddeling) kan geen reden zijn om in een geschil zoals dit de aansprakelijkheid van de appelland op grond van de art. 1382 e.v. B.W. niet aan te nemen.

4.15. Er wordt, wat de zorgvuldigheidsplicht betreft, van de appelland geen grotere voorzichtigheid geëist dan binnen de medegedeelde gegevens.

4.16. Het argument dat het attesteren van het feit of iemand uitkeringsgerechtigd volledig werkloos is of niet, behoort inderdaad niet tot de bevoegdheid van de V.D.A.B. maar tot die van de R.V.A. De kandidaten konden echter worden geselecteerd via Simona. In elk geval diende de appelland in het raam van zijn opdracht advies en daadwerkelijke hulp te verlenen binnen zijn bevoegdheden aan de werkgevers (Demeyere, K., «De Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding heeft ook werkgevers als klant.» *O.*, 1992, 249-252), de geïntimeerde geïnformeerd en verwittigd te hebben indien er kandidaten werden gestuurd die mogelijk niet aan de gevraagde voorwaarden beantwoordden. Hoewel de V.D.A.B. geen sociaal secretariaat is, dient hij zijn taken naar behoren uit te voeren. Het decreet van 20 maart 1984 (*B.S.*, 12 mei 1984) bepaalt dat de Dienst, opgericht in het Vlaams Gewest, tot taak heeft de aanwerving en de plaatsing van werknemers te bevorderen en te organiseren.

Art. 25 van het besluit van de Vlaamse Regering van 21 december 1988 bepaalt dat de werkgevers o.a. functievereisten of selectiecriteria moeten opgeven. Indien de nieuwe werkgever (geïntimeerde) behoorlijk geïnformeerd was geweest, had hij met kennis van zaken kunnen beslissen de niet-uitkeringsgerechtigde volledig werkloze al dan niet te aanvaarden, terwijl hij nu voor een voldoende feit werd gesteld. De appelland was de werkgever niet voldoende behulpzaam bij de selectie van de meest geschikte kandidaten (art. 24 van vermeld besluit).

Ook de ombudsvrouw kwam tot de vaststelling dat de V.D.A.B. zijn informatieplicht niet behoorlijk was nagekomen. Er kan trouwens moeilijk worden aanvaard dat de geïntimeerde wegens de fout van de appelland, zijn eerste werknemster, die volledig voldeed, zou ontslagen hebben. Een dergelijke houding zou niet getuigen van een uitvoering te goeder trouw van zijn werkgeversverbintenissen en hem blootstellen aan allerhande vorderingen (opzeggingsvergoe-

ding, vergoeding tegen rechtsmisbruik (...)). Alsdan diende hij opnieuw een werknemer aan te werven met alle kosten, administratie en tijdverlies ermede gepaard gaand, zodat niet vaststaat of het verlies voor de werkgever daarmee zou beperkt geweest zijn. Het arbeidshof laat dan terzijde of de nieuwe werkkraacht zou voldoen.

4.17. Op het ogenblik dat de geïntimeerde voor het eerst een beroep deed op de appelland, kon hij niet controleren wat er door deze dienst op de vacaturefiche werd ingeschreven. Nadien werd een en ander aangepast, en terecht. Ook het formulier C63 maakt geen onderscheid tussen een uitkeringsgerechtigde volledig werkloze en de andere werklozen. Er mag inderdaad niet verlangd worden van een beginnende zelfstandige, die nog geen sociaal secretariaat heeft (omdat hij nog geen personeel tewerkstelt) en die een beroep doet op de enige beschikbare dienst om zijn eerste medewerker aan te werven en hem daarbij bij te staan, de wet en de finesses ervan beter kent dan de dienst zelf. Hij mocht vertrouwen op de V.D.A.B. en deze laatste kan hem zelf geen onzorgvuldig handelen of een fout in oorzakelijk verband met de aanwerving van mevrouw D.K. aanwrijven.

Van een leek kan toch moeilijk worden verwacht dat hij, vooraleer de werknemster aan te werven die hem was gestuurd, nogmaals controleerde of de V.D.A.B. zijn taak naar behoren had vervuld. Bovendien kende hij het onderscheid niet tussen een werkloze en een uitkeringsgerechtigde volledig werkloze en mocht hij vertrouwen op de gespecialiseerde dienst. Evenmin werd hem toen een brochure of enige andere documentatie ter hand gesteld waaruit hij kon leren en de dienst meer gerichte vragen stellen.

Er dient te worden beklemtoond dat de geïntimeerde een eerste aanwerving op het oog had in het raam van art. 119 van de Programmawet en enkel daarvoor een beroep deed op de V.D.A.B., de gespecialiseerde arbeidsbemiddelaar die trouwens het monopolie voor de arbeidsbemiddeling bezat. Hij heeft geen hulp gevraagd op het gebied van de socialezekerheidsverplichtingen die op hem rusten. Een leek weet niet dat schoolverlaters pas op 30 januari van het jaar daarop uitkeringsgerechtigd worden. De geïntimeerde heeft zich aanvankelijk gewend naar de R.V.A., die hem naar de appelland doorverwees, omdat zijn desiderata onder de bevoegdheid van die dienst vielen. Hieruit kan de appelland niet afleiden dat de geïntimeerde voldoende ingelicht was en hijzelf aansprakelijk is voor de weigering van de beoogde bijdragevermindering, o.a. ook omdat hij naliel navraag te doen naar het recht van de kandidate.

...

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUGGE

10e KAMER – 27 JUNI 1997

Voorzitter: mevr. Van de Putte

Rechters: de hh. Denolf en Van Hove

Pacht – Opzegging voor eigen exploitatie – Werkelijke en persoonlijke exploitatie – Bewijs – Begrip

Overeenkomstig art. 12.6, eerste lid, van de Pachtwet dient de rechter na te gaan of de door de verpachter opgegeven

opzeggingsredenen ernstig en gegrond zijn en met name of uit alle omstandigheden van de zaak blijkt dat de verpachter de als opzeggingsredenen bekendgemaakte voornemens ten uitvoer zal brengen.

In geval van betwisting van het ernstige karakter van de eigen exploitatie, waarvoor de verpachter opzegging geeft, moet de verpachter preciseren hoe degene(n) die in de opzegging als aanstaande exploitant(en) is(zijn) aangewezen, de persoonlijke en werkelijke exploitatie zal(zullen) uitvoeren, en moet hij bewijzen dat deze(n) daartoe in staat is(zijn), alsmede dat hij(zij) aan de in art. 9 van de Pachtwet gestelde voorwaarden voldoet.

De eigen exploitatie in de zin als bedoeld in art. 9, eerste lid, Pachtwet, is een persoonlijke, voortdurende en daadwerkelijke exploitatie, die door eigen werkzaamheid, zonder feitelijke plaatsvervangende plaatsheeft, en mits de voorgenomen exploitatie bedrijfsmatig gebeurt, d.w.z. hoofdzakelijk gericht op de productie van landbouwgewassen, waarvan de opbrengst bestemd is voor de markt en verdere verkoop, en dit onder de dagelijkse leiding van degene voor wie opzegging is gegeven.

P. t/ V.

I. Procedure

Het dossier dat aan deze rechtbank wordt overgelegd, bevat de rechtsplegingsdossiers met:

- een voor eensluidend verklaard afschrift van het bestreden vonnis op tegenspraak gewezen door de heer Vrederechter van het kanton Torhout op 30 april 1996;
- een gemotiveerd verzoekschrift tot hoger beroep tegen voormeld vonnis, door appellanten ter griffie van de rechtbank alhier neergelegd op 1 juli 1996 en door de griffier bij deze rechtbank bij gerechtsbrieven medegedeeld overeenkomstig art. 1056, § 2, Ger.W.

...

II. Bijzonderste gegevens van de zaak

1. Op basis van de grieven zoals geformuleerd in het inleidend verzoekschrift tot hoger beroep, die hier als herhaald dienen te worden beschouwd en bij de beoordeling nader zullen worden ontmoet, wordt hoger beroep aangetekend tegen voormeld vonnis waarin de eerste rechter op basis van de door hem aangenomen motieven die hier eveneens als herhaald worden beschouwd, de oorspronkelijke vordering als ongegrond heeft afgewezen; dientengevolge heeft gezegd voor recht dat de gegeven pachtopzegging door de oorspronkelijke eiseressen aan oorspronkelijke verweerders bij aangetekende brief van 1 oktober 1994 niet geldig en van onwaarde is en oorspronkelijke eiseressen heeft veroordeeld tot de gedingkosten.

In haar beroepsakte en in haar appelconclusie vordert appellante akteverlening dat zij het geding herneemt dat destijds mede door haar rechtsvoorgangster wijlen mevrouw G. D. werd ingesteld, de vernietiging van het vonnis *a quo* en opnieuw rechtdoende: de bij brief van 4 oktober 1994 en aangetekend verstuurd op 1 oktober 1994 gegeven opzegging op basis van art. 7, 1°, van de Pachtwet geldig en van waarde te verklaren betreffende volgende onroerende goederen (...), dientengevolge geïnti-

meerden te veroordelen voornoemd pachtgoed ter vrije beschikking te stellen van appellante tegen 1 oktober 1997 of de door de wet toegelaten eerst nuttige vervalldag en appellante een uitdrijvingsmachtiging te verlenen, geïntimeerden ten slotte te veroordelen tot de gedingkosten van beide aanleggen.

2. Geïntimeerden van hun kant besluiten tot de ongegrondheid van het hoger beroep en de veroordeling van appellante tot de gedingkosten.

III. Beoordeling

Wat de feitelijke voorgaanden betreft, kan worden verwezen naar de uiteenzetting desbetreffende door de eerste rechter in het bestreden vonnis. Partijen hebben geen nieuwe feitelijke elementen toegevoegd. Bovendien herkennen zij eveneens hun argumentatie zoals die reeds voor de eerste rechter werd uiteengezet en brengen geen nieuwe juridische argumenten naar voor. Wel dient te worden vastgesteld dat appellante, zulks in tegenstelling tot de procedure in eerste aanleg, kennelijk een aantal nieuwe stukken voorlegt ter staving van haar voornemen tot werkelijke en persoonlijke exploitatie in de zin als bedoeld in de Pachtwet.

Gelet op het inmiddels overlijden van mevrouw G. D. kan aan appellante akte worden verleend van haar gedingshervatting als geformuleerd in haar beroepsakte.

De hele discussie tussen partijen betreft de geldigheid naar de inhoud van de pachtopzegging door appellante samen met haar rechtsvoorgangster wijlen G. D. aan geïntimeerden gegeven in volgende bewoordingen: «... De Heer L. E., landbouwer, gehuwd met ondergetekende P. I., geboren te (...) op (...), wonende te (...) is zinnens het bewust onroerend goed zelf te exploiteren en dit op de eerst nuttige vervalldag door de wet bepaald.»

De pachtopzeg werd aldus gegeven met toepassing van art. 7, 1°, van de Pachtwet. Geïntimeerden betwisten evenwel de geldigheid van deze opzegging, stellende allereerst dat ingevolge art. 2, 1°, Pachtwet geen toepassing van de Pachtwet kan worden gemaakt, vervolgens dat niet zal worden voldaan aan de voorwaarden tot werkelijke en persoonlijke exploitatie in de zin als door de Pachtwet bedoeld, meer bepaald de artikelen 9 *juncto* 12.6, Pachtwet.

1. Toepassing van de pachtwetgeving

In tegenstelling tot hetgeen geïntimeerden beweren, kan er terzake geen betwisting bestaan nopens de toepasbaarheid van de Pachtwet op zichzelf. Tussen partijen werd immers op 8 januari 1980 een pachtovereenkomst gesloten voor een duurtijd van achttien jaar (notariële akte verleden voor notaris R. De Vlieger te Ichtegem), waarbij niet betwist wordt dat de pachters (geïntimeerden) deze gepachte goederen zouden aanwenden ter exploitatie van een landbouwbedrijf. Het is niet omdat, althans volgens geïntimeerden, de persoon voor wie pachtopzeg werd gegeven, *in casu*, de echtgenoot van appellante L. E., geen landbouwer zou zijn in de zin van de Pachtwet, maar een veehandelaar of industrieel vetmester, dat de Pachtwet hierdoor niet meer van toepassing zou zijn op de huidige rechtsverhouding tussen de verpachster en de zittende pachters.

2. Geldigheid van de opzegging

Gelet op de opgegeven reden van de opzegging, nl. eigen gebruik door de echtgenoot van de verpachtster, zal, opdat deze opzeg geldig en van waarde zou kunnen worden verklaard, moeten voldaan zijn aan de voorwaarden gesteld door art. 12.6 *juncto* art. 9 van de Pachtwet.

Krachtens art. 12.6, eerste lid, Pachtwet dient de rechter na te gaan of de opzeggingsredenen ernstig en gegrond zijn en met name of uit alle omstandigheden van de zaak blijkt dat de verpachter de als opzeggingsredenen bekendgemaakte voornemens ten uitvoer zal brengen.

2.1. Art. 12.6, derde lid, Pachtwet bepaalt dat in geval van betwisting over het ernstig karakter van het voorgenomen eigen gebruik in het bijzonder, de verpachter moet preciseren hoe degene of degenen die in de opzegging als aanstaande exploitant is of zijn aangewezen, de persoonlijke en werkelijke exploitatie zullen uitvoeren en moet hij bewijzen dat zij daartoe in staat zijn, alsmede dat zij aan de in art. 9 gestelde voorwaarden voldoen.

2.1.1. Wat door art. 9, eerste lid, Pachtwet wordt bedoeld, is een persoonlijke, voortdurende, daadwerkelijke exploitatie, door eigen werkzaamheid, zonder feitelijke plaatsvervangende (dus individueel), zij het bijkomend, en mits de voorgenomen exploitatie «bedrijfsmatig» gebeurt d.w.z. hoofdzakelijk gericht op de productie van landbouwgewassen, waarvan de opbrengst bestemd is voor de markt en verdere verkoop (economisch en financieel oogmerk), en dit onder de dagelijkse leiding van degene voor wie opzeg is gegeven. Deze dient te beschikken over de geestelijke, fysieke en financiële middelen om een daadwerkelijke leiding en om het werkelijk toezicht over de uitbating te kunnen uitoefenen, zodat een intensieve en bedrijfsmatige deelname aan het landbouwproces mogelijk is. Exploiteren betekent met eigen krachten en eigen vermogen instaan voor de dagelijkse leiding van het landbouwbedrijf. Het is evenwel niet vereist dat de exploitatie «materialiter» door de aangeduide exploitant zou geschieden en hijzelf is niet gehouden persoonlijk handenarbeid te verrichten. Hij mag zich hierin laten bijstaan door derden, onder wie loonwerkers. Ingevolge de voortdurende evolutie van de sociale en economische omstandigheden, alsook van de technische verwezenlijkingen op landbouwkundig gebied, wat mede de prijs van het landbouwmateriaal financieel sterk beïnvloedt, wordt door de landbouwers immers meer en meer een beroep gedaan op aannemers van landbouwwerk (loonwerkers) en in vele gevallen verrichten deze aannemers doorgaans het grootste gedeelte van de werkzaamheden.

De rechtbank apprecieert in feite het geheel van de omstandigheden en oordeelt derhalve soeverein over het ernstige en oprechte karakter van het voornemen (Cass., 19 april 1974, *Pas.*, 1974, I, 838).

In dit opzicht voert appellante aan dat de landbouwactiviteit die de heer L. zal uitoefenen zal bestaan in de kweek van runderen, groententeelt en gewassen voor veevoederwinning.

Terzake zijn nu volgende vaststellingen van belang:

Uit de door appellante voorgelegde overtuigingsstukken blijkt dat de heer L. op heden geen daadwerkelijke landbouwexploitatie runt. Deze laatste baat immers enkel een varkenshouderij uit onder een vergunning voor 635 varkens en bewijst geenszins dat hij benevens dit nog een land-

bouwbedrijf exploiteert dat volledig losstaat van de varkenswekerij of waarvan de varkenswekerij een onderdeel uitmaakt of ervan afhankelijk is. Het fokken van dieren, ook al zijn deze nuttig voor de landbouw en kan dit als veeteelt de bescherming van de Pachtwet genieten, maakt immers geen daadwerkelijke landbouwbedrijvigheid uit wanneer deze exploitatie niets te maken heeft met een daadwerkelijk gerunde landbouwexploitatie.

Benevens de aanslagbiljetten, waaruit bezwaarlijk de specifieke aard van de exploitatie blijkt, dateren de door appellante voorgelegde stukken trouwens grotendeels allemaal van na de sommatie van geïntimeerden in hun conclusies voor de eerste rechter neergelegd op 7 juli 1995 om de nodige stukken m.b.t. de activiteit van de heer L. voor te leggen. Er worden geen stukken voorgelegd met betrekking tot de specifieke activiteit in de jaren voorafgaand aan de pachtopzeg (...). De stukken daterende van na 1995 wijzen bovendien enkel op een varkenswekerij op industriële basis. Immers, appellante levert het bewijs niet dat het veevoeder voor de varkens van het bedrijf van de heer L. zelf afkomstig was. Integendeel wordt een factuur voorgelegd van 29 februari 1996, waaruit blijkt dat biggenmeel werd aangekocht. Bovendien stelt appellante zelf dat het varkensbedrijf van haar man diende te worden ingekrompen van 1.500 varkens naar 635 varkens ingevolge het bericht van het college van burgemeester en schepenen van Koekele van 26 januari 1995 houdende de beslissing van de bestendige deputatie van de provincieraad van West-Vlaanderen tot het verlenen van een vergunning tot exploitatie van een varkenshouderij met 635 mestvarkens en tot weigering van een verdere exploitatie met 1.500 mestvarkens, wat dan toch bevestigt dat de activiteiten van de heer L. uitsluitend bestaan in het houden van een varkensbedrijf op industriële basis.

Het argument van appellante dat, gelet op de toegestane aantal mestvarkens, het nog steeds om een gezinsveeteeltbedrijf gaat, is weinig dienstig, allereerst omdat, zoals de eerste rechter terecht opmerkte, dit begrip geenszins als criterium in de Pachtwet wordt gehanteerd ter bepaling van het onderscheid tussen het al dan niet industriële karakter van een vetmesterij, vervolgens omdat dit op zichzelf nog geen afbreuk doet aan het industriële karakter van de bedrijvigheid zoals door de heer L. gerund.

Op te merken is ook dat de aansluiting bij de S.B.B. voor het jaar 1995 nog geen bewijs levert van enige landbouwbedrijvigheid in de zin van de Pachtwet door de heer L., evenmin als het verkrijgen van een rentetussenkomen van de minister van Landbouw in het jaar 1974, te meer daar deze tussenkomen specifiek bedoeld was «voor de aankoop van een varkenswekerij».

Vraag is dan ook in hoeverre de heer L. zinnens is in de toekomst op de pachtgoederen een daadwerkelijke landbouwactiviteit te runnen, losstaand van zijn varkenswekerij of waarvan deze varkenswekerij afhankelijk is.

In dit opzicht kan allereerst worden verwezen naar de bewoordingen waarin de vergunning tot verdere exploitatie van de varkensfokkerij met 1.500 mestvarkens werd geweigerd. Het betrof immers geen blote weigering zonder meer, maar enkel een weigering om «op hetzelfde adres» een dergelijke exploitatie te runnen. Aldus blijft de mogelijkheid principieel open dat een uitbreiding tot 1.500 mestvarkens wel zou kunnen op een ander adres, zoals bv. kwestieuze

pachtgoederen, wat dan toch de intentie van appellante m.b.t. de geplande werkzaamheden op de pachtgoederen enigszins twijfelachtig maakt.

Zoals de eerste rechter vervolgens terecht opmerkte, dient appellante te bewijzen dat met ingang van 1 oktober 1997 een aanvang zou kunnen worden genomen met de exploitatie van een landbouwbedrijf op de pachtgoederen in de zin zoals door haarzelf voorgesteld, nl. groententeelt, runderen en voedselwinning voor vee. Welnu, dit bewijs wordt op heden nog steeds onvoldoende geleverd. De rechtbank krijgt eerder de indruk dat appellante, ingaande op de opmerkingen van de eerste rechter dienaangaande, thans een bepaalde voorstelling van zaken geeft, o.m. wat de aanwending van de gebouwen en de teeltplannen betreft, terwijl de bedrijvigheid van de heer L. zich nog steeds volledig toespitst op een varkensvetmesterij. Immers, uit de stukken blijkt dat de heer L. biggen (338 in totaal) is blijven aankopen en weinig of niets heeft aangekocht ter voorbereiding van een landbouwexploitatie. Weliswaar verwijst zij naar een factuur van 26 december 1991 houdende de aankoop van «verwarmingsmateriaal» (aanvankelijk stond er zelfs «verlichtingsmateriaal»...), doch het is nog maar de vraag zo dit effectief dienstig zou zijn voor een geplande aardappelteelt in 1997 of 1998, omdat het desbetreffende materiaal (waarvan de aard ook al twijfelachtig is) reeds in 1991 werd aangekocht..... Eenzelfde vaststelling geldt ten aanzien van de factuur van 26 juli 1994 m.b.t. de aankoop van een «mobiel reinigingstoestel» voor industriegroenten: niet enkel valt zulks niet af te leiden uit de factuur zelf, maar bovendien komt het ook hier hoogst opmerkelijk voor dat reeds maanden voorafgaand aan de pachtopzeg een toestel zou zijn aangekocht, uitsluitend dienstig voor een beweerde geplande teelt ten vroegste vanaf 1 oktober 1997. De rechtbank kan zich dan ook niet van de indruk ontdoen dat appellante poogt door voorlegging van bepaalde stukken de rechtbank op een dwaalspoor te brengen, daar waar de desbetreffende gefactureerde aankopen met een aan een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid louter dienstig zijn in de huidige uitbating van de heer L. Terwijl voormelde facturen het bewijs zouden moeten leveren van de intentie tot uitwerking van het teeltplan, zoals door appellante thans wordt voorgelegd, komt derhalve de geloofwaardigheid hiervan eveneens op de helling te staan.

Appellante verwijst ook naar de intentie om aan runderenweek te doen, maar het enige bewijs dat zij kan leveren, is de voorlegging van een factuur houdende de aankoop van vier runderen op 17 mei 1996, maar opmerkelijk genoeg werd deze aankoop vergezeld van vier «begeleidingsdocumenten» (één per rund) slechts geldig voor dertig dagen. Evenzeer opmerkelijk is ook dat de verkoopfactuur uitgeschreven werd door de N.V. A. te Oostkamp, terwijl de begeleidingsdocumenten m.b.t. dezelfde runderen telkensmale als «overlater» vermelden «I.» uit Aartrijke... Appellante verklaart trouwens niet wat er met deze runderen uiteindelijk is gebeurd. Zijn deze nog in het bezit van de heer L. of werden deze doorverkocht...?

Bovenstaande vaststellingen zijn derhalve van die aard dat zij ernstige twijfels doen rijzen nopens de ernst van de opgegeven opzeggingsreden. Voormelde omstandigheden laten in ieder geval niet toe te stellen dat appellante daadwerkelijk zinnens is de haar opgegeven opzegreden ten uitvoer te brengen. Alles wijst er daarentegen op dat de pachtgoederen

zullen worden aangewend als een voortzetting en/of uitbreiding van de industriële vetmesterij door de heer L., wat niet als een landbouwexploitatie in de zin van de Pachtwet kan worden beschouwd. Aldus bewijst appellante niet dat zij voldoet aan de in art. 9 van de Pachtwet gestelde voorwaarden, wat meebrengt dat niet wordt voldaan aan de bewijsvoering in het raam van art. 12.6, derde lid, Pachtwet. Het betreft immers een cumulatief bewijs, zodat wanneer aan één van de voorwaarden niet is voldaan (*in casu* art. 9 Pachtwet), aan de bewijsvoering niet is voldaan.

Weliswaar kan worden aangenomen dat de heer L. over de nodige bekwaamheid beschikt om een landbouwbedrijf uit te baten, gelet op het door hem voorgelegde diploma van technisch ingenieur landbouw, zodat hiermede wel voldaan is aan de voorwaarde gesteld door art. 9, vierde lid, Pachtwet, maar dit is op zichzelf onvoldoende om het hierboven getrokken besluit te ontcrachten.

...

3. Besluit

Hoewel door appellante thans bijkomende stukken worden voorgelegd, slaagt zij er niet in de rechtbank van de ernst van haar intentie te overtuigen, zodat deze rechtbank het standpunt van de eerste rechter integraal kan onderschrijven toen deze besloot de gegeven pachtopzeg van onwaarde te verklaren. Het vonnis *a quo* dient bijgevolg te worden bevestigd, zodat het hoger beroep ongegrond voorkomt.

...

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE TONGEREN

1e KAMER – 21 DECEMBER 1999

Voorzitter: de h. Maurissen

Rechters in handelszaken: de hh. Daelemans en Nys

Openbaar ministerie: de h. Cuyx

Advocaten: mrs. Scheepers, Vanbergen, Van Passel en Van Buggenhout

Faillissement – Voorwaarden – Vennootschap in vereffening – Staking van betaling

Een vennootschap in vereffening waarvan is komen vast te staan dat deze vereffening deficitair is, bevindt zich in staat van faillissement. Zoals onder het oude recht laat de nieuwe faillissementswet in zo'n geval evenmin een keuze bestaan tussen de aangifte van staking van betaling en de vrijwillige vereffening.

mr. Scheepers t/ N.V. F.

Voorgaanden:

Op 7 september 1998 werd het dossier van de N.V. M. toevertrouwd aan een rechter-verslaggever omdat er zich ernstige financiële moeilijkheden voordeden. Volgens de balans op 31 december 1998 was er een overgedragen verlies van 243.046.000 fr. Op 3 november 1998 werd een kapi-

taalverhoging doorgevoerd teneinde de balanssituatie te verbeteren. Dit gebeurde door de inbreng in natura van de schuldvordering van de enige aandeelhouder.

Begin 1999 volgden er veroordelingen wegens achterstallige R.S.Z.-bijdragen voor meer dan 43.000.000 fr. De B.T.W.-administratie legde beslag voor een bedrag van meer dan 12 miljoen frank.

Verweerster werd door de rechter-verslaggever gehoord op 26 april 1999 en op 7 juni 1999. Alsdan was er sprake van een kapitaalverhoging door de inbreng van nieuwe aandeelhouders. Er werden onderhandelingen gevoerd met L.R.M., GIMV en een Nederlandse groep.

Er werd gevraagd om het resultaat van deze onderhandelingen mee te delen na 14 juli 1999. Er volgde geen bericht.

Bij brief van 6 oktober 1999, ontvangen op 11 oktober 1999, gericht aan de voorzitter van deze Rechtbank, meldt de vereffenaar dat er een akkoord was met een overnemer. Het betrof niet de overdracht van aandelen of een kapitaalverhoging, maar wel een verkoop van de activa met de overname van het personeel.

De dag voordien immers, en dit op twee buitengewone algemene vergaderingen van de N.V. M., werd als volgt beslist: om 9u45: de naam van de naamloze vennootschap M. werd gewijzigd in F.; om 10u: de N.V. F. werd vervroegd ontbonden vanaf 5 oktober 1999. Mr. Van Passel werd aangesteld als vereffenaar.

Bij beschikking van 12 oktober 1999 werden aanleggers overeenkomstig art. 8 Faill.W. aangesteld als voorlopige bewindvoerders over de N.V. F., met als opdracht namens alle schuldeisers de bewerkingen van vereffening van de N.V. te controleren en hierover om de veertien dagen aan de rechtbank verslag uit te brengen.

Op 15 oktober 1999 gaan de voorlopige bewindvoerders over tot dagvaarding in faillissement, stellende dat:

– uit de staat activa en passiva per 31 augustus 1999 blijkt dat er per 21 december 1998 een overgedragen verlies was van 322.374.343 fr. en in de periode 1 januari 1999 tot 31 augustus 1999 een verlies werd gerealiseerd van 588.882.954 fr.;

– de schulden van verweerster 918.202.534 fr. bedragen, waarvan 500.826.721 fr. op minder dan één jaar, samengesteld als volgt:

– financieel:	224.139.790 fr.
– handelsschulden:	107.675.984 fr.
– fiscaal en sociaal:	131.093.825 fr.
– overlopende:	37.917.122 fr.
	500.826.721 fr.

– tegenover deze schuldenlast slechts een actief staat van 309.040.413 fr., zodat er een negatief vermogen is van 680.173.999 fr.

– de handelsvorderingen ten bedrage van 80.104.125 fr. worden geïnd door B.-F.;

– alle goederen, zowel onderdelen als afgewerkte producten, onder warrant gesteld zijn de N.V. G.;

– verweerster geen inkomsten heeft;

– verweerster enkel nog met instemming van de N.V. G. verkocht heeft, teneinde nog lonen te kunnen voldoen in de maand september 1999;

– de R.S.Z. reeds vonnissen verkreeg ten bedrage van 11.056.831 fr. en 32.145.796 fr., waarna beslag op voertuigen werd gelegd;

– de B.T.W.-diensten eveneens beslag legden voor een bedrag van meer dan 12.000.000 fr.;

– verweerster, voorafgaand aan de invereffeningstelling reeds verschillende maanden enkel nog levering kon verkrijgen tegen contante betaling.

Volgens aanleggers zijn de faillissementsvoorwaarden vervuld en dient de N.V. F. dan ook in staat van faillissement verklaard.

Op 22 oktober 1999 werd een overeenkomst ondertekend tussen mr. Van Passel als vereffenaar van de N.V. F. en de vrijwillig tussenkomende partij, zich tevens sterkmakende voor twee andere vennootschappen in oprichting, hierna genoemd «koper», waarbij o.m.:

– met ingang van 22 oktober 1999 door de vereffenaar werd overgedragen aan de koper de universaliteit van de roerende activa van de handelszaak, meer bepaald de handelsbenaming, het cliëntèle en de prospecten, de goodwill, know-how, de andere intellectuele eigendomsrechten, erkenningen, aggregaties, patenten, licenties, enz., de inrichting, meubilair, bedrijfsuitrusting, machinepark, enz., de onderdelen, grondstoffen, halffabrikaten, goederen in bewerking, de afgewerkte goederen, de bestellingen ...;

– de onroerende goederen werden overgedragen;

– van de overdracht werd uitgesloten: de liquiditeiten, creditsaldi bij banken, participaties in andere vennootschappen, de schuldvorderingen van de vennootschap, de schulden van de vennootschap;

– de overdracht geschiedde voor de prijs van 215.700.000 fr., opgesplitst als volgt:

– machines, meubilair ed.:	30.273.459 fr.
– voorraad:	60.417.505 fr.
– onroerende goederen:	125.009.036 fr.
	215.700.000 fr.

In rechte

A. Ontvankelijkheid van de vrijwillige tussenkomst

Aanleggers stellen dat de vrijwillig tussenkomende partij, zijnde de overnemer van het grootste gedeelte van het handelsfonds van de N.V. F. geen rechtmatig belang heeft om tussen te komen in het huidig geding, maar zij noch schuldeiser, noch vereffenaar, noch curator is. De vrijwillig tussenkomende partij stelt dat haar rechtmatig belang erin bestaat dat een eventueel faillissement van de N.V. F. een negatieve invloed zou hebben op het merk MGI, dat door haar werd overgenomen, alsmede zou kunnen zorgen voor verwarring en ongerustheid bij leveranciers. Voorts zou een faillissement ervoor kunnen zorgen dat bij de schuldeisers de indruk wordt gewekt dat het een malafide vereffening was met een overdracht van de handelszaak in verdachte omstandigheden. De vrijwillig tussenkomende partij stelt dat haar belang derhalve tevens commercieel is.

De rechtbank aanvaardt dat de vrijwillig tussenkomende partij een rechtmatig commercieel belang heeft bij haar verzoek het faillissement niet uit te spreken, daar mag worden aangenomen dat een faillissement van de vennootschap waaraan de merknaam MGI verbonden was, mogelijk

een negatieve uitstraling heeft met betrekking tot deze merknaam. De vrijwillige tussenkomst is dan ook ontvankelijk.

B. Ontvankelijkheid van de vordering tot faillietverklaring

De vrijwillig tussenkomende partij stelt dat de voorlopige bewindvoerders de vereiste hoedanigheid niet hebben om deze vordering in te stellen. Zij stelt dat de vrijwillige vereffening te verkiezen is boven de faillietverklaring en ontwikkelt hiervoor een aantal argumenten (minder lang, minder complex, hogere realisatiewaarde, geen pejoratieve connotatie, hoger dividend, het belang van de schuldeisers). Daar het volgens de vrijwillig tussenkomende partij vaststaat dat een eventueel faillissement de schuldeisers geen baat zal bijbrengen, hebben de voorlopige bewindvoerders niet de hoedanigheid om het faillissement te vorderen.

De rechtbank is van oordeel dat deze redenering regelrecht indruist tegen de bepaling van art. 8 Faill.W., die uitdrukkelijk stipuleert dat de voorlopige bewindvoerders een vordering tot faillieverklaring kunnen instellen. De vereiste hoedanigheid, zijnde deze van voorlopige bewindvoerder (niets meer en niets minder), is vervuld in de persoon van aanleggers.

Voorts stelt de vrijwillig tussenkomende partij dat aanleggers geen belang hebben bij het instellen van de vordering.

Het belang van aanleggers ligt eveneens vervat in art. 8 Faill.W. Indien aanleggers van oordeel zijn dat de faillissementsvoorwaarden vervuld zijn, behoort het tot hun taak, op straffe van een mogelijke aansprakelijkheidsvordering bij nalaten, het faillissement te vorderen. De vraag of de faillissementsvoorwaarden ook effectief vervuld zijn, betreft de grond van de vordering, niet de ontvankelijkheid. De vordering van aanleggers is dan ook ontvankelijk.

C. De grond van de vordering van aanleggers

Art. 2 Faill.W. bepaalt dat een koopman die op duurzame wijze heeft opgehouden te betalen en wiens krediet geschokt is, zich in staat van faillissement bevindt. De rechtbank dient derhalve te onderzoeken of op het ogenblik van de vordering van aanleggers, verweerster, een handelsvennootschap zijnde, haar betalingen had gestaakt en of haar krediet was geschokt.

Onder staking van betaling wordt begrepen het materiële feit dat de handelaar de opeisbare schulden niet meer voldoet. Het is niet vereist dat de handelaar alle betalingen heeft gestaakt. Het is voldoende dat hij de belangrijkste betalingen niet meer verricht. Deze stopzetting in de betalingen dient duurzaam te zijn, m.a.w. voorbijgaande liquiditeitsproblemen volstaan niet om een faillissement uit te spreken.

Onder een geschokt krediet wordt begrepen het onvermogen, bij gebrek aan eigen middelen of krediet, zijn verbintenissen na te komen, alsmede de weigering van de schuldeisers uitstel van betaling of vermindering van schuld toe te staan.

Aanleggers voeren aan dat reeds voorafgaand aan de beslissing van ontbinding van 5 oktober 1999 vaststond dat verweerster haar schulden definitief niet zou kunnen voldoen.

De rechtbank dient vast te stellen dat de stukken die worden bijgebracht, onmiskenbaar wijzen op een toestand van duurzame staking van betaling en geschokt krediet in de persoon van verweerster en dit minstens sedert 4 oktober 1999.

De heer P. Van Cauter, bedrijfsrevisor, stelde op 4 oktober 1999 een verslag op inzake de invereffeningstelling van de N.V. M. De inhoud van dit verslag wordt door geen van de partijen betwist. Uit dit verslag blijkt dat er activa waren voor een bedrag van 309.040.413 fr. en passiva voor een bedrag van 989.214.412 fr., hetgeen resulteerde in een negatief kapitaal van 680.173.999 fr. De schulden op minder dan één jaar bedroegen 417.375.813 fr., en de schulden op meer dan één jaar 500.826.721 fr. Uit de staat van activa en passiva blijkt volgens de bedrijfsrevisor dat de vennootschap niet in staat zal zijn om haar financiële verplichtingen te voldoen, zodat de vooruitzichten van vereffening uitermate onzeker zijn. Enkel onder voorwaarde dat de kandidaat-overnemer bereid is om de financiële situatie te keren, is een toekomstperspectief realistisch.

Dat de kandidaat-overnemer niet bereid was de financiële situatie te keren, stond vast, daar deze slechts bereid was het grootste gedeelte van het actief over te nemen voor een bedrag dat slechts ongeveer 20 % van de schulden zou dekken. Sedert 4 oktober 1999 stond het dan ook vast dat verweerster haar verbintenissen definitief niet meer kon nakomen en dat zij niet bij machte was om nog verder krediet te bekomen.

In plaats van te handelen conform de wet, namelijk aangifte te doen van staking van betaling, werd de vennootschap, na naamswijziging, in vereffening gesteld. *In casu* betrof het een invereffeningstelling in de wetenschap dat deze vereffening zou leiden tot een realisatie die slechts een klein gedeelte van de schulden zou dekken, en met de wetenschap dat de schuldeisers, algemeen bevoorrechte zowel als gewone, niet in aanmerking kwamen voor enig dividend. Uit het verslag van de vereffenaar blijkt immers dat de werkwijze van vereffening werd gekozen, omdat de kandidaat-overnemer slechts bereid was een overnamebod buiten faillissement te doen. Ondanks het vervuld zijn van de faillissementsvoorwaarden werd er geen aangifte van ophouden van betaling gedaan, nochtans verplicht gesteld door art. 9 Faill.W., en werd er evenmin geijverd voor het verkrijgen van een gerechtelijk akkoord, klaarblijkelijk omdat de voorwaarden voor een gerechtelijk akkoord niet vervuld waren (tijdelijke liquiditeitsproblemen en moeilijkheden die op min of meer korte termijn kunnen leiden tot het ophouden van betalen).

De vrijwillig tussenkomende partij betoogt dat de wetgever in de nieuwe wetgeving inzake gerechtelijk akkoord en faillissement duidelijk absolute voorrang verleende aan het gerechtelijk akkoord. Wanneer het instandhouden van de onderneming niet mogelijk is, stelt de vrijwillig tussenkomende partij, verwacht de wetgever dat de organen van de debiteur een initiatief nemen ter voorbereiding van de discontinuïteit, hetzij door middel van aangifte van faillissement, hetzij door middel van een ontbinding. De vrijwillig tussenkomende partij leidt dit af uit de bewoordingen van art. 45 Wet Gerechtelijk Akkoord.

In casu betreft het echter geen toestand, als beschreven in de Wet Gerechtelijk Akkoord, het gerechtelijk akkoord nooit aangevraagd zijnde. Bovendien was het minstens op

4 oktober 1999 reeds duidelijk dat verweerster niet in aanmerking kon komen voor een gerechtelijk akkoord. Voorts kan worden verwezen naar K. Bytbeier, R.R. Felkamp, A. François, *De Gewijzigde Vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer 1996, (471), 491: «Het spreekt vanzelf dat de rechtbank de commissaris inzake opschorting slechts kan bevelen de algemene vergadering bijeen te roepen met de ontbinding van de vennootschap op de agenda, voor zover de vennootschap nog niet is terechtgekomen in een toestand van staking van betalingen en wankelend krediet. Zodra de faillissementsvoorwaarden zijn vervuld, dient immers het faillissement te worden uitgesproken. De faillissementswet raakt de openbare orde».

De rechtbank sluit zich aan bij het voormelde standpunt. Art. 2 Faill.W. is klaar en duidelijk. Indien een handelaar zijn betalingen heeft gestaakt en indien zijn krediet is geschokt, bevindt hij zich in staat van faillissement. Deze wettekst voorziet niet in uitzonderingen die zouden toestaan een handelaar die zich in de voornoemde toestand bevindt, niet failliet te verklaren, noch na aanvraag van een gerechtelijk akkoord, noch na ontbinding. De rechtbank sluit zich niet aan bij de door de vrijwillig tussenkomende partij andersluidende bijgebrachte rechtsleer.

Of de vordering werd ingesteld door een schuldeiser, door de voorlopige bewindvoerder of door het openbaar ministerie, is niet van belang. De faillissementsvoorwaarden vervuld zijnde, is de rechtbank ertoe gehouden de staat van faillissement vast te stellen. Anders handelen zou de duidelijke inhoud van art. 2 Faill.W. volledig miskennen.

De faillissementswetgeving op dit punt niet gewijzigd zijnde door de nieuwe wet, blijft de rechtspraak van het Hof van Cassatie (17 juni 1994, *R.W.*, 1994-95, 561, met conclusie van advocaat-generaal Bresselleers) van kracht: «De vennootschap in vereffening die haar eisbare schulden niet kan betalen of op korte termijn niet zal kunnen voldoen, aan wie haar schuldeisers weigeren een uitstel van betaling of een vermindering van hun schuldvordering toe te staan en die geen nieuw krediet meer krijgen, is in staat van faillissement».

Vanzelfsprekend is het wel zo dat, op een ogenblik dat het nog niet duidelijk is of een vereffening al dan niet deficitair is, kan worden besloten tot de ontbinding van de vennootschap met vrijwillige vereffening, de faillissementsvoorwaarden op dat ogenblik nog niet met voldoende zekerheid vervuld zijnde.

In casu was het evenwel van meet af aan overduidelijk dat de vereffening het slechts zou mogelijk maken een beperkt gedeelte van de schuldvorderingen van de bijzondere bevoorrechte en hypothecaire schuldeisers te voldoen, met uitsluiting van de omvangrijke algemeen bevoorrechte en gewone schulden. De rechtbank aanvaardt niet dat het de wil van de wetgever zou geweest zijn, en dit blijkt trouwens niet uit de wetteksten, integendeel, dat in een zodanige situatie de schuldenaar de vrije keuze heeft tussen de aangifte van staking van betaling en de ontbinding met vrijwillige vereffening. De diverse argumenten, door de vrijwillig tussenkomende partij ontwikkeld en die slaan op de opportuniteit van een thans uit te spreken faillissementsvonnis (beweerde bijkomende kosten, het in het raam van een faillissement versus de vrijwillige vereffening te verwachten dividend voor de schuldeisers, de al dan niet hogere realisatiewaarde van de goederen, het al dan niet aanwezig zijn

van dezelfde garanties bij vrijwillige vereffening versus bij faillissement, de commerciële belangen van de vrijwillig tussenkomende partij enz.) zijn geenszins terzake, de opportuniteit van een faillissement niet ter beoordeling van de door een faillissementsvordering geadieerde rechter zijnde.

De vordering van aanleggers strekkende tot faillietverklaring van verweerster is dan ook gegrond.

...

FREDEGERECHT TE KORTRIJK

2e KANTON – 30 JUNI 1998

Rechter: de h. Lambrecht

Advocaten: mrs. D'Hulst en De Neve

Lening – Woeker – Misdrif – Gewoonte maken van het misbruiken van de behoeften van de lener – Bewijs – Sanctie – Nietigheid van de overeenkomst

De uitlener die een geldlening toestaat waarbij hij interesten en andere voordelen bedingt die klaarblijkelijk de normale interest en de dekking van het risico van die lening overschrijden, pleegt een misdrijf (art. 494, tweede lid, Sw.) indien hij er een gewoonte van maakt de behoeften of de onwetendheid van de lener te misbruiken. Dat de uitlener er te dezen een gewoonte van maakte de behoeften van de lener te misbruiken, wordt door de rechter afgeleid uit het feit dat de bedongen buitensporige voordelen niet uitzonderlijk werden bedongen, maar het gevolg zijn van een toepassing van de algemene leningsvoorwaarden van de uitlener.

Een leningsovereenkomst die wordt aangegaan in overtreding met de strafwet, is strijdig met de openbare orde en dient te worden nietig verklaard.

N.V. De B. K. t/ D. en V.

Met dagvaarding van 29 augustus 1995 vordert eiseres de veroordeling van verweerders tot betaling van een som van 607.297 fr. Die som wordt gevorderd uit hoofde van een persoonlijke lening op afbetaling, toegestaan op 14 mei 1992 voor een bedrag van 500.000 fr., terugbetaalbaar in zestig mensualiteiten van 12.133 fr. vanaf 25 juni 1992. Die lening werd toegestaan door een zekere K. uit Grimbergen. De eiseres handelt als gesubrogeerde in de rechten van de voornoemde, niet nader geïdentificeerde. De gevorderde som van 607.297 fr. is samengesteld als volgt:

– totaal bedrag van de mensualiteiten:	
12.133 × 60 =	727.980 fr.
– terugbetaald : 12.133 × 4 =	–48.532 fr.
– resterende mensualiteiten:	679.448 fr.
– forfaitaire schadevergoeding:	
679.448 × 15%	101.917 fr.
	781.365 fr.
– interesten	202.253 fr.
	983.618 fr.
– terugbetaald na de vervroegde opeisbaarstelling	–376.321 fr.
	607.297 fr.

...

Verweerders concluderen tot de afwijzing van de vordering. Verweerders laten onder meer gelden dat art. 494, tweede lid, Sw. overtreden werd. Dat wetsartikel bestraft «hij die zich wegens een in enigerlei vorm aangegane geldlening voor zichzelf of voor een ander een interest of andere voordelen doet beloven, die klaarblijkelijk de normale interest en de dekking van het risico van die lening overschrijden, indien hij er een gewoonte van maakt de behoeften of de onwetendheid van de lener te misbruiken».

Uit het dossier van verweerders blijkt dat verweerders met een aangetekende brief van 8 februari 1993 ervan werden verwittigd dat zij toen uit hoofde van de lening een som van 773.501 fr. verschuldigd waren, daarin inbegrepen de interesten berekend tot 19 januari 1993. Uit de dagvaarding blijkt dat verweerders vóór die vervroegde opeisbaarstelling reeds een bedrag hadden betaald van 48.532 fr. Aldus blijkt dat verweerders, vóór het aangaan van een lening van 500.000 fr. op 14 mei 1992, iets méér dan acht maanden later, meer bepaald tegen 19 januari 1993, een bedrag moesten hebben terugbetaald van $773.501 + 48.532 = 822.033$ fr. Dat is 822.033 fr. $- 500.000$ fr. $= 322.033$ fr. méér dan het ongeleende bedrag. Dat komt neer op een «interest» en «andere voordelen» gelijk aan $322.033/500.000 \times 100 = 64,40\%$ na iets méér dan acht maanden. Op jaarbasis betekent dat: $64/8 \times 12 = 96\%$. In die periode bedroeg de wettelijke rente 8% per jaar.

Het staat dus vast dat de «interest en andere voordelen», die eiseres heeft doen beloven, de wettelijke interest ruimschoots overschrijden en dat die «voordelen» neerkomen op het twaalfvoudige van de wettelijke interest, althans gedurende de eerste periode van acht maanden. Dat zijn voordelen die klaarblijkelijk de normale interest en de dekking van het risico van de lening overschrijden. Door verweerders wordt aangevoerd dat zij leefden met tekorten die werden opgevangen door krediet, zulks bij gebrek aan verdienvermogen. Er moet dus worden aangenomen dat er bij het toestaan van de lening inderdaad misbruik werd gemaakt van de behoeften van verweerders, zulks door het bedingen van buitensporige voordelen.

Een overeenkomst die strijdig is met de openbare orde kan nietig worden verklaard (art. 6 en art. 1131 B.W.). Dit geldt eveneens voor een overeenkomst aangegaan in strijd met hetgeen is bepaald in art. 494, tweede lid, Sw. (Charley del Marmol, *La répression de l'usure*, 1943, randnr. 387 *in fine*). Door het toestaan van de lening onder de voormelde voorwaarden werd een strafbaar feit gepleegd. Dat de uitlener er een gewoonte van maakte de behoeften van de lener te misbruiken, leiden wij af uit het feit dat de bedongen buitensporige voordelen niet uitzonderlijk werden bedongen, maar het gevolg zijn van een toepassing van «algemene voorwaarden». Een leningsovereenkomst die wordt aangegaan in overtreding met de strafwet, is strijdig met de openbare orde. De overeenkomst wordt door ons nietig verklaard.

De nietigheid van de overeenkomst brengt mee dat de partijen moeten worden hersteld in de toestand als ware er geen overeenkomst geweest, zodat in beginsel teruggave verschuldigd is van hetgeen ter uitvoering van de nietige overeenkomst werd ontvangen (C. Renard, E. Vieujean en Y. Hannequart, *Théorie générale des obligations*, in *Les Nouvelles, Droit Civil*, IV, Vol. I, nr. 1989), onverminderd de toepassing van het beginsel «nemo auditur propriam turpi-

tudinem allegans» (*o.c.*, nr. 1915 en nr. 1998). Die vordering tot teruggave is evenwel niet hangende, zodat wij daarover geen uitspraak moeten doen.

De nietigverklaring van de overeenkomst brengt mee dat wij de vordering die ertoe strekt die overeenkomst te doen uitvoeren, als ongegrond moeten afwijzen.

WETGEVING IN KORT BESTEK

Onder de zorg van de Faculteit van de Rechtsgeleerdheid van de V.U.B. (coördinatie: Prof. Dr. M. van Damme)

Dit overzicht betreft de wetgeving bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad van de maand maart 2000 en kwam tot stand met medewerking van K. Bodard, J. Debièvre en M. Maus.

Lijkbezorging – Laatste wilsbeschikking

Om een einde te maken aan de discussie omtrent de rechtsgeldigheid van bepaalde wilsbeschikkingen inzake de wijze van teraardebestelling bij overlijden van de declarant, werd, bij de wet van 20 september 1998, een wijziging aangebracht in art. 15bis van de wet van 20 juli 1971 op de begraafplaatsen en de lijkbezorging.

Het voornoemde art. 15bis voorziet in twee vormen van lijkbezorging: begraven en verstrooien of bewaren van de as na crematie. Elkeen kan, luidens dezelfde wetsbepaling, tijdens zijn leven vrijwillig een schriftelijke kennisgeving van een laatste wilsbeschikking inzake de wijze van lijkbezorging – hetzij begraven, hetzij verstrooien of bewaren van de as na crematie –, richten tot de ambtenaar van de burgerlijke stand van zijn gemeente. Deze kennisgeving wordt in het gemeentelijk register van de bevolking ingeschreven op de door de Koning bepaalde wijze.

Het K.B. van 28 januari 2000 (B.S., 1 maart 2000; geen specifieke datum van inwerkingtreding vermeld) regelt de wijze van inschrijving in het bevolkingsregister van de vermelde kennisgeving en wijzigt daartoe het K.B. van 2 augustus 1990 tot regeling van de inschrijving door de gemeenten van de laatste wilsbeschikking inzake de wijze van teraardebestelling.

M.v.D.

Procedure lokale belastingen – Overgangsrecht

Met de wet van 17 februari 2000 tot wijziging van de wet van 15 maart 1999 betreffende de beslechting van fiscale geschillen (B.S., 22 maart 2000) heeft de wetgever een eerste maal ingegrepen in het procedureel overgangsrecht van de nieuwe fiscale procedure.

Uit de memorie van toelichting bij de wet van 17 februari 2000 blijkt dat de wetgever de mening was toegedaan dat er inzake lokale belastingen een juridische leemte was ontstaan wegens het feit dat de bestendige deputatie vanaf 6 april 1999 niet meer gemachtigd was om uitspraak te doen over de beroepen die vóór die datum aanhangig waren gemaakt.

Volgens de wetgever kon het aldus gebeuren dat een belastingplichtige die vóór 6 april 1999 een bezwaarschrift had ingediend bij de bestendige deputatie, ingevolge het verstrijken van zijn bezwaartermijn, niet meer in staat was om later het bezwaarschrift bij de nieuwe bevoegde overheden aanhangig te maken. In een dergelijke hypothese zou de belastingplichtige, volgens de wetgever, een juridische behandeling krijgen die als discriminerend bestempeld kan worden ten opzichte van andere belastingplichtigen die wel nog de mogelijkheid hadden om binnen de vereiste termijnen een bezwaarschrift in te dienen bij de provinciegouverneur of het college van burgemeester en schepenen.

Om de rechtszekerheid te waarborgen wordt derhalve art. 97 van de wet van 15 maart 1999 aangevuld met een bepaling die de bestendige deputatie toestaat om de bezwaarschriften, die op geldige wijze aanhangig werden gemaakt vóór 6 april 1999, verder te onderzoeken en er uitspraak over te doen, overeenkomstig de procedure van het K.B. van 17 september 1987 (zie *Parl. St.*, Kamer, 1998-99, nr. 2124/1).

M.M.

Jaarrekening ondernemingen

Het K.B. van 17 februari 2000 (*B.S.*, 23 maart 2000) wijzigt sommige bepalingen van de wet van 17 juli 1975 op de boekhouding en de jaarrekening van de ondernemingen, het K.B. van 6 maart 1990 op de geconsolideerde jaarrekening van de ondernemingen, en het Wetboek van vennootschappen, als vastgesteld bij de wet van 7 mei 1999.

Met die wijzigingen wordt de omzetting in het interne recht beoogd van de Europese richtlijn 1999/60/EG van de Raad van 17 juni 1999 tot wijziging van de richtlijn 78/660/EEG met betrekking tot in ecu uitgedrukte bedragen. Deze richtlijn heeft de criteria van balanstotaal en omzet gewijzigd aan de hand waarvan, enerzijds, de kleine en middelgrote ondernemingen worden onderscheiden van de grote ondernemingen en, anderzijds, voor de toepassing van de regels inzake geconsolideerde jaarrekeningen, de kleine groepen worden gedefinieerd. Op die wijze kunnen daarvoor, krachtens de zogeheten «vierde» en «zevende» richtlijn, soepeler regelen en vrijstellingen gelden overeenkomstig de bepalingen van de nationale wetten.

Daarnaast strekt het K.B. van 17 februari 2000 ertoe de in euro uitgedrukte drempels, zoals die in de voormelde richtlijn van 17 juni 1999 zijn opgenomen, in het Belgisch recht in te voeren, en de inwerkingtreding van deze verhoging en van de organieke regeling van de geconsolideerde jaarrekeningen, op elkaar af te stemmen.

Art. 6 tot 8 van dit K.B. voorzien in een gedifferentieerde inwerkingtreding van de bepalingen ervan, afhankelijk van de verhoging waarover het gaat.

M.v.D.

Magistratuur – Vrijstelling van standplaatsverplichting

In het *Belgisch Staatsblad* van 25 maart 2000 werd de wet van 1 maart 2000 bekendgemaakt tot vervanging van art. 306 Ger.W. (geen specifieke datum van inwerkingtreding vermeld).

De vervanging van art. 306 Ger.W., houdt allereerst in dat een einde wordt gemaakt aan de uitsluiting van bepaalde categorieën van magistraten van de mogelijkheid tot het krijgen van een vrijstelling van het verplichte verblijf ter standplaats. De veralgemening van de mogelijkheid tot vrijstelling van de standplaatsverplichting wordt doorgevoerd in het besef dat die verplichting niet meer van deze tijd wordt geacht en dat ze trouwens in de praktijk geen strikte toepassing meer vond (*Parl. St.*, Kamer, *B.Z.* 1995, nr. 85/1, p. 2-3).

Voorts wordt voor een aantal ambten in de mogelijkheid van vrijstelling van de standplaatsverplichting voorzien, op advies van de korpschef. Dit heeft tot gevolg dat voortaan, wat de vrijstellingen betreft, twee categorieën van ambten worden onderscheiden, namelijk, eensdeels, die waarvoor de vrijstelling door de Koning wordt verleend op gemotiveerd verzoek (dat is het geval voor de eerste voorzitter van het Hof van Cassatie, de procureur-generaal bij dat Hof, de korpschefs van de hoven en de rechtbanken, de vrederechters en de rechters in de politierechtbank) en, andersdeels, die waarvoor de Koning enkel na voorafgaand advies van de korpschef en op gemotiveerd verzoek vrijstelling kan verlenen (dat is het geval voor de overige ambten, opgesomd in het nieuwe art. 306, § 2, Ger.W.).

Er wordt bepaald dat het aan de Koning te richten verzoek tot vrijstelling van de standplaatsverplichting steeds gemotiveerd dient te zijn, om te vermijden dat de mogelijkheid van vrijstelling een automatisme zou worden (*Parl. St.*, Kamer, 1997-98, nr. 85/2, p. 3).

M.v.D.

Wijzigingen Nieuwe Gemeentewet

1. In het *Belgisch Staatsblad* van 29 maart 2000 werden twee wetten van 10 februari 2000 bekendgemaakt tot wijziging van sommige bepalingen van de N.Gem.W.

Een eerste wet van 10 februari 2000 wijzigt art. 59 N.Gem.W., teneinde het de gemeenterechter mogelijk te maken de tot waarborg van zijn beheer strekkende zekerheidstelling, voorgeschreven door art. 55 N.Gem.W., te vervangen door een bankwaarborg of verzekering, die beantwoordt aan de door de Koning bepaalde voorwaarden. De wetgever wil op die wijze een parallellisme totstandbrengen met wat geldt voor de bijzondere rekenplichtigen in de meergemeente- en meerpolitiezones, en voor de provincieontvanger en de ontvanger van het O.C.M.W., die reeds over een dergelijke mogelijkheid tot vervanging van hun zekerheidstelling beschikken (*Parl. St.*, Kamer, 1998-99, nr. 1940/1, p. 1).

Een tweede wet van 10 februari 2000 wijzigt art. 120bis N.Gem.W. Als gevolg van die wijziging wordt in het voornoemde artikel een nieuw lid ingevoegd, dat het eerste lid wordt en waarin de bevoegdheid van de gemeenteraad wordt geëxpliciteerd om adviesraden in te stellen. De nieuwe bepaling omschrijft het begrip «adviesraden» als zijnde elke vergadering van personen, ongeacht hun leeftijd, die er door de gemeenteraad mee wordt belast een advies te formuleren over een of meer vraagstukken. De zinsnede «ongeacht hun leeftijd» verwijst naar de mogelijkheid voor de gemeenten om zogenaamde kindergemeenteraden op te richten. De wetgever hoopt op die manier de tekst van art. 120bis

N.Gem.W. tevens bevattelijker en beter leesbaar te maken (zie in dat verband *Parl.St.*, Kamer, 1996-97, nrs. 1081/1 en 2).

De twee voornoemde wetten van 10 februari 2000 bevatten geen specifieke bepaling van inwerkingtreding.

2. Volledigheidshalve kan worden vermeld dat in het *Belgisch Staatsblad* van 29 maart 2000 nog twee andere wetten van 10 februari 2000 werden bekendgemaakt, die wijzigingen beogen aan te brengen in de wet van 10 maart 1980 betreffende het verlenen van de eretitel van hun ambt aan de burgemeesters, aan de schepenen en aan de voorzitters van de raden van de openbare centra voor maatschappelijk welzijn of van de gewezen commissies van openbare onderstand.

J.D.

Uitzenden van televisiesignalen – Normen

In het decreet van 3 maart 2000 (*B.S.*, 29 maart 2000) wordt het gebruik van normen voor het uitzenden van televisiesignalen geregeld.

Art. 2 van het decreet bepaalt dat elk televisietoestel met een integraal beeldscherm met een zichtbare diagonaal groter dan 42 cm, dat te koop of te huur wordt aangeboden, voorzien moet zijn van minstens één genormaliseerde aansluitbus met open interface die het aansluiten van randapparaten zoals decoders en digitale ontvangers, mogelijk maakt. Art. 3 stelt de voorwaarden vast voor hen die decoders of andere systemen voor voorwaardelijke toegang produceren en aanbieden. Art. 4 schrijft voor dat de omroepen een tarieflijst publiceren. Art. 5 vermeldt dat, wanneer de houders van industriële eigendomsrechten inzake voorwaardelijke toegangssystemen en producten licenties verlenen aan fabrikanten, zij dat op een eerlijke, redelijke en niet-discriminerende wijze moeten doen en met naleving van decretaal bepaalde voorwaarden.

Met het decreet wordt de verdere omzetting van de richtlijn 95/4/EG van het Europese Parlement en de Raad van 24 oktober 1995 inzake het gebruik van normen voor het uitzenden van digitale televisiesignalen geregeld. Doelstelling van deze richtlijn is, enerzijds, de versnelde ontwikkeling van geavanceerde televisiediensten in breedbeeld (16/9) door de vaststelling van een gemeenschappelijk formaat van de uitzendingen en, anderzijds, het opstellen van gemeenschappelijke normen voor de uitzending van digitale televisiesignalen (digitale betaaltelevisiediensten), waarbij gebruik wordt gemaakt van voorwaardelijke toegangssystemen. Een gedeelte van deze richtlijn was reeds omgezet bij het besluit van de Vlaamse regering van 13 oktober 1998 inzake het gebruik van normen voor het uitzenden van televisiesignalen. Voor de implementatie van het overige gedeelte van de richtlijn wordt thans een beroep gedaan op de decreetgever. Dit was nodig omdat voor de nog om te zetten deelmaterie, hetzij geen steun kon worden gevonden in de gecoördineerde decreten betreffende de radio-omroep en de televisie van 25 januari 1995, hetzij het impliciete bevoegdheden van de Vlaamse Gemeenschap betrof.

K.B.

Magistratuur – Standaardprofielen voor korpschefs

Luidens art. 259bis-13 Ger.W. bereidt de verenigde advies- en onderzoekscommissie van de Hoge Raad voor de Justitie de standaardprofielen voor de functie van korpschef voor op basis van de criteria bepaald door de Hoge Raad. Luidens dezelfde bepaling kan de Koning de verschillende categorieën van profielen vastleggen. In het K.B. van 15 maart 2000 (*B.S.*, 30 maart 2000, inwerkingtreding op dezelfde datum) worden die categorieën vastgelegd.

M.v.D.

Wijziging meststoffendecreet

Het decreet van 3 maart 2000 (*B.S.*, 30 maart 2000) wijzigd het decreet van 23 januari 1991 inzake de bescherming van het leefmilieu tegen de verontreiniging door meststoffen.

Er werd in het verleden vooral een spreidingsbeleid gevoerd om de dierlijke mest van overschotgebieden te transporteren naar tekortgebieden en om de dierlijke mest daar een nuttige toepassing te geven. Met de wijzigingen die in het decreet van 23 januari 1991 worden aangebracht, wordt naar een meer resultaatgericht beleid gestreefd waarbij men, op basis van allerhande metingen, wil komen tot een daadwerkelijke aanpak van het mestoverschot en een verbetering van de kwaliteit van het water (tijdens de parlementaire voorbereiding werd in dat verband uitgeweid omtrent het te volgen «driesporenbeleid», *Parl.St.*, VI.P., 1999-2000, nr. 130/1, p. 3).

De wijzigingen die in het decreet van 23 januari 1991 worden aangebracht dienen tevens te worden begrepen tegen de achtergrond van de omzetting van de zogeheten «Nitratenrichtlijn» 91/676. Die richtlijn heeft als doel de waterverontreiniging, die wordt veroorzaakt door nitraten uit agrarische bronnen, te verminderen en verdere verontreiniging van die aard te voorkomen.

Het decreet stelt, tot slot, het tweede mestactieplan («MAP 2»), zoals het voortvloeit uit het wijzigende decreet van 11 mei 1999, met ingang van 1 januari 2000, in werking en brengt er een aantal wijzigingen in aan. Voor een goed overzicht van die wijzigingen, zie *Parl.St.*, VI.P., 1999-2000, nr. 130/5, p. 45.

In het *Belgisch Staatsblad* van 30 maart 2000 zijn tevens twee uitvoeringsbesluiten van het voornoemde decreet van 3 maart 2000 bekendgemaakt. De twee betrokken besluiten hebben dezelfde datum als het decreet, namelijk 3 maart 2000.

M.v.D.

Startbaanovereenkomsten – Uitvoeringsbesluiten

In het *Belgisch Staatsblad* van 31 maart 2000 werden twee koninklijke besluiten van 30 maart 2000 bekendgemaakt, die – voor de private, respectievelijk openbare sector – een nadere regeling inhouden van het systeem van startbaanovereenkomsten, dat door de bepalingen van hoofdstuk VIII van de wet van 24 december 1999 ter bevordering van de werkgelegenheid, is ingevoerd.

Startbanen beogen sommige categorieën van laaggeschoolde jongeren aan werk te helpen, wat voor de werk-

gever kan aanleiding zijn tot een vermindering van de werkgeversbijdragen voor de sociale zekerheid. De startbaan kan worden ingepast in de onderscheiden vormen van alternerend werken-leren of kan worden uitgeoefend op basis van een arbeidsovereenkomst die minstens halftijds is.

De startbaan heeft een in de tijd beperkt karakter. Zij biedt de jongere alle voordelen van de sociale zekerheid, een normaal loon – bij een arbeidsovereenkomst – en de vergoedingen en uitkeringen die van toepassing zijn bij opleiding en scholing. Om de inschakeling van de jongere in het arbeidsproces te bevorderen, wordt, bij het einde van de startbaanovereenkomst, de periode van tewerkstelling onder het regime van de startbaanovereenkomst beschouwd als een werkloosheidsperiode of als een periode van inschrijving als werkzoekende voor de toepassing van de reglementering die het bestaan van een dergelijke periode voorschrijft.

Hoofdstuk VIII van de wet van 24 december 1999 is op 1 april 2000 in werking getreden. In aansluiting hierop zijn de koninklijke besluiten van 30 maart 2000, die de nadere regelen bevatten voor het opstarten en de praktische werking van het systeem van de startbaanovereenkomsten, op dezelfde datum in werking getreden.

M.v.D.

KANTTEKENING

INSPECTIE EN DE WET FRANCHIMONT: ENKELE RICHTINGAANWIJZERS

I. Inleiding

Het nieuwe art. 47bis Sv. (opsporingsonderzoek) en het nieuwe art. 70bis Sv. (gerechtelijk onderzoek) – ingevoerd door de wet van 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, B.S. 2 april 1998, hierna verkort te citeren als de «Wet Franchimont» – bepalen de regelen die «ten minste» moeten worden in acht genomen bij het verhoren van personen. De regeling geldt bij alle verhoren, ongeacht in welke hoedanigheid de betrokkene wordt verhoord (C. Van Den Wyngaert, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 1998, 738).

In het raam van een opsporingsonderzoek en van een gerechtelijk onderzoek zijn de ondervragers sinds de Wet Franchimont verplicht kosteloos aan de verhoorde persoon die daarom uitdrukkelijk vraagt, een kopie te bezorgen van het proces-verbaal van verhoor. De afgifte of versturing van de kopie gebeurt onmiddellijk of binnen één maand, tenzij de ondervraging gebeurt door de onderzoeksrechter. In dat geval bedraagt de termijn 48 uren. De procureur des Konings en de onderzoeksrechter kunnen de afgifte bij ernstige en uitzonderlijke omstandigheden uitstellen met een éénmaal hernieuwbare termijn van ten hoogste drie maanden. De ondervrager beschikt over een zekere autonomie inzake de beoordeling of de kopie al dan niet onmiddellijk dan wel later binnen een maand wordt overhandigd. Alleen een kopie van de tekst van het eigenlijke verhoor, eventueel die

van de confrontatie waaraan de ondervraagde persoon heeft deelgenomen, moet worden gegeven. De eventuele andere gegevens van het proces-verbaal, zoals inlichtingen, commentaren of verhoren van derden, mogen niet worden meegedeeld.

Het nieuwe art. 47bis, 3. Sv. bepaalt de vormvereisten waaraan het proces-verbaal van verhoor dient te voldoen. Het proces-verbaal van ondervraging moet het begin- en einduur van de ondervraging, alsook van de eventuele onderbrekingen vermelden. Het moet nauwkeurig melding maken van de identiteit van de personen die in het verhoor, of in een gedeelte ervan, tussenkomen en het tijdstip van hun aankomst en vertrek. Ook de bijzondere omstandigheden moeten worden vermeld en alles wat op de verklaring of op de omstandigheden waarin zij werd afgelegd, enig licht kan werpen.

II. Probleemstelling

Dat strafrechtelijke opsporingsinstanties verplicht zijn de Franchimont-principes na te leven, behoeft geen nadere verduidelijking. In deze bijdrage onderzoeken wij echter de vraag of ook administratieve handhavingsinstanties (de inspectiediensten van de verschillende ministeries) de nieuwe Franchimont-principes moeten naleven (bv. bij het opstellen van een proces-verbaal van verhoor).

Bij de beantwoording van de vraag naar de toepasselijkheid van de Wet Franchimont op inspectiediensten betreedt men vooralsnog onontgonnen juridische terreinen. Veel richtingaanwijzers zijn dan ook niet voorhanden. Niettemin is de vraag voor de praktijk van bijzonder belang. De ambtenaren van de verschillende inspectiediensten hebben er alle belang bij te weten of zij bij het ondervragen van personen of bij het opstellen van een proces-verbaal van verhoor al dan niet de nieuwe minimumwaarborgen (inzake verhoor) en de nieuwe vormvereisten (inzake de processen-verbaal van verhoor) dienen na te leven.

III. De vraag naar de toepasselijkheid van de Wet Franchimont

In zijn bijdrage acht W. Van Eeckhoutte het vanzelfsprekend dat sociale inspecteurs de Franchimont-principes moeten naleven wanneer «zij optreden in het raam van een gerechtelijk onderzoek» (W. Van Eeckhoutte «Opsporing van sociaalrechtelijke misdrijven», in G. Van Limberghen (red.) *Sociaal Strafrecht*, Antwerpen, Maklu, 1998, (138) 184). Het begrip «sociale inspecteur» verwijst naar «de ambtenaren die onder het gezag staan van de ministers tot wier bevoegdheid de tewerkstelling en arbeid, de sociale voorzorg, de volksgezondheid en de economische zaken behoren, en die belast zijn met het toezicht op de naleving van de wetgeving betreffende de arbeidshygiëne en -geneeskunde, de arbeidsbescherming, de arbeidsbetrekkingen en -reglementeringen, de arbeidsveiligheid, de sociale zekerheid en de sociale bijstand» (zie art. 1 Arbeidsinspectiewet).

Deze auteur slaat evenwel een stap over in de redenering. Het komt erop aan eerst na te gaan of de Wet Franchimont wel van toepassing is op inspectiediensten. Zijn inspectiediensten «politiediensten» in de zin van de Wet Franchimont?

We beantwoorden de vraag naar de toepasselijkheid van de Wet Franchimont aan de hand van de ontstaansgeschiedenis van deze wet.

A. Het eerste voorontwerp

Het eerste voorontwerp van de Commissie Strafprocesrecht, voorgezeten door Professor Franchimont, hanteerde een bijzonder ruime interpretatie van het begrip «politiedienst». Volgens het voorontwerp verwijst «politiedienst» niet alleen naar de drie algemene en de drie bijzondere politiediensten in art. 2 van de wet van 2 augustus 1992 op het politieambt (B.S. 22 december 1992), maar tevens naar *alle administratieve diensten die bevoegd zijn handelingen van gerechtelijke politie te stellen* (Commissie Strafprocesrecht, *Verslag van de Commissie*, Antwerpen, Maklu, 1994, 39).

Inspectiediensten vallen ongetwijfeld onder de gecursiveerde omschrijving. Zij beschikken over bijzonder verregaande opsporingsbevoegdheden (de opsporingsbevoegdheden van sociale inspecteurs zijn omschreven in de Arbeidsinspectiewet van 1972).

B. Het tweede voorontwerp

Het tweede voorontwerp van de Commissie Strafprocesrecht hanteerde een meer beperkte interpretatie van het begrip «politiedienst». Dit begrip wordt gekoppeld aan de uitdrukking «officiëren en agenten van gerechtelijke politie» in art. 2 van de wet op het politieambt (Commissie Strafprocesrecht, *Hervorming van het strafprocesrecht. Voorontwerp van wet tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, bijgewerkt na raadplegingen*, Antwerpen, Maklu, 1995, 57). Van een uitdrukkelijke verwijzing naar inspectiediensten is geen sprake meer.

C. De uiteindelijke wet

De Wet Franchimont bevat geen enkele verwijzing naar «inspectiediensten». Nergens worden inspectiediensten met een politiedienst gelijkgesteld, noch in de wet zelf, noch in de parlementaire stukken.

Uit geen enkel element blijkt de bedoeling van de wetgever om de Franchimontprincipes ook toe te passen op handelingen van «inspectiediensten»: er is hooguit sprake van elke «politiedienst», d.w.z. van de drie algemene en de drie bijzondere politiediensten. Aan het begrip «politiedienst» mag dan ook geen ruimere betekenis worden toegekend dan de wetgever zelf heeft bedoeld.

Uit dit alles mogen we concluderen dat de nieuwe Wet Franchimont niet van toepassing is op administratieve inspectiediensten. De door de inspecteurs opgestelde processen-verbaal hoeven de nieuwe vormvereisten niet na te leven.

IV. Besluit: een proeve tot persoonlijk standpunt

Het is vreemd dat de nieuwe minimumwaarborgen van verhoor alleen van toepassing zijn wanneer een officier van gerechtelijke politie in het raam van een opsporingsonderzoek of van een gerechtelijk onderzoek een persoon ondervraagt. Wanneer een inspecteur in het raam van het-

zelfde opsporingsonderzoek of van hetzelfde gerechtelijk onderzoek dezelfde persoon ondervraagt, is de Wet Franchimont niet van toepassing. Voor dit onderscheid is geen objectieve rechtvaardiging voorhanden.

Bovendien is het onderscheid in strijd met de *ratio legis* die aan het nieuwe art. 47bis Sv. ten grondslag ligt. De minimumwaarborgen inzake verhoor zijn uiteindelijk bedoeld voor de ondervraagde persoon, ongeacht de hoedanigheid van de ondervrager (althans in zoverre deze ondervrager optreedt in het raam van een opsporingsonderzoek of van een gerechtelijk onderzoek). De minimumwaarborgen van verhoor behoren van toepassing te zijn zodra men zich bevindt in het raam van een gerechtelijk onderzoek of van een opsporingsonderzoek. De hoedanigheid van de ondervrager speelt daarbij geen rol.

Naar de toekomst toe verdient het aanbeveling dat de wetgever de Franchimontprincipes ook van toepassing verklaart op inspectiediensten, althans in zoverre deze inspectiediensten handelen in het raam van een opsporingsonderzoek of in het raam van een gerechtelijk onderzoek.

Wanneer inspectiediensten handelen in het raam van een opsporingsonderzoek treden zij op in opdracht van het openbaar ministerie.

In het sociaal strafrecht neemt de arbeidsauditeur het ambt van openbaar ministerie waar. De bevoegdheid van de arbeidsauditeur blijft evenwel beperkt tot de sociaalrechtelijke misdrijven. Inzake gemeenrechtelijke misdrijven (zoals het «onopzettelijk toebrengen van slagen en verwondingen») vervult de procureur des Konings het ambt van openbaar ministerie. Ingeval van samenloop of samenhang van een sociaalrechtelijk misdrijf met een gemeenrechtelijk strafbaar feit bepaalt het nieuwe art. 155, tweede lid, Ger. W., dat de procureur-generaal het parket van de procureur des konings of het arbeidsauditoraat aanwijst en, in voorkomend geval, het parket-generaal of het arbeidsauditoraat-generaal die bevoegd zijn om de strafvordering uit te oefenen. Er is samenhang wanneer de band tussen verscheidene misdrijven van zodanige aard is dat hij, met het oog op een goede rechtsbedeling, vereist dat ze samen door dezelfde rechter worden beslecht. Bij meerdaadse samenloop, namelijk indien verschillende materiële handelingen of nalatigheden, die elk op zich een schending van het sociaal recht of het gemene recht uitmaken, samensmelten tot een geheel van misdrijven, zal de arbeidsauditeur bevoegd zijn wanneer het misdrijf in zijn geheel erop wijst dat het de bedoeling is om de sociale wetgeving te omzeilen en de gemeenrechtelijke misdrijven slechts een middel blijken te zijn om dat doel te bereiken of er onvermijdelijk uit voortvloeien. Of, nog anders geformuleerd: indien in een dossier de sociaalrechtelijke misdrijven predominant blijken te zijn, is de arbeidsauditeur bevoegd en in het omgekeerde geval de procureur des Konings (zie A. Kindermans, «Rol van het arbeidsauditoraat» in G. Van Limberghen (red.) *Sociaal procesrecht*, Antwerpen, Maklu, 1995, 177-198; zie voorts Arbeidsauditoraat Leuven, *Organisatie en rol van het openbaar ministerie bij de arbeidsgerechten*, Leuven, Arbeidsauditoraat Leuven, 1998, 9). De *lege ferenda* voorziet het Octopus-akkoord in een integratie van de arbeidsauditoraten en van de parketten van eerste aanleg. Bedoeling is, binnen de arrondissementsparketten, sociaal-economisch-financiële afdelingen te creëren. Enkel de leden van deze afdelingen zullen, onder het toezicht en de leiding van de procureurs des Konings, de

opdrachten van het openbaar ministerie uitoefenen bij de arbeidsrechtbanken, de rechtbanken van koophandel, en – behoudens de uitzonderingen bepaald door de wet – bij de arbeidshoven. Deze hervorming van het openbaar ministerie in het raam van het Octopus-overleg kreeg inmiddels reeds formeel gestalte in de wet van 22 december 1998 betreffende de verticale integratie van het openbaar ministerie, het federaal parket en de raad van de Procureurs des konings, B.S. 10 februari 1999. Deze wet is echter nog niet in werking getreden (zie hierover D. Van Daele, «De hervorming van het openbaar ministerie: de doos van pandora», *Vigiles* 1999, 3-17).

Wanneer de inspecteurs handelen in het raam van een gerechtelijk onderzoek treden zij op in opdracht van de onderzoeksrechter.

In zoverre inspecteurs handelen in het raam van een opsporingsonderzoek of van een gerechtelijk onderzoek treden zij eigenlijk niet op als sociale inspecteurs in de zin van de Arbeidsinspectiewet, maar als verlengstuk van een strafrechtelijke opsporingsinstantie (openbaar ministerie of onderzoeksrechter), als agent van gerechtelijke politie. De inspecteur maakt dan als het ware deel uit van de *strafrechtelijke* handhaving. Het lijkt logisch te zijn dat de inspecteur in die rechterlijke hoedanigheid de nieuwe Wet Franchimont naleeft.

In zoverre inspecteurs handelen buiten het raam van een opsporingsonderzoek of van een gerechtelijk onderzoek gelden uiteraard uitsluitend de bepalingen van de Arbeidsinspectiewet die een eigen regeling bevat inzake het onderwerpen van personen (zie art. 4, § 1, 2°, Arbeidsinspectiewet). De Wet Franchimont is dan niet van toepassing. De inspecteur bevindt zich dan immers volledig binnen de sfeer van de *administratieve* handhaving.

Johan Verbruggen

Wetenschappelijk medewerker Centrum voor Intellectuele Rechten, K.U. Leuven

BOEKEN

R. DECLERCQ, **Beginselen van Strafrechtspleging**, tweede editie, Antwerpen, Kluwer, 1999, 1160 p.

In haast en overhaast gemaakte wetten die de strafrechtspleging betreffen, volgen elkaar in een hels tempo op. In het woord vooraf bij de tweede editie van zijn «Beginselen van Strafrechtspleging» haalt Raoul Declercq scherp uit naar de wet van 12 maart 1998 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek en het Wetboek van Strafvordering inzake de procedure tot onttrekking van de zaak aan de rechter, de wet van 11 december 1998 tot wijziging, wat de verjaring betreft, van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering, de nietigheidsregeling van de wet van 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek en de wet van 22 december 1998 betreffende de verticale integratie van het openbaar ministerie, het federaal parket en de raad van de procureur des Konings. Hij vindt het zeer de vraag of deze nieuwigheden het belang van de rechtzoekende bevorderen.

Maar het boek zelf nu! De opzet ervan is als volgt. Na het woord vooraf bij de tweede en bij de eerste editie volgt een uitgebreide inhoudstafel. Een algemene bibliografie vermeldt een twintigtal werken over strafprocesrecht. Dan komt de eigenlijke tekst. Achteraan bevindt zich een zaakregister. Het boek heeft een gebonden

band en is bibliografisch puik verzorgd. De tekst vangt aan – vanzelfsprekend – met een inleiding en omvat vervolgens titels, onderverdeeld in vier niveaus, namelijk hoofdstukken, paragraafnummers, hoofdletters en cursieve nummers. De eigenlijke paragrafen zijn doorlopend vet genummerd.

De acht titels zijn genoemd: het uitoefenen van de strafvordering, de voorbereidende fase van de rechtspleging, het regelen van de rechtspleging, de voorlopige hechtenis, de vonnisgerechten, de civielrechtelijke vordering, de rechtsmiddelen en bijzondere rechtsplegingen. In de titel betreffende de voorbereidende fase van de rechtspleging wordt omstandig ingegaan op de nieuwigheden van het onderzoek ingevolge de wet van 12 maart 1998. Ook de andere verschillende nieuwe wetten worden perfect geïntegreerd.

Ieder auteur heeft zijn invalshoek. Voor wie het niet zou weten: R. Declercq is emeritus buitengewoon hoogleraar aan de K.U.L., emeritus advocaat-generaal in het Hof van Cassatie en auteur van verscheidene standaardwerken over strafvordering. Hij verwijst vaak naar de praktijk op de rechtbank en benadert de verschillende materies vanuit de vragen die rijzen voor een magistraat die moet vervolgen of vonnissen. De aandacht gaat vooral naar de rechtspraak van het Hof van Cassatie. Ook de meest recente, nog niet gepubliceerde jurisprudentie wordt vermeld. De nummers van de nog te verschijnen «Arresten van het Hof van Cassatie» en «Bulletin des arrêts de la Cour de Cassation» worden opengelaten; de gebruiker van het boek kan deze zelf invullen.

Voetnoten verwijzen naar de werkelijk relevante rechtsleer, zonder de lezer te bedelven. Elke auteur heeft zijn stijl. R. Declercq is systematisch en volledig, maar toch zakelijk en kritisch. Hij legt op klare wijze begrippen en regelen uit. Zijn uiteenzettingen zijn steeds zeer logisch opgebouwd; dit maakt het mogelijk gaandeweg inzicht te verwerven in de verschillende instituten en even zovele problemen van het strafprocesrecht. Geen enkel aspect of facet blijft onaangeroerd. Wanneer het nodig is, worden alle mogelijke casussen overlopen. Dat R. Declercq behoort tot het serail van het Hof van Cassatie belet hem niet, integendeel spoort hem blijkbaar aan, om geregeld in bedekte termen te wijzen op sommige gebrekkige formuleringen, incongruenties en incoherenties in de rechtspraak van dat hoogste hof.

Vele magistraten beschouwen «Beginselen van Strafrechtspleging» van R. Declercq als hun bijbel. Er staat werkelijk alles in. Ik heb alleen enige schroomvallige kritiek op het zaakregister. Bepaalde aangelegenheden vindt men er niet in terug. Ik geef als voorbeeld: onttrekking van de zaak aan de rechter of omvang van cassatie. Wie echter de inhoudstafel weet te hanteren, geraakt snel waar hij zijn moet.

Luc Huybrechts

F.C.M.A. MICHIELS, **Hoofdzaken van het Bestuursrecht**, Deventer, Kluwer, 1999, 202 p.

Het boek is bedoeld als een inleiding in het bestuursrecht voor studenten in de rechten. Zoals in de titel ervan wordt aangegeven, beperkt het boek zich dan ook tot de hoofdzaken en wordt niet uitgeweid over details.

Wellicht om pedagogische redenen vangen de meeste hoofdstukken in het boek aan met de beschrijving van een casus die is ontleend aan het leven van alledag. In de verdere uiteenzetting wordt dan geregeld naar de geschetste casus verwezen om er de behandelde materie aan te toetsen. Het pedagogisch oogmerk van de auteur vindt bevestiging in de vele schema's en praktische voorbeelden die in het boek voorkomen. Voorts is er een uitgewerkt jurisprudentie- en zakenregister, die het opzoeken vergemakkelijken.

Na te hebben gewezen op de toenemende invloed van het bestuursrecht op het maatschappelijk leven, beschrijft de auteur de kenmerken van het bestuursrecht, daarbij uitgaande van het wettigheids- en het specialiteitsbeginsel. Vervolgens komen de bestuursrechtelijke normstelling, de hiërarchie der normen en de openbaarheid van bestuur aan bod. Logischerwijze wordt ook aan de Algemene wet bestuursrecht (A.w.b.) aandacht besteed.

In een afzonderlijk hoofdstuk wordt de bestuurlijke organisatie bestudeerd. In dat hoofdstuk vinden we een uiteenzetting over o.m. de diverse bestuursniveaus en de daarmee overeenstemmende openbare lichamen, de draagwijdte van het begrip «bestuursorgaan»

in de A.w.b. en de rechtsverhouding die bestaat tussen het bestuur en zijn ambtenaren.

In het boek wordt o.m. ook uitgelegd hoe in Nederland de taakverdeling gebeurt tussen de diverse bestuursniveaus en op welke wijze daarop een bestuurlijk toezicht wordt uitgeoefend. De algemene beginselen van behoorlijk bestuur vormen het voorwerp van een afzonderlijk hoofdstuk, waarin ook wordt uitgeweid over de normen voor het gebruik dat het bestuur maakt van het privaatrecht, voorwaar ook in België een actueel onderwerp.

In het hoofdstuk over de handhaving van het bestuursrecht worden de verscheidene mogelijkheden besproken waarover het bestuur beschikt om de rechtsregels te doen naleven en wordt, als een soort van keerzijde van de handhavingsproblematiek, ook aandacht besteed aan de figuur van het gedogen. In het laatste hoofdstuk worden de diverse procédés van rechtsbescherming tegen het optreden van het bestuur behandeld.

Het boek verschaft de lezer een goed algemeen overzicht van het actuele bestuursrecht in Nederland. Daarbij valt toch wel de belangrijke plaats op die de A.w.b. in het Nederlandse bestuursrecht inneemt. In diverse hoofdstukken van het boek wordt dan ook gerefereerd aan bepaalde onderdelen van de betrokken wet.

Bij het lezen van het boek mag niet het doelpubliek ervan uit het oog worden verloren, zijnde de rechtsstudenten. Lezers die een meer detailmatige studie wensen i.v.m. een of ander aspect van het Nederlandse bestuursrecht, doen er goed aan een meer gespecialiseerd werk te raadplegen.

Aube Wirtgen

R.I.V.F. BERTRAMS en F.J.A. VAN DER VELDEN, *Overeenkomsten in het internationaal privaatrecht en het Weens Koopverdrag* (Serie Praktijkhandleidingen), tweede druk, Zwolle, Tjeenk Willink, 1999, 268 p.

Naast een aantal redactionele aanpassingen hebben de auteurs deze tweede druk geactualiseerd op het vlak van de rechtsleer en de rechtspraak. Daarnaast worden voornamelijk de bepalingen van het Europees Verdrag van 19 juni 1980 gesloten te Rome (EVO) zeer gedetailleerd besproken. Dit resulteert in een uitgebreide inhoudstafel, wat de consultatie van het werk vergemakkelijkt.

Het boek is zeer gebruiksvriendelijk doordat het een bespreking inhoudt van de algemene theorie inzake internationale verbintenissen uit overeenkomst en van de theorie rond een aantal bijzondere contracten, en doordat het ook de teksten zelf van de besproken verdragen heeft opgenomen achteraan in het boek. Ook de trefwoordenlijst vergemakkelijkt het opzoekwerk.

Het werk is niet alleen voor de Nederlandse rechtspraktijk en doctrine inzake internationale contracten uitermate nuttig, maar tevens voor de Belgische. Sedert de inwerkingtreding van het Weens Koopverdrag in België op 1 november 1997 is het Belgisch I.P.R. inzake de internationale handelskoop immers uniform met het Nederlandse.

Het werk valt uiteen in drie delen.

Deel A (p. 1-109) bespreekt het I.P.R. van de internationale overeenkomsten in het algemeen. Dit deel omvat een artikelsgewijze bespreking van alle bepalingen van het Europees Verdrag van 19 juni 1980 gesloten te Rome (EVO), dat in Nederland sedert 1 september 1991 het I.P.R. van de internationale overeenkomsten beheerst.

Telkens wordt de letterlijke verdragsbepaling opgenomen die daarna voorzien wordt van een commentaar met verwijzingen naar rechtspraak en rechtsleer, alsook naar het begeleidend Rapport van Giuliano en Lagarde, dat een commentaar van het EVO inhoudt.

In dit deel worden tevens aangelegenheden besproken die uitdrukkelijk uit het toepassingsgebied van het verdrag uitgesloten zijn of die geen specifieke behandeling hebben gekregen. Zo wordt bijvoorbeeld in hoofdstuk 15 de aansprakelijkheid uit afgebroken onderhandelingen behandeld. De vraag naar het toepasselijke recht is belangrijk, aangezien over aansprakelijkheid wegens afgebroken onderhandelingen in de diverse lidstaten bij het EVO zeer verschillend wordt gedacht. De auteurs signaleren allereerst het kwalificatieprobleem en bespreken vervolgens de situatie ingeval van kwalificatie als (niet-totstandgekomen) overeenkomst en als onrechtmatige daad.

Verder worden nog de problemen rond de zgn. algemene voorwaarden in internationale contracten besproken, alsook de relatie met het Haags Vertegenwoordigingsverdrag en de zakelijke zekerheidsrechten.

Deel B (p. 110-163) behandelt de regelen van I.P.R. van een aantal bijzondere overeenkomsten, zoals koop, verbruikleen, schenking, huur, lastgeving, bewaargeving, licentie- en franchise-overeenkomsten, arbeidsovereenkomsten.... Dit deel is praktisch, maar niet zo omvangrijk.

Dit tweede deel wordt gestoffeerd met Nederlandse rechtspraak. Voor de Belgische jurist is deze rechtspraak belangrijk, omdat we ons hierop kunnen beroepen ter interpretatie van het EVO, dat ook bij ons de basis vormt van het I.P.R. van de verbintenissen uit overeenkomst.

De internationale koop neemt bij de bespreking van deze bijzondere overeenkomsten vervult de belangrijkste plaats in. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt naargelang de koopovereenkomst gesloten is vóór 1 januari 1992 (toepasselijkheid van het Haags Koopverdrag van 1964) en na 1 januari 1992 (inwerkingtreding in Nederland van het Weens Koopverdrag van 1980). Daarnaast wordt tevens ingegaan op enkele specifieke koopovereenkomsten, zoals de alleenverkoopovereenkomst, de koop van onroerend goed, de timeshare-overeenkomst, de huurkoop en de zekerheidsrechten van de niet-betaalde verkoper.

Ten slotte handelt *Deel C* (p. 164-228) over het belangrijke Weense Koopverdrag, dat in Nederland reeds sedert 1 januari 1992 in werking is. Dit betekent dat Nederland nu reeds kan bogen op een praktijkervaring van rechtstreekse toepassing van de bepalingen van het verdrag (art. 1.1.a) van ruim zeven jaar.

Het Weense Koopverdrag is in de Belgische rechtsorde in werking getreden op 1 november 1997. Aangezien het Weense Koopverdrag in Nederland in werking is getreden op 1 januari 1992, zou een opname van een commentaar op de bestaande Nederlandse rechtspraak het werk ook zeker nuttig hebben gemaakt voor de Belgische rechtspraktijk. Op deze rechtspraak wordt echter niet uitgebreid ingegaan. In tegenstelling tot de vorige uitgave, bevat deze druk toch een aantal verwijzingen naar de belangrijkste rechtspraak.

Voor verdere lectuur en studie zijn wel interessant de verwijzingen naar de belangrijkste artikelen en commentaren, alsook naar de internetadressen die een verzameling bevatten van de wereldwijde rechtspraak omtrent het Weense Koopverdrag.

Als besluit kan worden gesteld dat het boek veel verder gaat dan een loutere bespreking van het EVO en van het Weense Koopverdrag. Een andere verdienste van het boek is dat het ingaat op zeer specifieke contracten, zoals schenking, lastgeving,... en bepaalde praktijkmoeilijkheden signaleert en tracht op te lossen. Het werk verdient aanbeveling, omdat het op een overzichtelijke, gebruiksvriendelijke en nagenoeg exhaustieve manier een overzicht geeft van het I.P.R. van de internationale contracten. Omdat dit «Nederlands I.P.R.» uniform Europees I.P.R. geworden is, is het ook zeer bruikbaar voor de Belgische rechtspraktijk.

Katja Jansegers

J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State Afdeling Wetgeving*, Antwerpen, Maklu, 1999, 1034 p.

Jan Velaers is de reus van het Belgisch publiekrecht. Hij schrijft geen boeken, maar mijlpalen. Denk maar aan zijn «Van Arbitraghof tot Grondwettelijk Hof» of «De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting». Dat geldt zo mogelijk nog meer voor «De Grondwet en de Raad van State Afdeling Wetgeving». Dit boek van 1034 bladzijden is de neerslag van een tweejarig onderzoeksproject over de adviezen van de Afdeling Wetgeving van de Raad van State, de zogenaamde *legisprudentie*, meer bepaald de adviezen over grondwettelijke aangelegenheden, in totaal zo'n 1950 adviezen. Het opzoeken van al deze adviezen in de verschillende parlementaire stukken moet inderdaad monnikenwerk zijn geweest. Vanuit deze verzameling komt Velaers tot de conclusie dat vele leerstukken van het grondwettelijk recht al door de Raad van State zijn geschreven. Niet ten onrechte noemt hij die adviezen «een constitutionele goudmijn».

Origineel, tegelijk wetenschappelijk en nuttig voor de praktijk, is het concept van dit werk: een artikelsgewijze commentaar op de

Grondwet, de Internationale verdragen inzake mensenrechten en de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen aan de hand van de adviezen van de Raad van State. Zou de auteur zich daartoe beperkt hebben, niemand zou het hem kwalijk nemen, want ook dat zou al een *opus magnum* zijn. Maar daartoe beperkt de auteur zich niet. Nooit eerder is op een systematische wijze onderzocht waartoe al deze adviezen hebben geleid. Vóór het onderzoek van Velaers ging zowat iedereen ervan uit dat, gelet op het grote morele gezag ervan, de adviezen ook behoorlijk werden gevolgd. Velaers wou nu wel eens weten wat er van dat «aanvoelen» eigenlijk aan is. Hij gaat na welk gevolg werd gegeven aan al die adviezen. Het sluitstuk van dat overzicht is de confrontatie van de *preventieve* grondwettigheidscontrole in de adviezen van de Raad van State met de *curatieve* toetsing door het Arbitragehof. Daarmee doorloopt de onderzoeker het leven van de Grondwet doorheen de grondwettelijke drievuldigheid: de Raad van State Afdeling Wetgeving, de wetgever en het Arbitragehof.

Verrassing: de studie toont enerzijds aan dat de adviezen door de wetgevende vergaderingen veel minder worden gevolgd dan algemeen wordt aangenomen, en voorts dat het Arbitragehof in sommige gevallen grondwettigheidsbezwaren ziet die niet als zodanig werden opgeworpen door de Afdeling Wetgeving, of nog, dat het Arbitragehof vaak beslist in het voordeel van de wetgever, in het geval dat deze het advies van de Raad van State niet volgt. Velaers ziet daar geen graten in, de Grondwet is immers volgens Velaers geen zaak van juristen alleen en het grondwettelijk recht is veeleer een kunst van het afwegen van tegenstrijdige waarden en beginselen dan een wetenschap. De praktijkjurist krijgt hiermee ons inziens wel de bevestiging dat er grond is voor zekere frustratie, met name doordat in de rechtspraak van het Arbitragehof de Grondwet wel eens te weinig zaak van de juristen is. De overzichtelijkheid van de artikelsgewijze commentaar wordt gewaarborgd door een eigen verwijzingsstelsel, waarvoor de auteur zich blijkbaar geïnspireerd heeft op zijn eerdere klassering van de arresten van het Arbitragehof in «Van Arbitragehof tot Grondwettelijk Hof». Een geslaagde oefening. Wie meer wil weten, krijgt achteraan de volledige lijst van alle vermelde adviezen.

De artikelsgewijze commentaar wordt voorafgegaan door een historisch perspectief van de adviesbevoegdheid van de Raad van State in grondwettelijke aangelegenheden. Het geheel zou onvolledig zijn wanneer ook het Overlegcomité dat bevoegdheidsconflicten moet voorkomen, niet zou worden behandeld. Dat gebeurt dan ook na de artikelsgewijze commentaar. Tot slot trekt de auteur uit dat alles zelf conclusies. Voeg daar nog een uitgebreid en praktisch alfabetisch zaakregister aan toe en een bibliografie over de Afdeling Wetgeving en je hebt een perfect boek.

Dat de adviezen van de Raad van State een goudmijn vormen, is geen overdrijving. Om maar één voorbeeld te geven, de adviezen door Velaers afgekort als «S 1983-81, 589/1, G» en «K 67-87, 689/1, NN», werpen een heel ander licht op de moeilijke discussie over de verhouding tussen het publiekrecht al lang door de Raad van State en dat voor de hoven en rechtbanken. Meer in het bijzonder over het vereiste tot het aanvoeren van «subjectieve rechten» (zie p. 116).

Dat de adviezen van de Afdeling Wetgeving niet op een systematische wijze worden gepubliceerd, is een onaanvaardbare leemte. Wij delen de mening van Velaers dat de rechtsstaat wel zou varen bij een dergelijke publicatie. Wat baat het immers dat vele leerstukken van het publiekrecht al lang door de Afdeling Wetgeving geschreven zijn, wanneer zoals Velaers opmerkt, deze niet gelezen (kunnen) worden?

Tussenin wordt in voetnoot verwezen naar rechtspraak en rechtsleer. Daarbij moet men wel oppassen. Nu eens stemmen de voetnoten overeen met de verwijzingen die de Raad zelf heeft gegeven in zijn advies, terwijl op andere plaatsen de auteur zijn mening staakt. Maar zoals steeds bij Velaers, zijn de verwijzingen duidelijk en op hun plaats en wordt de werkwijze duidelijk uiteengezet in de inleiding. Een interessant stukje, waar de auteur meer doet dan enkel de adviezen van de Afdeling Wetgeving weergeven, plaatsen en beoordelen, is bijvoorbeeld wat geschreven is bij art. 159 Grondwet. In het arrest Leens had de Afdeling Administratie van de Raad van State in dat grondwetsartikel al een algemeen rechtsbeginsel gelezen, zodat het beginsel een ruimere toepassing kon krijgen. Aldus staat het niet langer alleen open voor de eigenlijke met rechtspraak belaste organen, maar ook voor de organen van het

actief bestuur. Velaers werkt dit verder uit en verwijst naar een ander arrest van de Afdeling Administratie, het arrest Artois, waaruit volgt dat ook de burgers zich op dat beginsel kunnen beroepen en flagrant onwettige besluiten voor onbestaande mogen houden.

Het besproken boek zal zeker bijdragen tot een verfijning van de rechtspraktijk. Het maakt een belangrijk deel van de jurisprudentie toegankelijk en bruikbaar voor de rechtswetenschap en de beoefening van het publiekrecht. Dank zij het werk van Velaers worden lang verborgen inzichten geopend. Velaers heeft een constitutionele schat opgegraven. Wij kunnen dit boek alleen maar aanbevelen.

Jan Ghysels en Peter Flamey

W.H. VAN BOOM, M.E. FRANKE, I.S.J. HOUBE, L. REURICH en M.H. WISSINK (red.), *Civiele constructies*, in *BW-Krant Jaarboek 15*, Deventer, Gouda Quint, 1999, 142 p.

Het boek «Civiele constructies» is uitgegeven in de reeks BW-Krant Jaarboek. Dit is een reeks van de Leidse Afdeling Burgerlijk recht, waarin jaarlijks een boek verschijnt met bijdragen rond een bepaald thema op het terrein van het burgerlijk recht of een daarmee verwant gebied.

In de verschillende bijdragen trachten de auteurs tegemoet te komen aan de noodwendigheden van de praktijk door voordelige juridische oplossingen uit te denken in een niet altijd zo voordelig gereedgemaakt wettelijk kader. Het woord «(juridische) constructie» heeft vaak een pejoratieve bijklank, als is het een gekunstelde ingreep die niet met de (juridische) werkelijkheid overeenkomt. Dit is te verklaren doordat constructies zich begeven binnen het spanningsveld tussen de wensen van de praktijk (wilsautonomie) en de handhaving van de wet (wetsontduiking). De grens tussen een constructieve aanwending van de wet – wat in het boek wordt beoogd – en een wetsontduiking is in de praktijk niet altijd duidelijk. Een juridische constructie werd door Meijers gedefinieerd als een rechtshandeling die erop gericht is aan nadelige gevolgen van de toepassing van een bepaald wetsvoorschrift te ontkomen (E.M. Meijers, *Misbruik van recht en wetsontduiking*, 62). In zijn Algemeen Deel definieert Van Gerven wetsontduiking als een handeling die door toepassing te maken van een geoorloofde rechtstechniek, een toestand in het leven roept die, wat de praktische gevolgen betreft, volkomen gelijk is aan die welke door een ander wetsvoorschrift wordt verboden (p. 202). Wanneer de ontdoken rechtsregel een dwingend karakter heeft en de partijen de ontduiking voor ogen stond, is die wetsontduiking ongeoorloofd. Het is duidelijk dat het begrip «constructie» een generieke term is, waaronder de wetsontduiking eveneens valt. Constructies kunnen immers zowel geoorloofd als ongeoorloofd zijn, terwijl een wetsontduiking steeds een ongeoorloofd karakter heeft. Een wetsontduiking is dus een ongeoorloofde constructie. Toch blijft er in de rechtsleer twijfel bestaan over de draagwijdte van het begrip «wetsontduiking». Met name Van Omme slaghe meent dat dit begrip te onzeker is om er een plaats voor in onze rechtsorde aan voor te behouden. Hij stelt dat er bovendien geen behoefte aan bestaat, aangezien de concepten van de bedrieglijke miskenning van andermans rechten en het rechtsmisbruik een voldoende bescherming bieden aan dragers van subjectieve rechten tot bescherming van hun rechten (P. Van Omme slaghe, «Abus de droit, fraude aux droits des tiers et fraude à la loi», *R.C.J.B.*, 1976, 346).

De auteurs pogen in de verschillende bijdragen van het werk elk binnen een bepaalde problematiek de grenzen af te tasten van de toelaatbare constructies die aan de behoeften van het rechtsverkeer kunnen voldoen.

In de eerste bijdrage poogt T.H.M. Van Wechem de «contractshopping» toe te passen op een aantal hybride contractuele verhoudingen. Drie onbenoemde contracttypes komen daarbij aan bod: de multi-level marketing (de situatie waarbij een producent een beroep doet op een brede groep van natuurlijke personen voor de distributie van goederen in ruil voor een hogere rang in de organisatie en een geldelijke bonus), *physical distribution* en *outsourcing*. Bij elk van die contractrelaties geeft hij indicaties in verband met de wijze waarop de inhoud van de overeenkomst moet worden ge-

moduleerd om op een geoorloofde wijze aan de ongewenste rechtsregelen te kunnen ontkomen.

H.M. Storm probeert de juridische constructie aan te wenden op een problematiek van het sociaal recht. Hij behandelt daarbij de zgn. voorschot- en cessieconstructies, waarmee de werkgever poot om – ondanks de afwezigheid van wettelijke bepalingen dienaangaande – toch een zekere genoegdoening te verkrijgen voor de schade die hij lijdt ten gevolge van de arbeidsongeschiktheid van de werknemer.

H.H. Lammers biedt een interessante bijdrage die verband houdt met de mogelijkheid om de zekerheidsrechten contractueel uit te breiden. Hij gaat uit van de problematiek dat een eigendomsvoorbehoud – gegeven het specialiteitsbeginsel dat aan de zekerheidsrechten is verbonden – in het gedrang kan komen wanneer de zaak waarop deze zekerheid betrekking heeft, niet meer individualiseerbaar is in het vermogen van de schuldenaar (door vermenging, natrekking, zaakvorming). Met name wanneer de goederen bestemd zijn voor bewerking of verwerking in handen van de schuldenaar, zijn de goederen vaak niet meer herkenbaar in het vermogen van de schuldenaar op het ogenblik dat de schuldverdering moet worden gerealiseerd. De auteur wendt een mede-eigendomsconstructie tussen de verkoper en de koper aan om ook na bewerking of verwerking het voorrecht uitwerking te laten krijgen. In een eerste fase is het voorwerp van de mede-eigendom de verkochte zaak, in een tweede fase is dat de nieuwe, gevormde zaak. Daarbij overloopt hij de problemen die kunnen rijzen in verband met de toepassing van de mede-eigendomsregelen op dit verticaal verlengde eigendomsvoorbehoud. Hoewel deze bijdrage een inventieve poging vormt om de afbakening van de zekerheidsrechten op contractuele wijze te overwinnen, is het duidelijk dat de voorgestelde constructie artificieel voorkomt en het is zeker niet evident dat de rechtspraak die mede-eigendomsstructuur zou aanvaarden.

Daarna volgt de bijdrage van J.C. Van der Steur, die de grenzen van het goederenbegrip in het Nederlandse recht aftast. Het begrip «goed» is in Nederland de generieke term voor de vermogensbestanddelen en overkoepelt de vermogensrechten en de zaken. De begrippen goederen en zaken hebben in Nederland dus precies de omgekeerde betekenis dan bij ons. In zijn bijdrage poot de auteur aan te tonen dat bepaalde elementen (goodwill, onderneming, energie en delen van zaken) worden uitgesloten uit het nochtans ruime genusbegrip «goed». Dat belet volgens zijn analyse niet dat deze goederen toch het voorwerp kunnen uitmaken van vermogensrechtelijke rechtsfiguren. Hij concludeert dan ook dat het goederenbegrip niet in overeenstemming is met de praktijk van de patrimoniale rechtshandelingen.

De bijdrage van A.I.M. Van Mierlo handelt opnieuw over zekerheidsrechten. Hij gaat uit van het precaire karakter dat de pandrechten van de schuldeisers op stofferende zaken vertonen doordat ze worden geprimeerd door het bodemvoorrecht van de fiscus. De auteur ziet vooral heil in de executie- en verhuurconstructie, die erin bestaat dat de pandgever de betrokken goederen onderhands verkoopt aan een derde, die aan de pandhoudende schuldeiser de koopprijs betaalt en aan de verkoper een gebruiksrecht op de betrokken goederen toestaat.

In zijn bijdrage over «Shortcuts in het auteursrecht» behandelt B.J. Lenselink een problematiek in het domein van de intellectuele rechten. De auteur gaat uit van de hinderlijke aspecten die zijn verbonden aan de wettelijke regeling van de auteursrechten (tijdelijkheid, restrictieve interpretatie, verbod van afstand van persoonlijkheidsrechten en van een vergoeding). Hij moet aan het einde van zijn bijdrage zelf toegeven dat een geoorloofde constructie zeer moeilijk is te vinden.

C. De Groot en S.J.A. Mulder bespreken in de laatste bijdrage van het boek de problematiek van de vereenzelviging en de doorbraak van de aansprakelijkheid in de rechtspraak van de Nederlandse Hoge Raad. Wanneer de rechter vaststelt dat er geen identiteitsverschil bestaat tussen de natuurlijke en de rechtspersoon (m.a.w. dat de creatie van de rechtspersoon een wetsonduiking uitmaakt), kan hij beslissen tot de vereenzelviging en de doorbraak van de rechtspersoonlijkheid. De auteurs gaan op zoek naar de criteria die de Hoge Raad in aanmerking neemt om de grens te trekken tussen de constructieve aanwending van de rechtspersoonlijkheid en de rechtspersoonlijkheid als instrument van wetsonduiking.

Na lezing van het boek komen we tot de conclusie dat de verdienste van de auteurs er voornamelijk in bestaat dat ze een intellectuele denkoefening hebben gemaakt. Ze slagen er soms in om een creatieve montage te maken van een mogelijke oplossing voor juridische problemen. Of de door hen uitgewerkte constructies ook daadwerkelijk bruikbaar zijn in de praktijk, lijkt me veel meer problematisch. Ze zijn immers op zijn minst precair en het risico van herkwalificatie door de rechter in de traditionele structuur die men precies wenste te vermijden, blijft steeds latent aanwezig. Niettemin is het boek zeker de moeite waard voor degenen die geïnteresseerd zijn in de creatieve omgang met de rechtsregelen en de verbinding tussen schijnbaar van elkaar los staande constructies.

Vincent Sagaert

MEDEDELINGEN

Vacature wetenschappelijk medewerker UIA

Het departement Rechten van de UIA wenst over te gaan tot de aanwerving in contractueel verband, van een voltijdse of halftijdse wetenschappelijk medewerker in het vakgebied van het fiscaal recht. De aanstelling neemt een aanvang ten vroegste op 1 januari 2001 en eindigt op 30 september 2001.

Om zich kandidaat te stellen dient men gebruik te maken van de verplichte sollicitatieformulieren en deze uiterlijk op 30 oktober 2000 aangetekend te verzenden of persoonlijk af te geven aan het secretariaat van het departement Rechten, Universiteitsplein 1 te 2610 Antwerpen-Wilrijk (tel. 03/820.20.18).

Bijkomende inlichtingen betreffende deze vacature kunnen worden verkregen bij de voorzitter van het departement Rechten, Prof. Dr. A. Van Oevelen (tel. 03/820.29.32).

Studiedagen : Update informatica- en telecommunicatierecht

Op 5 en 12 oktober 2000 organiseert het Interdisciplinair Centrum voor Recht en Informatica van de faculteit Rechtsgeleerdheid – K.U.Leuven in samenwerking met IWT-Medialab te Leuven een studiedag waarop tijdens de voor- en namiddag telkens wordt ingegaan op een ander thema in het domein van het informatica- en telecommunicatierecht.

Programma :

- 5 oktober 2000 (voormiddag) : Privacy
- 5 oktober 2000 (namiddag) : Electronische handtekeningen
- 12 oktober 2000 (voormiddag) : Informaticacriminaliteit
- 12 oktober 2000 (namiddag) : Telecommunicatie

U kan inschrijven voor elk thema afzonderlijk. Bijkomende informatie is te verkrijgen op www.law.kuleuven.ac.be/icri/education/update2000.htm

Internationaal colloquium : Sociale, economische en culturele rechten

Op 19, 20 en 23 oktober 2000 organiseert het Vakgebied Grondwettelijk Recht van de Universiteit Gent in samenwerking met de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de University of the Western Cape (Zuid-Afrika) te Gent een internationaal colloquium met als titel «Social, economic and cultural rights at the eve of the 21st century: what can international human rights regimes do for the effective promotion of social, economic and cultural rights?»

De verschillende sprekers zullen deze problematiek zowel vanuit nationaal als vanuit internationaal oogpunt behandelen.

Het volledige programma alsook het registratieformulier vindt u op <http://www.law.rug.ac.be/pub/gr/conf.html>. Voor meer informatie kan u ook terecht op tel. 09/264.68.18 of peter.vander-auwaert@rug.ac.be.

Facetten van ondernemingsrecht.

Liber amicorum Professor Frans Bouckaert

Onder redactie van ALAIN VERBEKE, JOHAN VERSTRAETE en LUC WEYTS

Met het voorliggende boek wil het Instituut voor Notarieel Recht van de Katholieke Universiteit Leuven een vriendenboek aanbieden aan Frans Bouckaert.

Het liber amicorum wordt overhandigd **op een plechtige academische zitting op vrijdag 27 oktober 2000 om 18 uur in de Promotiezaal van de Universiteitshal, Naamsestraat 22 te Leuven. Alle belangstellenden zijn hierbij uitgenodigd.**

Tallose facetten van het ondernemingsrecht worden in dit boek belicht. Vanuit vijf verschillende invalshoeken houden de auteurs een gevarieerde spiegel van het ondernemingsrecht voor, die symbool staat voor de veelzijdigheid van de gevierde. Het boek bestaat aldus uit vijf delen: vennootschapsrecht (I), contracten- en executierecht (II), fiscaal recht (III), familiaal vermogensrecht (IV) en internationaal privaatrecht (V).

In meer dan zeshonderd pagina's en meer dan dertig bijdragen worden diverse actuele problemen uit het ondernemingsrecht op een wetenschappelijke maar toch praktijkgerichte wijze behandeld. Tevens kan men in dit boek commentaren vinden bij diverse belangrijke wetswijzigingen.

Voor een uitvoerige inhoudstafel kan men de folder raadplegen, bijgevoegd in dit tijdschrift (of die in het volgende nummer van dit tijdschrift zal worden bijgevoegd).

Het boek omvat meer dan 600 p. en kost slechts 2900 Bef (69,41€)

Gelieve SCHRIFTELIJK te BESTELLEN

bij Universitaire Pers Leuven, Blijde-Inkomststraat 5, 3000 Leuven

of per fax op 016/ 32 53 52 of per email op Universitaire.Pers@upers.kuleuven.ac.be

**Gelieve uw aanwezigheid op de ACADEMISCHE ZITTING schriftelijk aan te melden
VOOR 15 OKTOBER 2000**

bij het Instituut voor Notarieel Recht, K.U.Leuven,

t.a.v. Prof. Dr. A. Verbeke, Tiensestraat 41, 3000 Leuven

of per email op Alain.Verbeke@law.kuleuven.ac.be

Bestelde boeken kunnen indien gewenst worden afgehaald na de academische zitting.
Anders bedragen de verzendingskosten 160 Bef of 3,97 € per exemplaar.

Alain Verbeke, Johan Verstraete, Luc Weyts (red.), *Facetten van ondernemingsrecht*,
ISBN 90 5867 062 7, 16 x 24 cm, Gebonden

Wetenschappelijk Medewerker voor de faculteit Rechtsgeleerdheid

Deeltijds (50 %) en plaatsvervangend, ten laste van de *saldi der werkingstoelagen*, met opdracht: wetenschappelijk onderzoek, dienstverlening, assistentie en studiebegeleiding van de studenten bij de rechtsvakken in de Rechtsfaculteit en in andere faculteiten.

Deze functie kan eventueel opgesplitst worden in twee deeltijdse functies van resp. 20 % en 30 %.

Ingangsdatum: 1 november 2000. Duur: 11 maanden.

Profiel: licentiaat in de rechten, bij voorkeur met onderscheiding, of een diploma of certificaat dat in toepassing van de richtlijnen van de Europese Unie of een bilateraal akkoord, hiermee als gelijkwaardig wordt beschouwd.

Voor bijkomende inlichtingen over de inhoud van de opdracht, bel prof. dr. M. Van Hoecke (tel. 02 412 43 45).

Voor bijkomende inlichtingen over statuut en bezoldiging, bel het rectoraat.

Sollicitaties op de daarvoor bestemde formulieren worden gericht aan de rector van de K.U. Brussel, Vrijheidslaan 17, 1081 Brussel, uiterlijk op 16 oktober 2000.

Voor sollicitatieformulieren, bel het rectoraat (02 412 43 62) of raadpleeg onze homepage (<http://www.kubrusel.ac.be>).

Sinds zijn privatisering in 1984 heeft BT altijd een voortrekkersrol gespeeld in de sector van de telecommunicatie. In België bieden wij sinds 1988 een volledig pakket telecomdiensten. BT Worldwide zoekt voor het Regulatory Department in België (m/v):

Jurist

Gespecialiseerd in telecomrecht

Uw profiel :

- Licentiaat in de rechten
- Minstens twee jaar ervaring als telecom specialist
- Grondige kennis van het Belgisch telecomrecht
- Grondige kennis van het Europees recht (mededingingsrecht en telecomrecht)
- Uitstekende communicatie vaardigheden
- Kritische en analytische geest
- Drietalig (E, N ,F)

Gelieve uw CV en uw sollicitatiebrief te richten aan:

BT Worldwide Belgium, HR Department,
Schipholaan 3, B-1140 Evere

Meer informatie vindt u
op onze website: www.bt.be

De VRT organiseert een selectie voor het opvullen van één vacature en het samenstellen van een werfreserve voor de betrekking van juridisch adviseur

JURIDISCH ADVISEUR

Taakomschrijving

- zorgen voor het juridisch kader van de VRT door contracten en ontwerpregelingen op te stellen;
- meehelpen oplossen van juridische problemen inzake radio- en televisieprogramma's en het personeel door adviezen en geschillenbehandeling;

Profiel

- opleiding licentiaat in de rechten met bij voorkeur een specialisatie in vennootschapsrecht of handels- en economisch recht, Europees recht of auteursrecht
- enkele jaren praktijkervaring
- analytische en creatieve geest
- zelfstandig en in teamverband werken; stressbestendig
- schriftelijke en mondeling communicatie vaardig en overtuigend optreden
- goed onderhandelaar

De VRT voert een gelijkekansenbeleid voor vrouwen en allochtonen en spoort daarom vrouwen en allochtonen aan te kandideren.

Wilt u solliciteren, stuur dan een brief met cv voor 6 oktober 2000 naar
VRT - dienst HRM - t.a.v. Marc Goovaerts, A. Reyerslaan 52, 1043 Brussel,
tel. 02/741.35.78, fax: 02/741.45.05 - email: marc.goovaerts@vrt.be